

Kettusen tyyliin

Normipoikkeamat Markus Kajon pakinateoksessa *Kettusen toinen tuleminen*.

Jyväskylän yliopisto

Suvi Mäkelä

Pro gradu -tutkielma

Kirjallisuus

Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos

Syksy 2010

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä – Author Suvi Mäkelä	
Työn nimi – Title Kettusen tyyliin – normipoikkeamat Markus Kajon pakinateoksessa <i>Kettusen toinen tuleminen</i>	
Oppiaine – Subject Kirjallisuus	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Lokakuu 2010	Sivumäärä – Number of pages 119 sivua
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Pro gradu –työssäni tutkin Markus Kajon pakinateosta <i>Kettusen toinen tuleminen</i>. Tarkastelen sen tyylikeinoja ja niiden merkityksiä sekä tehtäviä tekstin ja koko teoksen viestinnässä. Analysoin tekstin kielen morfologisia, semanttisia, syntaktisia ja temaattisia piirteitä. Pohdin niiden tuottamia efektejä sekä merkitystä tyylin rakentajana ja niiden yhteyttä teoksen huumoriin. Tutkimukseni tarkoituksena on kuvailla kielen analyysin avulla teoksen ominaispiirteitä ja selvittää, millaista tyyppillinen Kettusen kieli on.</p> <p>Tutkin teosta pakinatutkimuksen teoreettista taustaa vasten. Tutkimukseni keskeisenä käsitteenä on normipoikkeama – poikkeaminen kielenkäytön vakiintuneista säännöistä. Sen katsotaan olevan keskeinen pakinan tunnusmerkki. Hyödynnän tutkimuksessani aiemmassa pakinatutkimuksessa käytettyä kontekstimallia, jolla voidaan tarkastella sitä, millaisia funktioita erilaisilla tyylikeinoilla on ja millä tavoin pakina on sidoksissa viestintätilanteeseen.</p> <p>Pakinatutkimus on ollut Suomessa vähäistä eikä Markus Kajon teoksia ole tutkittu juuri lainkaan. Teoksen moniaineisuus, Kettusen omaperäinen kielenkäyttö ja pakinatutkimuksen tarve ovat innostaneet minua tämän työn tekemiseen. Kettusen teos on omaperäinen ja moniaineisuusudessaan edustaa useita eri teksti- ja tyyllilajeja. Silti siitä löytyvät kaikki pakinan tunnusomaiset piirteet. Erilaisilla tyylipiirteillä on pakinassa aina jokin funktio. Ne osoittavat lukijalle tekstin tyyppiä eli sen pakinanomaisuutta, pakinan suhdetta todellisuuteen, pakinoitsijan perspektiiviä sekä asennetta puhuttuun ja sitä, mille pakinoissa nauretaan. Tyylipiirteet viestittävät pakinoitsijahahmosta sekä hänen maailmankuvastaan. Normipoikkeamat rakentavat myös tekstin huumoria.</p>	
Asiasanat – Keywords huumori,normipoikkeama, pakina, tyyli, tyyliintutkimus	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1. Johdanto	4
1.1 Tutkimuksen lähtökohdat	4
1.2 Tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät	6
1.3 Markus Kajo ja Kettusen toinen tuleminen	9
1.4 Tyyli ja tyylintutkimus	12
1.5 Huumori ja koominen	16
2. Pakina ja sen tutkiminen	23
2.1 Kontekstimalli	27
2.2 Normipoikkeama ja signaalijärjestelmä	30
2.3 Pakinoiden luokittelusta ja Kettusen pakinatyyppit	33
3. Normipoikkeamat pakinan tunnusmerkkeinä	38
3.1 Sanastollis-kieliopilliset normipoikkeamat	44
3.1.2 Uudismuodosteet	45
3.1.2 Deskriptiivisanasto ja koloratiivikonstruktio	50
3.1.3 Vieraan kielen aineksella leikittely	55
3.1.4. Syntaktinen inversio ja sanajärjestysanomaliat	59
3.2 Affektiiviset ilmaukset	65
3.3 Semantiikka	71
3.3.1 Merkitysristiriita	73
3.3.2 Hyperbola	79
3.3.3 Vertaus ja metafora	85
3.4 Temaattiset normipoikkeamat	91
3.4.1 Kerronnan keskeyttävä kommentti ja paitsi-rakenne	92
3.4.2 Travestia ja arkaismit	100
4. Päätäntö	106
Lähteet	114
Liitteet	

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Tutkin pro gradu -työssäni Markus Kajon vuonna 1992 julkaistua teosta *Kettusen toinen tuleminen*. Tavoitteenani on tutkia, millaisia ovat Markus Kajon eli ”Kettusen” pakinoitsijatyylin tunnusomaiset piirteet. Tarkoitukseni on analysoida teoksen keskeisiä tyylipiirteitä ja sitä, millaisia funktioita erilaisilla tyylikeinoilla on, mitä ne viestittävät ja millaisia merkityksiä ne luovat teoksessa. Teoksessa on 18 fiktiivistä, kertomusmuotoista pakinaa sekä lyhyitä pakinoita, joista osan Markus Kajo on esittänyt myös radio-ohjelmissaan.

Markus Kajo lienee jäänyt suomalaisten mieleen ironisena ja lakonisena TV- ja radiotoimittajana. Kettunen on Markus Kajon ”pakinoitsijaminä” ja alter ego – maailmaa ihmettelevä ”ötväilijä”, joka onnistuu näkemään koomisena ja hämmästyttävänä sekä arkisia että kuvitteellisia ilmiöitä. Kettusen pitkä ja menestyksekkäs ura viihdealalla, hänen huumorinsa ja erikoinen tapansa tarkastella maailmaa tekevät pakinoitsijasta kiinnostavan ja tärkeän tutkimuskohteen.

Kettusen tyyli on kiehtonut minua varhaisnuoruudesta saakka, joten gradun aihe on itselleni läheinen. Aihevalintaani vaikutti myös se, ettei Kajon kirjallisesta tuotannosta ole tehty paljon tutkimusta. Ainoastaan hänen huumoriaan on tutkittu yhdessä, vuonna 2006 tehdyssä pro gradu -työssä (Asplund 2006). Pakinatutkimus on Suomessa ollut vähäistä. Vuoriniemi on tutkinut kielitieteellisestä näkökulmasta Ollin pakinoiden kieltä, Kirsti Manninen taas on tutkinut 1980-luvulla ylioppilaslehtien pakinoita ja pakinoitsijoita. Toisaalta lajin kehityslinjoja nykypäivään saakka ei ole tutkittu juuri lainkaan. Myöskään nykykirjallisuuden pakinoitsijoista ei ole tutkimusta.

Tutkimusaineistoni rajautuu Kajon ilmestymisjärjestyksessä toiseen teokseen. Aineistoni valintaa perustelee se, että Kettusen toisesta tulemisesta löytyvät analyysini perusteella kaikki ne keskeiset kielelliset tyylipiirteet, jotka toistuvat hänen koko kirjallisessa tuotannossaan. Teos on hänen julkaisuistaan myös kaikkein monipuolisin, koska se sisältää sekä lyhyitä fiktiivisiä kertomuksia että

pakinoita. Kirjoitelmien oheen sijoitetut mustavalkoiset, museoviraston arkistoista poimitut vanhat kuvat ovat myös keskeisiä tekstejä teoskokonaisuudessa.

Tutkimukseni liittyy väljästi tyyli- ja tekstilajien tutkimuksen perinteeseen. Käytän tutkimuksessani tyylin ja tyyllilajin sekä tekstilajin käsitteitä. Käsitteiden määrittely on kuitenkin tässä yhteydessä ongelmallista. Tyyli voidaan nähdä esimerkiksi kielivalintoina, joita kirjoittaja on tehnyt kielen tarjoamista vaihtoehdoista tietyssä kontekstissa (Leech ja Short 1981, 74-75). Esittelen tutkimukseni alussa erilaisia näkemyksiä siitä, miten tyyliä on tarkasteltu sekä lingvistikissa että kirjallisuustieteellisessä tutkimuksessa ja sitä, millaiseen näkemykseen oma tutkimukseni pohjautuu. Tarkoitukseni on soveltaa työssäni sekä kirjallisuustieteellisiä että lingvistiikan tekstianalyysin metodeja. Käytännössä luokittelen teoksesta havaitsemiani kielellisiä tyyli- ja tekstilajin piirteitä ja tarkastelen niiden merkityksiä ja funktioita teksteissä.

Kettusen toisen tulemisen tekstejä voitaisiin tutkia erilaisina tekstilajeina. Oma tutkimukseni tarkastelee tekstejä pakinoina. Tutkimukseni taustalla on moderni genreteoria. Sen mukaan lajien dominantit piirteet voivat muuttua ja laji itse saattaa siirtyä kirjallisuusjärjestelmän ulkopuolelta sen sisään. Lajit voivat syntyä vastagenrenä, esimerkiksi yhden genren parodia tai aiempien lajien muunnoksina. (Hosiaislouma 2003, 272.) Oma tutkimukseni lähtökohtana on näkemys lajista piirteiden varastona. Geneerinen repertoari eli lajille ominaisten piirteiden valikoima on varanto, josta teokset valikoivat enemmän tai vähemmän lajille ominaisia piirteitä. Tekstit osallistuvat lajeihin ja hyödyntävät niitä. Jälkistrukturalistisen ajattelun mukaan teos ei lukeudu tiettyyn lajiin mutta on aina osallinen yhteen tai useampaan genreen. (Mt., 272.)

Tutkimukseni lähtökohtana on osittain funktionaalisen stilistiikan teoriaan perustuva käsitys tyyli- ja tekstilajien luokittelusta. Tekstilajit määräytyvät sen mukaan, miten niitä käytetään. Tyyllilajiluokituksessa tekstejä analysoidaan niiden viestinnällisen tehtävän ja viestinnällisen tilanteen kannalta. Tutkimukseni taustalla on kirjallisuuskäsitys, jota Arne Kinnunen on nimittänyt monistiseksi. ”Sama teos voi periaatteessa olla minkä lajin yksilö tahansa. Monistinen kirjallisuuskäsitys tarkoittaa sitä, että eri lajit erottuvat toisistaan niille annettun

objektiivisen käyttöyhteyden perusteella”. (Kinnunen 1985, 38.) Funktionaalinen näkökulma tulee esille myös kielenaineksen analyysissä. Oletan, että erilaiset sanastolliset ja rakenteelliset piirteet palvelevat tekstin viestintää. Tarkastellessani kieltä keskityn esittelemään sitä, kuinka kielelliset valinnat palvelevat tekstin pakinanomaisuutta, sen humoristisuutta ja tekstin viestiä lukijalle.

Kettusen toisen tulemisen tutkimisen tekee haasteelliseksi sen edustamat monet eri tekstilajit ja tyyllilajit. Luen teoksen tekstejä pakinoina, vaikka ne poikkeavat esimerkiksi Saukkosen ja Mannisen määrittelemistä pakinatyypeistä, joita esittelen yksityiskohtaisemmin tutkimukseni alussa. Lukumetodiani perustelee ensisijaisesti se, että Kettusen kirjallisuutta on julkaistu ja luettu pakinoina; esimerkiksi tutkimusaineistoni takakansitekstissä Kettusen toisen tulemisen tekstejä kutsutaan pakinoiksi. Perustelen tutkimukseni taustalla olevaa näkemystäni sillä, että taideteoksen laji tai lajit riippuvat sen käyttötarkoituksesta. Kinnusen mukaan taidemaailmalla on auktoriteetti luokitella teoksia: ”Jos tekijä tai joku muu kirjallisuusinstituution jäsen sanoo jotain teosta runoksi ja pitää sitä runona, sillä on merkitsevyyttä” (Kinnunen 1985, 36). Toisaalta jokainen taiteen tarkastelija voi tulkita esimerkiksi pakinateosta eri näkökulmasta ja nähdä sillä erilaisen käyttöfunktion. Kettusen teosta voidaan sanoa pakinateokseksi, mutta voisin tulkita teosta myös jonkin toisen tyyllilajin tai tekstilajin edustajana.

1.2 Tutkimusongelma, tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät

Tutkimukseni käsittelee Kettusen pakinoiden toistuvia tyylipiirteitä ja niiden merkityksiä pakinan tyyllilajin näkökulmasta. Oletukseni on, että teoksen tekstit ovat pakinoita, mutta samalla ne jatkavat suullisen kerronnan, kaskun, sadun ja lyhytproosan tekstilajeja ja yhdistelevät niitä. Lähtökohtanani on käsitys siitä, että tekstilajien rajat eivät ole selkeitä. Tekstejä määrittää niiden käyttötarkoitus ja se, millaisina niitä luetaan.

Kirjallisuudessa voidaan puhua kirjailijan kielestä, kun hänen tuotannostaan löytyy kirjailijan teksteille tunnusmerkillisiä merkkisuhteita. Lukija voi oppia tuon kielen teoksista ja tunnistaa kirjailijan tekstin sen piirteiden avulla (Lyytikäinen 1990, 29). Yhtenä tutkimushypoteesinani on oletus siitä, että Kettusen toisen

tulemisen teksteistä löytyy toistuvia tyylipiirteitä, joiden perusteella pakina voidaan tunnistaa juuri Kettusen tyyliksi.

Aikomuksenani on tarkastella Kajon teosta tyyliintutkimuksen metodein. Esittelen aluksi lyhyesti aineistoni ja sen pääpiirteet ja aiheet. Valaisen myös tyyliintutkimuksen perinnettä kirjallisuus- ja kielitieteessä sekä niitä menetelmiä, joiden avulla tarkastelen teoksen kieltä ja kielenpiirteiden tehtäviä. Etenen analyysissäni systemaattisesti kielenaineksen mikrotasolta kohti tekstin makrotasoa. Analysoin morfologisia, semanttisia, syntaktisia ja temaattisia kielen piirteitä. Pohdin niiden merkitystä tyylin rakentajina ja pakinan viestinnässä.

Koska luen Kettusen tekstejä pakinoina, analysoin kielenainesta pakinatutkimuksen teoreettista taustaa vasten. Keskeisenä käsitteenä tutkimuksessani on normipoikkeama. Normipoikkeamalla tarkoitan tässä tyyliilajin riitasointua, poikkeamista kielenkäytön ja kieliopin vakiintuneista säännöistä. Tyylikeinona normipoikkeama on ominainen sekä pakinalle että runoudelle. (Hosiaislouma 2003, 640; Manninen 1987, 25.)

Hyödynnän osittain analyysissäni Pauli Saukkosen kehittämiä ja Mannisen myöhemmin pakinatutkimuksessaan hyödyntämiä kontekstimallia. Kontekstimallin avulla voidaan tietyssä määrin kuvata sitä, millä tavoin pakina on sidoksissa viestintätilanteeseen. Sen hyödyntäminen on tutkimukseni kannalta tarkoituksenmukaista, sillä normipoikkeamat ja muut tyylikeinot eivät ole tekstin itsetarkoitus, vaan niillä on tekstissä viestinnällinen funktio. Ne muodostavat pakinansisäisen signaalijärjestelmän, joka auttaa lukijaa tulkitsemaan tekstiä tekijän haluamalla tavalla. (Manninen 1987, 30.) Oman tutkimukseni tarkoitus on osittain hyödyntää tätä signaalijärjestelmän käsitettä pakinoiden tarkasteluun ja tyylikeinojen tehtäviin tekstissä. Pakinoita voitaisiin tarkastella myös laajoina tekstikokonaisuuksina, mutta olen päätenyt tarkastelemaan eri pakinoista löytyviä, toistuvia yksittäisiä kielen piirteitä ja niiden merkityksiä.

Kielivalinnoilla on erityinen merkitys tekstissä. Oletan, että Kettusen toisessa tulemisessa normipoikkeamien funktiona on ohjata lukija näkemään ilmiöt pakinoitsijan näkökulmasta ja havaitsemaan asioiden koomisuus, ironisuus tai

absurdius. Oletan myös, että koomisuuden lisäksi tyylikeinoilla halutaan viestittää pakinoitsijan arvoja, asenteita ja ideologioita. Tutkimushypoteesinani on, että juuri tietyt normipoikkeamat toistuvat teksteissä ja rakentavat tekstistä pakinanomaisen. Koska aineistoni rajoittuu yhteen teokseen ja olen valikoinut tutkimukseeni vain osan teoksen tyylikeinoista, työni tavoitteena ei ole esittää tyhjentävää kuvausta pakinoitsijalle ominaisesta tyylistä vaan kuvailla sen tunnusmerkillisimpiä piirteitä.

Pyrin analysoimaan myös, millä tavoin Kettusen tekstit yhtenevät ja eroavat perinteisistä pakinan analyyseista ja luokituksista. Teoksen tekstejä voidaan tarkastella pakinoina, sillä pakina on tyyllilajinormeiltaan väljä tekstilaji. Tarkastelen tutkimuksessani tyylipiirteiden lisäksi Kettusen eri pakinatyyppisiä ja niiden viestittämiä pakinoitsija-asenteita. Vertaan Kettusen pakinatyyppisiä perinteisiin pakinan luokituksiin ja luokittelen pakinat itse määrittelemiini kategorioihin. Oletan, että tyylipiirteiden valinta vaikuttaa siihen, miten pakinoitsijan viesti välittyy vastaanottajalle ja kuinka hyvin lukija omaksuu pakinoitsijan esittämän asenteen ja näkökulman aiheeseen. Eri pakinatyyppit voivat käyttää joko samoja tai eri tyylipiirteitä viestinnän tehostamiseksi. Tarkoitukseni on myös hahmottaa, millainen pakinoitsija tekstien takana on.

Teoksen pakinat ovat moniaineksisia. Sen kaunokirjallisinta aineistoa edustavat sisällysluettelossa mainitut kertomukset. Analysoin tutkimuksessani kertomuksia yhtenä pakinatyyppinä muiden joukossa. Pohdin, millainen pakinatyyppi kertomus on Kettusella. Käsittelen fiktiivisiä kertomuksia pakinoina että kertomuksina. Lähtökohtanani on käsitys siitä, että fiktiivinen kertomus on yksi mahdollinen pakinan muoto (Taanila 1970, 266). Fiktiiviset kertomukset edustavat eri tekstilajeja samanaikaisesti, mutta voivat toimia pakinan funktiossa ja vaikuttaa lukijan tulkintaan. Pakinan moniaineksisuus ei hajota siis sen tyyllilajia. Kuten Manninen on sanonut: ” Yhteistä kaikille pakinoille – politiikan pienoisdraamoille, humoristisille kertomuksille, runollisille fantasioille, ponteville saarnoille, asiantunteville artikkelipakinoille ja pureville pakinakommentaareille on kirjoittajan pyrkimys esittää asiansa lukijan huomiota ja kiinnostusta herättävällä tavalla, saada lukija nauramaan jollekin ja samalla vaikuttaa hänen tunteisiinsa,

käsityksiinsä ja maailmankuvaansa.” (Manninen 1987, 21). Oletukseni on, että tyylipiirteiden tehtävät palvelevat tätä pyrkimystä.

1.3 Markus Kajo ja Kettusen toinen tuleminen

Markus Kajo on syntynyt Isojoella Etelä-Pohjanmaalla vuonna 1957. Lapsuutensa hän vietti Joensuussa ja aikuisikänsä Tukholmassa, Helsingissä ja Tampereella. Hän on toiminut viihdealalla Yleisradiossa vuodesta 1986 saakka. Kajo on työskennellyt muun muassa tv- ja radiotoimittajana, käsikirjoittajana, kirjailijana, tuottajana ja juontajana omissa ohjelmissaan ”tv:ssä kyhjöttäjänä”. Ala on ollut Kajolle luonnollinen valinta, sillä hän kertoo harkinneensa toimittajan tai kirjailijan ammattia jo kaksivuotiaana. Kajo on vääntänyt humoristisia tekstejä ”huvin vuoksi ja tienestiksi” jo kouluajoista saakka. (www.wsoy.fi.) ”Kielellinen askartelu on minulle ollut hupia lapsesta saakka ja jollain lailla vain oli itsestään selvää, että siitä pitäisi leipäkin kiskoa”, kertoo Kajo Pirkanmaan kirjailijoiden nettisivuilla (www.tampere.fi/kirjasto).

Kettusen toinen tuleminen on Markus Kajon toinen pakinateos. Teoksen rungon muodostaa 18 lyhyttä, humoristista fiktiivistä kertomusta. Kertomusten välissä on lyhyitä, 1–2 sivun mittaisia pakinoita. Sisällysluettelossa on mainittu ainoastaan kertomukset. Niiden merkitys on teoksessa keskeinen. Kertomuksissa ihmetellään, kritisoidaan ja analysoidaan ihmiselämän ilmiöitä. Takakansitekstin mukaan Kettusen tarinat ovat ”sosio-opettavia kertomuksia” siitä, kuinka ihmisten tulisi toimia lähimmäisiään kohtaan. Tarinoissa toistuvat hyvän ja pahan, syyn ja seurauksen, rikoksen ja rangaistuksen, köyhyyden ja rikkauden sekä epäoikeudenmukaisuuden ja oikeudenmukaisuuden teemat. Kertomukset ovat usein ironisia ja parodioivat kertomakirjallisuutta, erityisesti satuja. Yleisesti kaikille saduille yhteistä on se, että ne ovat mielikuvitukseen perustuvia kertomuksia, joihin ei ole uskottu (Knuutila 1982, 85).

Kettusen kertomuksissa on usein sadun tyyppillisiä rakenteita ja toisaalta monet piirteet rikkovat sen kaavoja. Kettusen sadut muistuttavat ihmesatuja, pilasatuja tai novellisatuja ja näiden parodioita sekä yhdistelmiä (vrt. Knuutila 1982, 100). Teoksessa on myös kertomus, joka muistuttaa satuja tyhmästä paholaisesta (KTT,

187; Knuutila 1982, 100-103). Monet kertomukset kuvaavat hyvántahtoisen humoristisesti opettavaisia esimerkkejä elämästä ja ihmisen raadollisuudesta. Kertomuksien opettavaisuus osoittaa usein pakinoitsijan asennetta kertomuksen keskeiseen teemaan tai siinä kerrottaviin ilmiöihin. Opettavaisuus on myös monen sadun tyypillinen tunnusmerkki.

Teoksessa kertomusten väliin on koottu lyhyitä pakinoita, joissa Kettunen, minämuotoinen kertoja ihmettelee elämän ilmiöitä. Kettusta kiinnostavat niin arkiset kuin täysin aiheiltaan poikkeukselliset, yllättävät, kuvitteelliset tai hypoteettiset tilanteet. Kettunen pohtiikin pakinoissaan mielellään sitä, miten jokin voisi olla. Pakinoita syntyy esimerkiksi matemaattisista ongelmista, silityslaudan mekanismista, sopimuksenvaraisesta nimijärjestelmästä tai siitä, miten kannattaisi tehdä työ, jossa täytyy asettaa 280 jäistä peltopyytä rekkaan. Kettusta voidaan perustellusti pitää todellisena koomisen taitajana: hänellä on kyky katsella maailmaa epätavallisista kulmista ja taito tehdä todellisuudesta ”vino” (vrt. Knuutila 1982, 115).

Olen luokitellut teoksen sekä lyhyet tekstit että fiktiiviset kertomukset pakinoiksi, sillä pakina voi sanomalehtikirjoitustaustastaan huolimatta käyttää myös taiteen kieltä ja fiktiivisten kertomusten mallia (Taanila 1970, 266). Erotan analyysissäni kuitenkin fiktiiviset pakinat lyhyemmistä, ei-tarinallisista pakinoista ja kutsun fiktiivisiä pakinoita tässä kertomuksiksi. Lyhyissä pakinoissa keskeisiä aiheita ovat esimerkiksi kielelliset ilmiöt ja kielen sopimuksenvaraisuus, Kettusen mielestä paradoksaaliset, mutta todellisuudessa mahdolliset ilmiöt, täysin mahdottomat eli absurdit ja hypoteettiset tilanteet, erilaisten ilmaisujen ja ilmiöiden kummallisuudet sekä epäselvät käsitteet, kuten esimerkiksi maailmankuulu tai ääretön. Kettusta mietityttävät myös erilaiset keksinnöt ja tavarat (esimerkiksi silityslauta tai kaasuiskenvaimennin) ja ihmisten tavat (kuten kuulakärkikynän napsuttelu, kuivien lehtien nyppiminen kukista ja hellan tai soraanmontun tuijottelu), sosiaalinen vuorovaikutus, rodut ja kansallisuudet, sosiaaliset ryhmät ja yhteisön konventionaaliset toimintatavat.

Yhteistä kaikille Kettusen pakinoille on poikkeava näkökulma aiheeseen: Kettunen pyrkii tai haluaa nähdä asiat aina jollain tapaa ”toisin”. Pakinoitsija ruotii

arkisia, nykyhetken tai historian tapahtumia, mutta pohtii myös absurdeja ja arkikokemuksesta etäällä olevia hypoteettisia tilanteita. Kettusen ”tavaramerkki” on hänen kaikissa teoksissaan ollut juuri tällaisten ”mahdottomien” ja täysin kuvitteellisten aiheiden käsittely. Niiden koomisuus korostuu, kun Kettunen itse käsittelee aiheitaan näennäisen vakavamielisesti tai lakonisesti. Kettusen, eli pakinoitsija Markus Kajon tv-esiintymistä seurannut tietää, ettei hänen ilmeensä muutu huvittavimpienkaan juttujen kohdalla. Näennäinen totisuus tekee hahmosta itsestään huvittavan.

Teoksen fiktiivisten kertomuksien miljöönä toistuu usein maalaismaisema: henkilöt elävät ja toimivat lähellä luontoa. Tarinoiden aikaa ei voida konstruoida tarkasti tekstistä. Osa tarinoista on ajattomia (esimerkiksi eläintarinat) kun taas monissa tarinoissa vihjataan menneisiin vuosikymmeniin esim. perinteisillä elinkeinoilla, henkilöiden puhetavalla tai henkilöiden asemilla. Tarinoiden lomaan sijoitetut aidot, vanhat suomalaiset arkistokuvat vaikuttavat kuitenkin lukijan mielikuvaan tapahtumapaikasta ja –ajasta. Niiden vanhanaikaisuus yhdistyy lukijan mielessä tarinoihin ja vahvistaa mielikuvaa entisistä ajoista, joita usein ihmiset tapaavat muistella ”parempina” aikoina. Tällainen konservatiivisuuteen taipuva maallikko Kettunenkin on. Hän haikailee ehkä vanhoja, hyviä aikoja, tai ainakin hyviksi todettuja ja yksinkertaisia asioita. Kellot tulisi pitää omissa maissaan niiden kärsimän jetlagin vuoksi. Maitoa ei tulisi enää ikinä pussittaa ja kirjaston kirjojen lehtiä ei saa taitella. Toisaalta Kettunen ei ole näkemyksissään yksisilmäinen ja uskaltaa nauraa myös ihmisten konservatiivisuudelle – ja ehkä sillä tavoin itselleenkin.

Takakansitekstissä ”irvokkaiksi” kuvaillut valokuvat korostavat tarkoituksellisesti tarinoiden koomisuutta. Useinhan menneisyyttä kuvaavat tekstit, valokuvat ym. ovat jo itsessään koomisia, koska vertaamme niitä nykyaikaan. Usein ne korostavat myös tyylien ristiriitaa. Valokuvat tuottavat komiikkaa myös siksi, että niitä ei ole tarkoitettu hauskoiksi pilakuviksi: ihmisten toiminta voidaan nähdä huvittavana – aina he eivät itse tosin tee sitä tarkoituksella. Tekstien osana kuvat herättävät hilpeyttä, sillä ne kertovat todellisuudesta ja ihmisten tavallisen elämän kommelluksista samalla tavoin kuin Kettusen pakinat. Kuvien vakavuus ja naurettavuus rinnastuvat Kettusen pakinoissa teeman ja tyylin ristiriitaan.

Osa kertomuksista on juoneltaan ja aiheeltaan mielivaltaisia ja tuovat mieleen Kafkan absurdit novellit. Useissa fiktiivisissä kertomuksissa kuvataan elämän absurdiutta ja sattumanvaraisuutta tai epäoikeudenmukaisuutta. Joidenkin kertomusten päähenkilöillä on onneton kohtalo: miljonääri vie parturin mahdollisuuden iloita hyppykeppiharjoittelusta, troglodyytit eli luolahenkilöt degeneroituivat muutosvastarintansa ja konservatiivisuutensa vuoksi savolaisiksi punkkareiksi (mikä häpeä) ja kunnallisneuvos Jouko X joutuu helvettiin uimaan kahvikermassa (Esim. Kajo 1991, 65, 199, 117). Joillekin uutterille ja epätitekkäille käy hyvin: leptosomit saavat kevätretken, köyhän perheen poika rikastuu ja sika saa työpaikan, jossa hän on onnellinen (Kajo 1991, 39, 141, 173.)

Kettunen on pakinoitsijana maalaisjärjen puolustaja, heikompien tukija ja kärkeä arvostelija. Hän on arjen filosofi ja kärkeä kyseenalaistaja. Kettunen puntaroi totuuksia ja tottumuksia sekä pohtii niiden järkevyyttä. Pakinoitsija tarkkaileekin maailmaa sivullisena. Hän näkee tuiki tavallisen ilmiön ja löytää siitä jotain ihmiselle ominaista, toistuvaa tai silkan mielenkiintoisen yksityiskohdan – hän on ikään kuin lapsi, utelias tutkija, joka jaksaa ihmetellä ja kiinnostua mistä vain. Elämä näyttäytyy pakinoitsijalle alati hämmästyttävänä. Ikään kuin aikansa kuluksi Kettunen kuvittelee myös täysin mielikuvituksellisia keksintöjä. Kettusen pakinat tuovat esille myös pakinoiden perinteisen opettavaisen funktion. Pakinan tehtävänä oli aikoinaan - huvittamisen ohella - valistaa ja ohjata lukijaa. (Taanila 1970, 267.) Kettunen opettaa lukijaa pakinoissaan ymmärtämään ihmisen elämää. Lyhyet pakinat ja kertomukset valaisevat lämpimän humoristisesti ihmiselämän perusperiaatteita ja inhimillistä käyttäytymistä erilaisissa elämäntilanteissa. Ehkä pakinat voivat opettaa lukijaansa hyväksymään elämän absurdin luonteen (esim. Kajo 1991, 53, 131).

1.4 Tyyli ja tyylintutkimus

Kun tutkitaan jonkin teoksen kielellistä tyyliä, törmää ongelmiin. Mitä tyyllillä oikeastaan tarkoitetaan? Tyylin käsitettä on pidetty usein arkikielisenä. Tyyli on määritelty esimerkiksi estetiikassa ja perinnetutkimuksessa jonkin tuotteen tai toiminnan erikoisleimaisuudeksi. Tyylin on käsitetty myös esimerkiksi ilmaisevan

muotia tai tapaa suorittaa jokin tehtävä. Kirjallisuus- ja kielitieteellisessä tyyliintutkimuksessa tarvitaan kuitenkin selkeitä määritelmiä tälle käsitteelle. On silti huomioitava esimerkiksi se, ettei kirjallisuustieteellisessä metodiikassa voida määrittää tyylin olemusta aukottomasti eikä sellainen ole edes tarpeellista. (Enkvist 1983, 48.)

Tyylin käsitteen rinnalle on noussut monia rinnakkaisia termejä, sillä eri tieteenalojen tutkimuksissa käsitettä on pidetty epämääräisenä. Tyylistä puhuttaessa on alettu käyttää myös nimitystä rekisteri, joka viittaa temaattis-tyylilliseen tekstilajiin. Tyyllilajin asemesta on alettu puhua myös esimerkiksi teksti- ja diskurssityyppien tai kielen diatyypisistä tai funktionaalis-tilanteisesta vaihtelusta. (Saukkonen 1984, 30–31.) Olen päätenyt tutkimuksessani käyttämään ainoastaan tyylin ja tyyllilajin käsitteitä. On kuitenkin selvennettävä, mitä tutkimuksessani tyyllillä ja tyyllilajilla tarkoitetaan.

Tyylin käsitteelle voidaan esittää monia määritelmiä, jotka riippuvat siitä näkökulmasta, mistä tekstien tyyliä tarkastellaan. Kaarlo Nieminen on määritellyt tyylin kirjailijan persoonalliseksi tavaksi muovailta aiheitansa ja kaikkien niiden ilmaisukeinojen kokonaisuutta joita sanataiteilija käyttää antaakseen teokselleen taiteellisen muodon (Enkvist 1983, 58). Tämänkaltainen laeva määritelmä kuvaa tyylin hyvin löyhästi, mutta kuitenkin osuvasti.

Saukkosen tutkimuksessa tyyllillä tarkoitetaan sekä yksilöä ja yksilön tyyliä että lajia. Lajista käytetään tuolloin nimitystä tyyllilaji. (Saukkonen 1984, 32.) Tyylin syntymistä tarkasteltaessa voidaan Saukkosen mukaan kysyä, millaisista kielellisistä ominaisuuksista tekstin tyyli syntyy, millaisista normeista ja näkökulmista kielelliset tyyliominaisuudet syntyvät ja millaiset viestijän persoonalliset näkökulmat ja ulkoiset viestintätilanteen vaatimukset vaikuttavat tyyliin. (Saukkonen 1984, 12.)

Saukkonen tarkoittaa tyyllilajilla tyyllillistä eli retorista tekstilajia. Se on ymmärrettävä kontekstiin sidonnaisena kommunikatiivisen toiminnan tyyppinä. Usein myös genre käsitteenä rinnastetaan tyyllilajiin. Tyyllilaji eroaa kuitenkin genrestä niin, että genren kriteerinä on myös aihesisältö. Maija Lehtosen mukaan

genren luonnetta ei määrää kuitenkaan pelkkä sisältö vaan myös tapa käsitellä tiettyjä sisältöjä. Tyyllilajit taas tarkoittavat sellaisia normatiivisia tekstilajeja, jotka eivät ole määräytyneet aihealan mukaan. (Saukkonen 1984, 30–31.) Tyyllilajit ovat siis kulttuurin tuotteita ja tyylinormit ovat osa kulttuurinormeja. Aina tyylejä ei ole ollut niin monia kuin nyt. Nykyiset tyyllilajit ovat lyhyen ajan kehityksen tulosta. Tyylien muutos on johtunut kulttuurista: kieli on eriytynyt kieliyhteisön, sen toimintojen ja tiedon spesifioitumisen mukana ja siksi kielen vaihtelu on muuttunut aiempaa heterogeenisemmäksi. (Mt., 15.)

Kielen tyylit syntyvät luonnollisesti kieliyhteisön sisällä. Kulttuurissamme muodostuu kommunikaatioon sellaista säännönmukaisuutta, joka koskee sitä, mikä on missäkin sopivaa tai normaalia sanaa. Säännönmukaisuudet ovat kieliyhteisön tyyllilajinormeja, jotka aiheutuvat siitä kielenulkoisesta kontekstista, jossa kieltä käytetään. Erilaiset sosiaaliset viestintätehtävät synnyttävät kielenkäytösääntöjä ts. tyyllisääntöjä, joista tyyllilajit koostuvat. Kieliyhteisöllä on olemassa kulttuurista opittua kollektiivista tietoa siitä, millaisia tyyllilajeja on ja mitkä ovat niiden normit. Jokaisella on kuitenkin mahdollisuus käyttää myös yksilöllistä tyyliä. Yksilön tulee kuitenkin sopeutua yhteisön sääntöihin siinä määrin, että hän luo omaa tyyliään yleisten tyylinormien rajoissa. (Saukkonen 1984, 10–11.)

Erilaiset tekstit sallivat eri määrän henkilökohtaista vapautta. Tyyllisäännöt voivat olla siis väljästi tai tiukasti normitettuja. Kuten olen edellä maininnut, esimerkiksi pakina on tyyllilajina väljästi normitettu tyyllilaji. Väljät yhteisölliset tyyllilajinormit sallivat yksilötyyliin ilmenemisen. Yksilö voi poiketa normeista, mutta se voi aiheuttaa tyyllirikon. (Saukkonen 1984, 10.) Pakinatyyllissä tietoinen normien rikkominen taas on tyyllilajin sisäinen normi (Manninen 1987, 27). Normipoikkeamat ovat pakinassa tarkoituksellisia ja ne palvelevat tekstin viestinnällisiä funktioita.

Tyylin olemusta pohdittaessa on selvennettävä, mikä osa tekstissä on tyyliä. Generatiivis-transformatiivisessa kieliopissa on pyritty pitämään erillään ilmausten syvä- ja pintarakenne eli merkitys ja muoto. Sen mukaan merkitys sisältyy syvärakenteeseen ja pintarakenne on taas vaihtelevia ilmaisumuotoja.

Pintarakenteen muunteleminen ei teorian mukaan muuttaisi ilmaisun merkitystä. Yhden samaa käsitystä edustavan tyylimääritelmän perustana on käsitys lauseen loogis-semanttisesta pelkistetyistä ytimeistä, joka on lauseen tyyllillisesti neutraali, värittämätön ydin. Tällaisen käsityksen mukaan myös tekstissä olisi olemassa vaihtelematon ydin, joka ei ole tyyliä. Ydinsisältöä taas voitaisiin koristella lisäämällä siihen retorisia kielikuvia, jolloin rakentuu tekstin tyyllinen kerros. (Enkvist 1983, 64.) Tämän käsityksen mukaan tekstissä olisi kaksi semanttista kerrosta: denotatiivinen, suoraan tarkoitteen ilmaiseva eli referentiaalinen perspektiivi ja konnotatiivinen merkitys, jossa ilmaistaan referentin edustamaan teemaan kohdistuva perspektiivi (Saukkonen 1984, 92).

Toisen näkemyksen mukaan mikään tekstissä ei voi olla pelkkää tyyliä. Tyyli ei liity pelkästään muotoon tai yksinomaan sisältöön. Leena Valkaman mukaan esimerkiksi kirjallisen taideteoksen taiteellinen ilmaisu merkitsee kokonaisuutta. ”Kielessä on aina yhtyneenä se, mitä sanotaan ja miten sanotaan”. (Saukkonen 1984, 91–92.) Tyyli merkitsee siis kaikkea, mitä teksti sisältää kokonaisuutena. Tekstissä asioita tarkastellaan kuitenkin aina jostain perspektiivistä, joten perspektiiviton, tekstin referentiaalinen tai lausuman propositionaalinen merkitys on puhdas abstraktio. Tyyllinen merkitys on tekstissä siis läpikotaista. (Mt., 94.) Olennaista tutkimukseni kannalta on Saukkosen tekemä havainto, jonka mukaan perspektiivi aiheuttaa tyylieroja. Perspektiivi edustuu ilmaustasolla kielipolisellisesti ja sanastollisesti: maailma hahmottuu näkökulman mukaan. Pakinoiden erot selittyvät niiden eri näkökulmista, aivan kuin taiteellisen, tieteellisen ja tiedotustyylin erotkin (Mt., 70, 86.)

Tyylin valinta ratkaisee viestinnän onnistumisen tai epäonnistumisen, joten tekstin tyylin voidaan määritellä olevan sitä parempaa, mitä onnistuneemmin tekstin tehtävä toteutuu. Jokaisen tekstin tyyli syntyy sen kokonaisympäristön pohjalta, jossa kieltä käytetään. Konteksti koostuu puhujan tai kirjoittajan tarkoituksista eli intentioista ja ilmaisun tehtävästä eli funktiosta. (Saukkonen 1984, 10–11.) Viestinnän tyylin valintaan vaikuttaa viestintätapahtuma, sen tavoitteet, puhujan ja kuulijan suhde. Nämä taas vaikuttavat siihen näkökulmaan eli perspektiiviin, jonka sanoman lähettäjä valitsee. Viestin lähettäjä joutuu valitsemaan näkökulmansa perusteella aiheestaan siihen sopivat kohdat. Ilmaisutapojen

valintaan vaikuttavat kaikki edellä mainitut seikat. (Mt.,– 11 12.) Viestijän valitsemassa lopullisessa tyyliässä yhdistyy siis viestijän persoonallinen näkökulma sekä vastaanottajan ja viestinnän tavoitteesta johtuva ulkoinen tarkoituksenmukaisuusnäkökulma. (Mt., 12).

Puhuttaessa tyyliintutkimuksesta on mainittava, että kirjallisuustieteellistä ja lingvististä tyyliintutkimusta on pidetty toisistaan eroavina. Lingvistisen tyyliintutkimuksen menetelmät ovat toisenlaisia kuin kirjallisuudentutkimuksen esteettiset arvioinnit. (Enkvist 1983, 58). Lingvistinen tyyliintutkimus on suppeasti nähtynä pyrkinyt tarkastelemaan tekstin rakenteita yksityiskohtaisesti. Lingvistisessä tutkimuksessa pyritään yhdistelemään sekä tekstin luomia vaikutelmia että tekstin kielellisiä ominaisuuksia. Pelkän tyylielämyksen analysoimisen sijaan siinä tarkastellaan elämyksen aiheuttaneita ärsykeitä ja prosesseja. Tekstin kielellisen kuvauksen pitäisi olla tällöin mahdollisimman eksaktia. Lingvistisessä tyyliintutkimuksessa kriteerinä on yleensä falsifioitavuus; eksakti väite voidaan todistaa paikkansapitäväksi toistamalla ne operaatiot, joiden avulla väittämään on päädytty. (Mt., 49–50.)

Enkvistin mukaan kirjallisuudentutkijat taas ovat perinteisesti tutkineet tyyliä subjektiivisesti kuvaillen tyyllillisiä elämyksiään metaforien ja kielikuvien avulla, näin pyrkien pukemaan sanoiksi tyyllilliset intuiot ja tekstin synnyttämät elämyksensä. Toisaalta kirjallisuudentutkimuksessa on käytetty menetelmää, jossa pyritään samanaikaisesti sekä kuvailemaan kriitikon elämyksiä ja esteettisiä arviointeja tekstin laadusta että eräitä niistä kielellisistä tyylipiirteistä, jotka elämyksiä aiheuttavat. Esteettinen vaikutelma pyritään yhdistämään näin sen kielellisiin ärsykeisiin. (Enkvist 1983, 49–50.) Oma tutkimusmenetelmäni liittyy suurimmalta osin viimeksi mainittuun kirjallisuustieteelliseen tyyliintutkimuksen traditioon. Katson, että kirjallisuustieteellinen tyyliintutkimus voi hyödyntää monin tavoin muiden tieteenalojen tutkimusmenetelmiä ja olla silti kirjallisuustiedettä.

1.5 Huumori ja koominen

Puhuttaessa pakinoista on pohdittava myös huumorin ja koomisen merkitystä tekstissä. En aio keskittyä tutkimuksessani vain koomiseen vaikutelmaan, vaan

valaista sitä, miten erilaiset kielelliset piirteet tuottavat koomisia efektejä ja mahdollisesti: miksi? Kettusen toisessa tulemisessa useimmat normipoikkeamat, kielellä leikittelyt ja muut tyylikeinot korostavat tai tekevät jostakin mainitusta asiasta koomisen ja tekstit voidaan käsittää humoristisiksi. Henri Bergsonin mukaan kieli voi sekä ilmaista että synnyttää komiikkaa. Tämän mukaan koomista ilmaiseva voitaisiin kääntää kieleltä toiselle, kun taas kielen itsensä synnyttämää komiikkaa ei voitaisi kääntää; se perustuu usein kielen erityiseen lauserakenteeseen tai sanavalintoihin. (Bergson 1994, 83.) Kettusen toisessa tulemisessa kielellä leikittely voi itsessään olla huvittavaa ja samanaikaisesti osoittaa jonkin kohteen koomisuutta.

Koomisuutta ja huumoria on yritetty määritellä ja tutkia eri tieteenaloissa eri lähtökohdista. Erityisesti tutkimusta on tehty filosofian parissa, jossa huumorista on yritetty rakentaa tyhjentävä selitys. Siksi esimerkiksi Bergsonin teorioita voidaan käyttää analyysin apuna, mutta teoriat eivät ole yleispäteviä eivätkä selitä kaikkea koomista. Huumorintutkimuksessa teorioita on jaettu kolmeen: inkongruenssi-, huojennus- ja ylemmyysteorioihin (Atkinson 1993, 19). Inkongruenssiteorioissa huumori on käsitetty tavaksi rakentaa kahden tai useamman idean välille yllättävä tai odottamaton yhteys (Atkinson 1993, 15–17). Teoriat eivät kuitenkaan ole selittäneet sitä, miksi vain tietyt yhdistelmät ja odotuksenvastaisuudet ovat hauskoja. Huojennusteorioihin Atkinson on lukenut mm. Freudin tutkimukset vitsistä ja Aristoteleen käsitykset huumorista. Teorioiden keskeisenä ideana on ihmisen helpottuneisuus huumorin kokemisen seurauksena (Atkinson 1993, 17–19). Freud ajatteli huumorin tiedostamattomaksi tavaksi käsitellä kiellettyjä ja tukahdutettuja tunteita (Freud 1983). Seppo Knuutila näkee taas huojennusmallin selittävän huumorin emotionaalista perustaa: kun jokin kunnioitettu tai arvokas muutetaan arkiseksi, se aiheuttaa mielentilamuutoksen vastaanottajassa ja tuottaa huojennuksen tunteen (Knuutila 1992, 104).

Ylemmyysteorioissa (esimerkiksi Henry Bergsonin teoriassa) vitseille ja koomiselle nauraminen nähdään asennoitumisena toisiin ylhäältä alaspäin. Jokin asia voidaan nähdä arvoaan alempana: tapahtuu arvonalennus. (Bergson 1994, 137–138.) Bergson selittää myös teoksessaan huumorin korjaavaa vaikutusta. Nauru on yhteiskunnallinen ele, jolla pyrimme korjaamaan yhteiskunnassa

ilmenevää epäyhtenäisyyttä. Kun näemme asioita, jotka jäykkyytensä vuoksi uhkaavat joustavuutta ja sopeutumista (Bergsonin mukaan esimerkiksi keholliset tai henkiset vajavuudet tai poikkeavuudet), nauramme niille tukahduttaaksemme poikkeavuuden ja pehmentääksemme sen tuomaa jäykkyyttä, joka voisi rikkoa yhteiskunnan tasapainoa. (Mt., 20–21.) Vaikka Bergsonin teoriaa on kritisoitu, on todettava, että jonkin elävän tai inhimillisen asian mekaanisuus tai konemaisuus voi usein huvittaa meitä, olipa sillä korjaavaa vaikutusta tai ei.

Bergson väittää siis, että usein koominen perustuu havainnolle ihmisen konemaisuudesta tai jäykkyydestä. Myös ihmisen ruumiillisuuden havaitseminen henkisten asioiden yhteydessä tuottaa vaikutelman konemaisuudesta: ruumiin kankeus on mekaanista verrattuna sielun aistikkeuteen, sen liikkeisiin, elävyyteen ja joustavuuteen. (Bergson 1994, 26–28.) Kinnusen pohdinnat koomisen luonteesta taas keskittyvät estetiikkaan. Hän pyrkii osoittamaan, että mikään yksittäinen teoria ei selitä koomisen luonnetta tyhjentävästi. Koominen onkin mielivaltaisen arvoarvostelma joka voidaan tehdä mistä tahansa, milloin tahansa. Sen syntymisessä olennaista on se, miten jokin tehdään koomiseksi – siis tyyli. (Kinnunen 1994, takakansi.)

Monet teoriat voivat olla valaisevia ja auttaa pohtimaan sekä analysoimaan sitä, miten koominen ilmenee. Useat havainnot, joita komiikan teorioissa on tehty, ovat sinänsä oivaltavia ja niistä on hyötyä omassa analyysissäni: esimerkiksi liioittelu todella voi tuottaa komiikkaa Kettusen toisessa tulemisessa. Siis: tietyssä koomisessa tilanteessa komiikan luojana voidaan nähdä liioittelu, mutta kaikki liioittelu ei synnytä komiikkaa. Knuuttilan mukaan koomista selittävien teorioiden ongelmana on pidetty niiden leväperäisyyttä: niiden oikeellisuutta on hankala todistaa. Huumoria ei voida myöskään selittää yksioikoisesti eikä palauttaa mihinkään päteviin yleissääntöihin. Teoriat valaisevat melko yksipuolisesti huumoria, sillä niissä huumori yritetään selittää yhdellä määreellä tai yleistyksillä. (Knuuttila 1992, 94, 105–112.)

On yleisesti ja pitkään ajateltu, että komiikassa on kyse inkongruenssista, yhteensoveltumattomuudesta, arvonalennuksesta, toistosta, mekaanisen ja elävän yhteisilmenemästä tai karnevalisoinnista. Kinnusen mukaan taas ei voida väittää,

että on olemassa jokin tietty prosessi, johon koominen perustuisi ja johon se voitaisi palauttaa. Koomiseen on suhtauduttava kokonaisuutena ja koomiset tilanteet tulee aina tarkastella yksittäistapauksina. Yleistä periaatetta koomiselle ei ole. (Kinnunen 1994, 17, 27.) Myöskään minä en omassa tutkimuksessani aio pyrkiä osoittamaan, mikä on Kettusen komiikan takana oleva mekanismi, vaan osoittaa koominen seurauksena kielellisistä valinnoista. Tutkin, millaista komiikkaa erilaiset kielelliset ja tyyllilliset keinot tuovat esille ja miten komiikkaa niissä tehdään. Teoksen huvittavuus voi perustua hyvin monenlaisiin keinoihin tuoda asiat koomiseen valoon. Voin hyödyntää Bergsonin teorioita siitä, miksi jokin tuottaa komiikkaa, mutta eri teoria voisi perustella koomisen toisin. Esimerkiksi Bergsonin tutkimus naurun merkityksestä on yksinkertaistavana teorianakin oivaltava kuvaus koomiseen johtavista mekanismeista, jos kohta teoria on vain yksi monista käytettävissä olevista malleista.

Myös Kinnunen toteaa, että mikään itsessään ei ole koomista (Kinnunen 1994, 28). Kinnunen perustaa komiikan ja huumorin lähtökohdaksi kaksi perusasiaa: ”Mikään inhimillinen toiminta, teko, tapahtuma, prosessi, ominaisuus ei sinänsä ole koominen (ja) kaikki ihmisen toiminnat ja ominaisuudet voidaan tehdä koomisiksi” (Mt., 24). Koominen tehdään: jokin inhimillinen voidaan tahallaan tulkita tai nähdä koomisena. Koomiseksi tekemisen objektina on aina jokin normaali inhimillinen, neutraali toiminta (Mt., 26–27). Toisin kuin yleensä ajatellaan, koomisen kohteena voi olla mikä tahansa inhimillinen (ei vain jokin poikkeava) sillä pilkkaaminen ja koomiseksi tekeminen on mielivaltaista yksilön ja ennalta arvaamattoman vertailua. Koomiseksi tekemisen kohteena on aina jokin prosessi tai prosessiluontoinen olio: pelkästään yksittäinen piirre ei ole koominen. Kinnunen mukaan koomisen peruslauseena on myös, ettei ole rajaa niillä keinoilla ja menetelmillä, joilla jokin tehdään koomiseksi. (Mt., 28–29, 73.) Ihminen myös aina ensin tunnistaa koomisen ja sitten vasta löytää siitä erilaisia prosesseja ja selittää esimerkiksi sen, mistä koominen muodostuu (Mt., 17–19).

Kinnusen mukaan koomisen arvoarvostelman esittämisessä taito, osaaminen ja maku ovat keskeisiä. Me pidämme jotain huumoria hyvänä ja jotain huonona. Huono koomikko osaa käyttää keinoja, mutta ei saa toivottua tulosta. Kinnunen väittääkin siis, että koomisen tekeminen on mielivaltainen arvoarvostelma, jonka

voi esittää hyvin tai huonosti. (Mt., 92–93, 284.) Huono huumori liittyy aina yritykseen luoda komiikkaa. Aito komiikka ja huumori ovat taidon asioita. (Mt., 94.)

Vaikka koomiseksi voidaan tehdä lukemattomin eri keinoin, Kinnunen on tuonut esille teoksessaan hyödyllisen jaottelun siihen, miten komiikkaa voidaan tai on yleensä tehty. Tätä jaottelua on hyvä pitää mielessä, kun mietimme, mitä teoksen kielelliset valinnat ja leikittelyt teoksessa tuovat esille ja mitä merkityksiä ne luovat. Komiikan prosesseja eli välineitä koomisen tekemiseksi voidaan luokitella esimerkiksi seuraavalla tavalla: teoksen nimellä voidaan vihjata sen maailmaan ja näkökulmaan. Henkilöiden nimillä ja yleisesti nimittelyllä voidaan luoda komiikkaa. Yhtenä keinona on myös henkilön sijoittaminen johonkin luokkaan, säätyyn, rotuun, murteeseen. Lisäksi hänelle voidaan antaa tuntomerkki jota erityisesti vielä nostetaan näkyviin. Voidaan myös poimia koomisen kohteesta jokin erityinen fyysinen ominaisuus ja painottaa sitä. Koomisuutta voidaan lisäksi luoda muuttamalla merkitsevyyttä ja merkitystä jollain erityisellä tavalla: tämä tuottaa usein parodisen vaikutelman. Parodia tarkoittaa kirjallisuuden lajia tai tuotetta, jossa jokin yleisesti tunnettu aihe tehdään naurunalaiseksi sen ominaispiirteitä mukailemalla (PS, 424). Esimerkiksi korostamalla ja painottamalla jotain piirteitä voidaan saada aikaan koominen lopputulos. Lisäksi Kinnunen mainitsee matkimisen ja ironian yksinä koomisen keinoina. Kinnunen määrittelee koomisen keinoksi sellaisen tekotavan, jota voidaan soveltaa aina uusiin tapauksiin. (Kinnunen 1994, 86–89.)

On myös pohdittava lyhyesti, miten huumori ja koominen tulisi suhteuttaa toisiinsa. Käsitteet ovat horjuvia. On ajateltu, että huumori on asenne ja mieliala, tapa tulkita maailmaa ja sen ilmiöitä (Knuuttila 1992, 115). Koominen ei kuitenkaan ole sekään asioiden ominaisuus, vaan koominen on aina tuotettu tai ”nähty”. Se perustuu havaitsemisen ja tulkinnan prosesseihin. Huumoria ei koskaan voi olla ilman koomista, mutta koominen itsessään ei ole huumoria. (Mt., 11.) Toisaalta koominen tai koomiseksi näkeminen on aina tulkintaa eli huumori tulkintatapana luo koomisen. Knuuttilan mukaan taas huumori operoi komiikan keinoin: huumori on edellytetty asenne, komiikka sen ilmitulemisen tekniikkaa (Knuuttila 1992, 115).

Miten koominen ja huumori liittyvät pakinaan? Jos pakinan tehtävä on naurattaa (tai vähintään nähdä huvittavana tai koomisena jokin asia) ja koomisena nähdyt asiat tuottavat yhdenlaista naurua, on perusteltua tarkastella pakinoita komiikan selitysten valossa. Kinnusen mukaan pakinat ovat huumoria, jossa tekijä ilmaisee mitä hän tekee: pakinoitsija osoittaa lukijalle, että kyse on leikistä, jota ei saa ottaa todesta (Kinnunen 1994, 259). Koomisen keinot perustuvat Kettusella usein yllätyksellisyyteen ja odotuksenvastaisuuteen: poikkeamalla jostain normista, jota tekstin oletamme noudattavan, hän tuo asian uuteen - usein koomiseen valoon.

Kielen avulla voidaan ilmaista toisen koomisuus sijoittamalla henkilön suuhun sanoja, jotka eivät sovi tilanteeseen tai persoonaan. Tuo ihminen huomaamattaan tekee itsestään naurunalaisen huolimattomuudellaan tai epähuomiolla. Kielellä voidaan rinnastaa yllättävällä tavalla asioita tai liioitella jotain, jolloin molemmissa tapauksissa voidaan tuottaa koomisia mielikuvia. Sanajärjestyksen vaihtamiset ja kielellä leikittelyt huvittavat myös itsessään. Koomisuutta voidaan tuottaa lukemattomin eri keinoin. Tutkimuksessani koomisuus on yksi tyylikeinojen merkityksistä ja efekteistä. Erilaiset piirteet voivat tuottaa monia merkityksiä, joista humoristinen sävy on yksi muiden joukossa.

En silti yritä selittää aukottomasti, miksi jokin normipoikkeama naurattaa. En myöskään väitä, että kaikki lukijat näkisivät normipoikkeaman osoittavan jotain koomista, sillä ihminen voi nauraa tai olla nauramatta komiikalle - eikä mikään asia itsessään ole koominen. Humoristin tyyli ratkaisee sen, pidetäänkö koomiseksi tehtyä hyvin vai huonosti tuotettuna komiikkana (Mt., 24, 248). Siksi Kettunen ei ole koomista kaikille: teoksessa voi nähdä komiikan, sillä jokin voi olla jossain koomista, mutta sen voi jättää näkemättä tahallaan tai tahattomasti. Koomista voi kuitenkin tuottaa mistä tahansa, sillä kyse on taidosta (Kinnunen 1994, 90–95). Kinnusen mukaan pakinassa huumori onkin usein kytkeytynyt kielelliseen leikkiin ja siinä tyyllilliseen taidokkuuteen (Mt., 200), joten tutkiessani erilaisia kielen keinoja voidaan kenties pohtia sitä, miksi juuri valitut normipoikkeamat tai tyylikeinot on valittu pakinaan – onko intentiona lukijan naurattaminen?

Niin pakinatyylin kuin sen viestittämän huumorin ja komiikan keskeinen tekijä on perspektiivi: komiikan taitajan kykynä on katsella maailmaa epätavallisista näkökulmista ja havaitsemaan tekijöitä, jotka saavat todellisuuden näyttäytymään yllättävällä tavalla uudelta ja vieraalta – ”jäniksen ankalta” (Knuuttila 1992, 128).

2. Pakina ja sen tutkiminen

Yhden kuvauksen mukaan pakina on määritelty kevyehköksi, huvittavaksi sanomalehti- tms. kirjoitelmaksi. Sanan etymologinen alkuperä lienee verbissä ”pakista”, joka jo varhain vakiintui merkitsemään rupattelua tai viihdyttävää puhelemista tai tarinointia. (Manninen 1987, 12.) Pakinan ruotsin- ja englanninkieliset vastineet *koserie* ja *causerie* viittaavat ranskan kielen sanaan *causerie* – ’lörpöttely, viihdyttävä pakiseminen’. Monien määritelmien mukaan pakina on humoristinen, lyhyehkö kirjoitelma tai suullinen esitys. Sille on tyypillistä usein ajankohtainen aihe ja ironinen, parodinen tai satiirinen käsittelytapa. (Manninen 1987, 12; Hosiaisuusluoma 2003, 672.)

Nyky-suomen sanakirjan mukaan pakina on ”kevyehkö, tavallisesti huvittava sanomalehti tms. kirjoitelma; kevyehkö, yleistajuinen, tieteellinen t. jotakin taiteen. t. yl. kulttuurielämän alaa käsittelevä kirjoitelma; syn. koseria.” (NS, 171–712). Pakina on tyyllilajina vanhempi kirjallista termiään. Etenkin Pohjoismaissa pakinan lajin muotoutuminen liittyy vahvasti nykyaikaisen lehdistön syntyyn, mutta jo antiikin kirjailijat viljelivät teoksissaan ajankohtaista ja iskevää proosaa. Tästä lajista kehittyi myöhemmin 1500-luvun lopulla lyhytmuotoisen proosan vakiintunut muoto, essee, joka taas seuraavalla vuosisadalla eriytyi oppineiksi pohdinnoiksi ja toisaalta tyyllillisesti ja sisällöllisesti lennokkaiksi katsauksiksi. Englannissa kriittisen esseistiikan uranuurtajista esimerkiksi Richard Steelen ja Joseph Addisonin toimittamat aikakauslehdet *The Tatler* ja *The Spectator* loivat 1700-luvun alussa mallin journalistiselle pakinoinnille. (Manninen 1987, 13.)

Suomalaisen pakinan juuret ovat ruotsalaisessa aikakauslehdistössä, johon *Spectatorin* vaikutus näkyi mm. Olof Dalinin viikkolehdestä *Then Swänska Argus* (1732—1734). Näitä lehtiä luettiin myös suomalaisissa säätyläiskodeissa ja 1700-luvun lopun kansallinen herätys omaksui iskevän sanomalehtiproosan muodon. (Manninen 1987, 13–14.) Koska sanomalehdistön alkuaikoina ero uutisen ja kommentin välillä ei ollut suuri, sanomalehtikirjoittelu oli usein pakinoivaa. Pakina saattoi kuitenkin käyttää myös fiktiivistä kirjoitusta tyylikeinonaan. Pakinalla kyettiin myös reagoimaan ja vaikuttamaan nopeasti ajankohtaisiin

asioihin. Pakinointi oli myös luonteeltaan jatkuvaa: pakinoitsija reagoi pakina pakinalta vähittäin ympäröivään todellisuuteen. (Taanila 1970, -266 267.) Toisaalta pakinan syntyperää sanomalehtiympäristön lisäksi selittää myös vahva suullisen kertomisen perinne. Pakinan lähtökohtana on myös juttujen kertominen. Myöhemmin jutut itsenäistyivät omaksi kirjoittamisen lajiksi. Pakina-termin merkitys muissa kielissä viittaakin hauskaan jutusteluun ('kåseri', 'causerie'). (Mt., 267.)

Suomessa 1700- ja 1800-luvun sanomalehtipakinointia edustivat mm. valistuskirjoitukset. Esimerkiksi M. A. Castrenin, Elias Lönnrotin ja J. V. Snellmanin pakinatyyllillä kirjoitettuja valistuskirjoituksia seurasi 1840-luvulta alkaen kolmisenkymmentä vuotta erilaisia pakinoivia ”kirjeitä lukijoille”, esimerkiksi Topeliuksen pakinasarja Helsingin elämästä kapteeni Leopoldille Gruusiaan. Pakinoille ominainen piirre, nimimerkki, alkoi muotoutua. Vuosina 1847-1866 ilmestynyt *Suometar* vaikutti rahvaan ja lehdistön suhteisiin. Lehden maaseutukirjeiden osastossa kansalaiset saivat harjoittaa journalistista sanankäyttöä. Maaseutukirjeet ovatkin olleet ajankohtaisuudessaan ja humoristisessa ja iskevässä kielenkäytössään pakinoiden jäljillä. *Uusi Suometar* ryhtyi julkaisemaan 1874 pakinasarjaa ”Helsingin kirjeitä”, jolloin syntyi Suomen pitkäikäisin pakinoitsija-nimimerkki Matti, jota eri kirjoittajat käyttivät 1960-luvulle saakka. Myös *Suomen kuvalehti* (1873–1880) ja *Maiden ja Merien takaa* (1864–1866) julkaisivat pakinoita. (Manninen 1987, 14.)

1870-luvulla syntyi edellisiä poleemisempi pakinatyyppi, jossa pakinointi sai selvästi poliittisia korostuksia (Manninen 1987, 15). Taanilan mukaan pakinan lopullinen läpilyönti tapahtui, kun poliittinen ja yhteiskunnallinen kehitys johti suomalaisen puolueen hajoamiseen ja syntyi poliittinen työväenliike. Lehdistö sai tuolloin poliittisen ja agitatiivisen tehtävän. Poliittinen pakinointi 1800-luvulla onkin lähellä 1960-luvun loppupuolella tapahtunutta poliittisten ja yhteiskunnallisten rintamien muutosta, jolloin syntyi myös uusi didaktinen pakinakirjallisuus: kolumnistien palstat. (Taanila, 1970, 269.)

Ensimmäisenä suomalaisena pakinakirjailijana voidaan pitää Aukusti Mäkelää (pakinoitsijanimeltään Kaapro Jääskeläinen). Hän kirjoitti vuosina 1888–1908

julkaisemissaan lehdissä sekä humoristisia rahvaanomaisia pakinoita mm. ”Savon ukon Helsinginmatkoista” että toisaalta purevia satiireja. Gustaff Matsson edusti taas suomenruotsalaista kulttuuripakinaa. Mattson aloitti pakinoinnin 1897 *Nya Pressenissä*. Hänen pakinansa edustivat henkevää ja älyllistä sekä kielellisesti hiottua pakinatyyliä. (Manninen 1987, 15-16.) Suomenkielisen lehdistön merkittävin pakinoitsija oli runoilija Eino Leino. Hän aloitti pakinoinnin vuonna 1900 nimimerkillä Mikko Vilkastus. Leino puuttui pakinoissaan aluksi kulttuuripoliittisiin kysymyksiin, mutta myöhemmin kirjoittaessaan Teemu-nimimerkillä *Helsingin Sanomiin* Leino kritisoi mm. päivänpolitiikkaa ja taisteli puolueihanteidensa puolesta. Mikko Vilkastus oli Leinon fiktiivinen pakinahahmo, jota Leino referoi pakinoissaan. Nimimerkki Teemu ei sitä vastoin enää ollut pakinansisäinen hahmo, vaan edusti itse pakinoitsija-asennetta. Leinon viimeinen pakinoitsijanimimerkki Kanttori Sepeteus kirjoitti kirjeitä *Sunnuntai*-viikkolehdeksi. Pakinat olivat usein laveita, humoristisia ja aforistisia. (Mt., 16–17.)

Yksi tunnetuimpia pakinoitsijoita Suomessa on Olli (Väinö Nuorteva). Hän aloitti pakinoinnin vuonna 1914 ja jatkoi kirjoittamista kuolemaansa saakka. Eino Leinon tavoin hän jatkoi nuorsuomalaisen aatteellista linjaa. Olli korosti suomalaisuutta ja itsenäisyyttä sekä vastusti venäläistä hallintoa. Toisaalta Olli ei ollut Leinon lailla vapaamielinen vaan ehkä jopa suvaitsematon. Hän kirjoitti kaupunkilaiselle keskiluokalle. Tämän keskiluokan puolustuksen takana oli porvarillinen filosofia, jonka suurena vastustajana Ollille olivat työväenliike, neuvostoliitto ja kommunismi. Ollin maailmankuvassa olennaista oli myös anti-intellektualismi, jossa taiteilijoilla ja kirjailijoilla ei ollut vakavasti otettavaa asemaa. (Taanila 1970, 279–280.) Markus Kajon eli Kettusen pakinoissa on yhteneväisyyksiä Ollin pakinoitsijatyylisiin. Molemmilla pakinoitsijoilla teksteissä toistuu usein aiheiden tai puhetilanteiden irrationaalisuus, kielen semantiikalla leikittely, toistuvien fiktiivisten hahmojen käyttö pakinoissa sekä näennäisen objektiivisuuden tai hyperkorrektisuuden korostuminen. (vrt. Manninen 1987, 68–74.)

Muita mainittavia suomalaisia pakinan uranuurtajia ovat olleet 1950-luvun jälkeen Nenä (Pentti Saarikoski), Veikko Huovinen ja Origo (Jouni Lompolo). Nenä kirjoitti ennen kaikkea kirjallisuuden ja kirjallisen elämän aiheista, eivätkä pakinat

aluksi puuttuneet politiikkaan. Nenän tekniikkana oli parodia. Kettusen parodiat muistuttavatkin Nenän tyypillisestä pakinoitsijatyylistä. Myös pakinoiden irrationaalisuus yhdistää Nenää ja Kettusta. Origon pakinoissa tyypillistä on jonkin yksittäisen ajankohtaisen aiheen varaan rakennettu faabeli. Origo siirtyi myöhemmissä pakinoissaan käsittelemään politiikkaa mutta myös ihmisen yksityisiä ongelmia. Hän kritisoi mm. luonnon saastumista, sosiaaliturvan puutteita ja mainonnan sekä kulutuksen ilmiöitä. Origon tekniikkana on useimmiten ironia. (Taanila 1970, 290–295.) Kettusen kriittiset pakinat näyttäisivät käsittelevän asioita samaan, arvostelevaan sävyyn.

Huovisen tematiikka on taas maalaisempaa kuin Origon tai Nenän. Hän käyttää usein ilmaisia, jotka pursuavat detaljeja. Usein yksityiskohtaisilla tiedoilla leikittely paisuu Huovisella absurdiksi. Huovisen pakinat ovat enimmäkseen kevyehköjä ja lähtevät usein novelleista ja kertomuksista. (Taanila 1970, 290–295.) Hyvin samanlaista tyyliä Kettunen on myöhemmin käyttänyt pakinoissaan. Markus Kajo on maininnut Huovisen yhdeksi mielikirjailijoistaan. Useat tyylipiirteet yhdistävät Kettusta ja Huovista pakinoitsijoina: esimerkiksi nerokas kielellinen leikittely ja travestia, mutta myös teemat ja arkielämän ja maalaisuuden tai maalaisjärjen korostaminen.

Yksi merkittävä pakinoitsija suomalaisen pakinan historiassa on Bisquit (Seppo Ahti). Bisquitin oma pakinatyyppi oli fiktiivinen dokumentti – esimerkiksi haastattelu, reportaasiparodia, puhe tai puheenvuoro. Hän pureutui usein poliittisiin kysymyksiin, mutta käsitteli myös muita aiheita. (Manninen 1987, 277–282.) Bisquitin kielen tyypilliset sanastolliset ja semanttiset normipoikkeamat ja kielellinen anarkismi yhdistävät pakinoitsijan ja Kettusen tyyliä.

Pakinaa on ollut vaikea sijoittaa perinteiseen kirjallisuustieteelliseen tekstilajiluokitukseen (Manninen 1987, 21). Pakinaa on usein määritelty sen ulkoisista tunnusmerkeistä käsin: ”on korostettu sen lyhyttä, luettavuutta, tuttavallista sävyä, ajankohtaisuutta, journalistista syntyperää ja pakinoinnin jatkuvuutta” (Mt., 20). Vaikka teksti- ja tyyllilajien rajat eivät usein ole selkeitä, pakina voi muodollisesti edustaa monia eri teksti- ja tyyllilajeja. Myös Taanila on jo 1970-luvulla tekemässään katsauksessa todennut, että tyyppikategoriointi on

väljää niin eri tekstilajeissa kuin nykykirjallisuudessa. (Taanila 1970, 298.) Oman analyysini perusteella Kettusen pakinat sisältävät esimerkiksi kaskun, sadun, lyhytproosan tyypillisiä tyylipiirteitä.

Pakina ei siis tyyli­lajina toteuta mitään tiettyä muotoa, vaan tekstin pakinanomaisuutta määriteltäessä on usein kyse ennen kaikkea kirjoittaja-asenteista. Mannisen mukaan pakinoitsija pyrkii ajankohtaisuuteen, journalistiseen tehoon, lukijan huvittamiseen ja hänen mielipiteidensä ja maailmankuvansa muokkaamiseen (Manninen 1987, 21; Saukkonen 1984, 67). Yhteistä pakinoille on pyrkimys esittää asiansa lukijan huomiota herättävällä tavalla, saada lukija nauramaan jollekin asialle ja vaikuttaa hänen tunteisiin, käsityksiinsä ja maailmankuvaansa (Manninen 1987, 21). Toisaalta nykytutkimus voisi paljastaa pakinakirjoittelun funktioita laajemmasta perspektiivistä kuin Mannisen ainoastaan ylioppilaslehtien pakinoihin rajoittunut tutkimus. Mannisen tutkimuksesta on hyötyä pakinoiden viestintä­funktioiden tarkastelussa, mutta esimerkiksi Kettusen pakinoista voi paljastua myös muita kuin Mannisen mainitsemia tyyli­lajin piirteitä ja funktioita.

2.1 Kontekstimalli

Manninen on soveltanut Pauli Saukkosen kontekstimallia pakina-analyysiinsä. Hänen mukaansa pakina on aina sidoksissa viestintätilanteeseen. Pakinassa viestintätilanne vaatii lukijalta valppautta. Lukijan on tunnettava pakinan tyyli­lajinormi tulkitakseen sitä pakinoitsijan haluamalla tavalla. Pakinatekstissä on ilmoitettava lukijalle, että viestintätilanne on toinen — teksti on erilainen kuin esimerkiksi sanomalehden muu aineisto. Nimimerkki, paikka lehdessä, logo, tunnus tai vakio-otsikko vihjaavat lukijalle pakinan viestintätilanteesta. (Manninen 1987, 22.) Kettusen pakinoissa viestintätilanteen muutoksesta ilmoittaa nimimerkki ”Kettunen”. Usein myös itse Markus Kajon kuva koristaa pakinateoksien kansia. Omalla tavallaan myös tekstien lomaan liitetyt, huvittavilta näyttävät museoarkiston kuvat osoittavat viestintätilanteen poikkeavan esimerkiksi tavallisista artikkeleista tai muusta asiateksteistä.

Pakinan tulkinnassa intentio-funktiolla on merkittävä rooli tulkinnan kannalta. Pakinan funktiota on pidetty melko yksinkertaisena: pakina luetaan, jotta voitaisiin nauraa jollekin. Manninen myös väittää, että pakinoitsijan intentiona on saada lukija nauramaan, mutta olennaista on se, mille nauretaan. (Manninen 1987, 23.) Pakinoitsija voi myös kirjoittaa kommentoidakseen maailman menoa – usein humoristinen sävy tosin aiheuttaa pakinan lukijan huvittuneisuuden. Tyyli rakentaa pakinaan sen huumorin. Kajo pakinoissa nauretaan maailman kummallisuuksille; keksinnöille, nimille, esineille ja niiden käyttötarkoituksille, ihmisten epärationalisille tai epäkäytännöllisille ratkaisuille ja inhimillisille piirteille. Nauru suuntautuu niin tavallisuudesta poikkeaville kuin niille kaikkein tavallisimmillekin. Naurun kohteena voivat olla ihmisen arkiset toimet, arkitodellisuuden ilmiöt tai täysin keksityt, absurdit kuvitelmat. Kettunen asettaa totuusarvot kyseenalaisiksi ja kääntää ylösalaisin sen, mitä pidetään järkevänä, mitä järjettömänä.

Arki-ilmiöissä riittää aina ihmeteltävää, olipa sitten kyse hellannappuloiden tuijottelusta, rakennusmontun äärellä seisovista ”tarkkailijoista” tai raivostuttavasta kuulakärkikynän napsuttelusta. Ihmettely ei lakkaa kiinnostamasta pakinoitsijaa. Kajo onkin todennut pakinoinnistaan, että ”Eihän ihminen kyllästy kierrättämään verta ympäri omassa kropassaan. Ehkä ympäristö usein karistaa sen, ettei aikuinen mukamas voi pysähtyä katsomaan rakennusmonttua. Minä en ole jättänyt ötväilyä” (www.hs.fi/viihde). Lukija voi kokea, että esimerkiksi fiktiiviset pakinat herättelevät huumorin keinoin lukijaa havaitsemaan elämän koomisen hullunkurisisuuden. Elämää ei tarvitsekaan ottaa niin vakavasti. Lukija voi huomata pakinoiden avulla ihmisen inhimillisten ominaisuuksien huvittavuuden, kateuden, ahneuden ja vahingonilon luonnollisuuden tai epäitsekkyyden, avuliaisuuden ja vaatimattomuuden hyveet.

Naurua hyödyntävä intentio ja pakinan tehtävä lukijan naurattajana on kytkenyt komiikan, satiirin ja ironian osaksi tyyliä. Pakinoitsijan perspektiivi muotoutuu tällöin sen mukaan: aiheesta on aina löydettävä jotain huvittavaa. (Manninen 1987, 23.) Toisaalta voidaan kysyä, miksi pakinan pitäisi aina huvittaa? Joskus pakina voi olla vain mielenkiintoinen, eri perspektiivistä tarkasteltu pohdinta. Nauru on monimutkainen ilmiö, emmekä voi aina tietää, naurammeko komiikalle vai

jollekin muulle hauskalle asialle. Kaikki kielellä leikittely ei tuota komiikkaa, mutta voi silti naurattaa. Toisaalta tahallinen nauru on yleensä merkki koomisesta. (Kinnunen 1994, 36–37.)

Kettusen pakinoissa itse naurun kohteessa ei ensi ajatukselta löydä mitään huvittavaa. Kun pakinan sitten lukee, voi huomata, että pakinoitsijan näkökulma saa aikaan lukijan näkökulman muuttumisen. Kettunen voi ihmetellä sitä, miksi vasemmalle ja oikealle on laivastossa eri termit. Hänen perspektiivistään syy on siinä, että ihmisellä ei ilmeisesti ole muita huveja, kun hän kuvittelee olevansa jotenkin parempi keksiessään sellaisia. ”On jumaliste eräillä ilot vähissä!” (KTT, 140). Pakinassa tavallinen ja arkinen voidaan saattaa koomiseen tai huvittavaan valoon.

Pakinoitsijan perspektiiviin liittyy myös laaja-alaisuus. Hänellä on oikeus ja mahdollisuus kirjoittaa mistä tahansa. (Manninen 1987, 23.) Kettusen pakinoinnissa tyypillistä on, että aiheena voi olla mikä tahansa. Samaan pakinateokseen mahtuu ihmettelyjä äärettömyyden käsitteestä, hellan tuijottamisesta ja miehestä joka näytti myyvän puluja Tampereella pakkaspäivänä. Kettunen voi kirjoittaa niin jäätyneiden peltopyyden pakkaamisesta kuin kanta-aliupseerin vihaisuudesta tai matkatarvikeliikkeen tarjonnasta. Perspektiivi tarkoitettodellisuuteen on pakinassa merkittävä. Usein pakinoitsijan perspektiivin voi hahmottaa vähitellen, pakina pakinalta. Pakinoinnin jatkuvuus erottaakin pakinan muista naurattamaan pyrkivistä satunnaiskirjoittelusta. (Mt., 23.) Kun lukija oppii tunnistamaan Kettusen perspektiivin, aiheiden mielivaltaisuus onkin odotuksenmukaista ja tyyli tulee tutuksi. Toisin kuin Manninen väittää, pakinan tarkoitus ei aina ole vain huvittaa lukijaa. Toisaalta, kun Kettusen pakinoissa näkökulma käännetään ylösalaisin pakina pakinan jälkeen, lukija voi huomata tarkastelevansa maailmaa uudesta näkökulmasta ja huvittua siitä.

Lukijan perspektiivin suhde pakinoitsijan perspektiiviin on yksi viestintätilanteen osatekijä. Pakinoitsijan tavoitteena on siirtää näkökulmansa lukijan näkökulmaksi tämän sitä huomaamatta. Pakinoitsija voi häivyttää lukijan ja pakinoitsijan välisen eron tuttavallisuudella ja saada näin lukijan yhtymään omaan leikkiinsä. (Manninen 1987, 24.) Pakinatekstin referenssisuhteella tarkoitetaan tekstin

suhdetta siinä viitattuun todellisuuteen. Toisin kuin lehtiartikkeleita, pakinoita eivät koske tekstin todenperäisyys- tai uskottavuuskriteerit. Pakina on perinteisesti katsottu olevan subjektiivisen perspektiivin mukaisesti suodatettua, usein vääristeltyä todellisuutta. (Mt., -24 25.) Havainnollistan tätä Kajon tekstillä sinfoniaorkesterista, joka Kajon perspektiivistä nähtynä on vain joukko laiskottelevia, alkoholisoituneita muusikoita. Kaikki pakinassa viittaavat täysin normaaliin orkesterin toimintaan, mutta perspektiivi saa aikaan referenssisuhteen, jolloin lukija lukee tilanteen kuvauksen toisin pakinoitsijan perspektiivin vaikutuksesta. (KTT, 196–197.) Pakinassa korostetaan Mannisen mukaan tarkoitettodellisuuden ja pakinan todellisuuden ristiriitaa. Pakina mukailee todellisuutta, mutta poikkeaa sitten sen normeista sekä sisällön tai kielen tasolla. (Manninen 1987, 25.) Normipoikkeamien käyttö riippuu aina kontekstista: tilanteesta, intentio-funktiosta ja kirjoittajan sekä lukijan perspektiivistä. (Mt., 25–27.)

2.2 Normipoikkeama ja signaalijärjestelmä

Normien ylitys on ollut tunnettu tyylikeino jo antiikin retoriikassa. Monet tehokeinot, kuten travestia, hyperbola ja inversio perustuvat normien rikkomukseen. Ennen pitkää antiikin retoriikan normipoikkeamat vakiintuivat yleisiksi tehosteiksi eivätkä enää hätkähdyttäneet uusina ilmaisukeinoina. (Manninen 1987, 25; Viikari 1990, 75.) Kielenkäyttömme normit muuttuvat jatkuvasti. Pakinoitsija huomaakin usein ensimmäisenä kielenkäytössämme vakiintuvan normin ja tarttuu siihen poikkeamalla siitä. (Manninen 1987, 25–26.) Pakinoitsijalla on myös erityinen roolinsa ja statuksensa antama oikeus rikkoa Gricen maksiimeja: odotuksiamme tiedonvälityksen todenmukaisuudesta ja salaamattomasta, riittävästä ja optimaalisesta informaatiosta. Pakinoitsija ”saa valehdella, yksipuolistaa ja liioitella”. (Mt., 26–27.)

Pakinassa poiketaan kontekstuaalisesta normistosta - siis siitä, mitä odotamme tietynlaiselta tekstiltä. Pakinoitsija ei kuitenkaan viittaa pelkästään kontekstiin, vaan rakentaa pakinan sisään myös oman normijärjestelmänsä ja pyrkii sitten rikkomään sen näytävästi. Pakinan piirteenä voidaankin pitää sen korostettua sisäistä norminmukaisuutta. (Manninen 1987, 26.) Tämän käsityksen perusteella

voidaan olettaa, että pakinoista voidaan löytää eri pakinoille yhteisiä tyylipiirteitä kuten normipoikkeamia. Mannisen mukaan normipoikkeama onkin kaikkien pakinatyylien ja pakinaperspektiivien yhteinen nimittäjä (Mt., 25). On myös huomioitava, että pakinan tyyliin tutustunut lukija osaa odottaa tekstin poikkeavan asiatyylisestä lehtitekstistä tai kaunokirjallisuudesta, jolloin normipoikkeamat ovatkin tyyliin normi itsessään. Tällöin pakinan kirjallinen koodi tekee hyväksyttäväksi sellaiset kielelliset ilmiöt, jotka eivät kielellisen koodin kannalta olisi hyväksyttäviä (Lyytikäinen 1990, 30). Esimerkiksi sanomalehtiteksteissä lauserakenteelliset inversiot olisivat koodinvastaisia, kun taas pakinassa poikkeama voitaisiin sallia. Joissain pakinoissa käytetään myös liioiteltua norminmukaisuutta. Se voi vihjata lukijalle pakinan referenssin, suhteen todellisuuteen. Esimerkiksi asiatyylin käyttö voi viitata tekstilajeihin, joita se parodioi tai mukailee. Normirikkomukset voivat tuolloin olla muita kuin asiatyylisiä rikkovia.

Normipoikkeamilla on pakinassa viestinnällinen funktio. Normipoikkeamat osoittavat lukijalle, miten pakinaa pitäisi tulkita. Poikkeamat muodostavatkin Mannisen mukaan pakinaan signaalijärjestelmän, jonka avulla lukija pystyy ymmärtämään pakinan viestin kirjoittajan tarkoittamalla tavalla. Normipoikkeaman ja signaalin ero voidaan määrittellä seuraavasti: normipoikkeama voi olla mitä tahansa yksittäisestä sanasta kuvaan, virkkeeseen, kappaleeseen tai laajempaan tekstikokonaisuuteen. Kun yksi tai useampi normipoikkeamista osoittaa selvästi jotain kontekstuaalista suhdetta, kutsutaan tätä signaaliksi. Signaalit osoittavat siis sen, miten puhuttu tulee suhteuttaa todellisuuteen. Signaalijärjestelmä voi koostua muistakin kuin normipoikkeamista, mutta normista poikkeavilla kielenpiirteillä on aina jokin signaalifunktio. Mannisen tutkimuksen perusteella signaalijärjestelmän hahmottaminen on pakinan tulkittamisen edellytys. (Manninen 1987, 30–31.)

Manninen on jaotellut signaalit tilannesignaaleihin, intentio-funktiosignaaleihin, perspektiivisignaaleihin ja referenssisignaaleihin. Tilannesignaalina toimivat normipoikkeamat osoittavat lukijalle, että kyseessä on juuri pakinateksti. Ne on usein sijoitettu pakinan alkuun. Mitä vakiintuneemmaksi pakinoitsijan status ja nimimerkki muuttuu, sitä vähemmän johdattelevia tilannesignaaleita yleensä

tarvitaan ja pakina voi hyvinkin muistuttaa tavallista lehti- tai kaunokirjallisuustekstiä. (Manninen 1987, 31.)

Intentio-funktiosignaalina toimivat normipoikkeamat osoittavat naurun kohteen pakinan todellisuudessa (Manninen 1987, 33). Käsitteen voisi myös korvata edellistä selkeämmällä määritelmällä. Intentio-funktiosignaalista puhuttaessa voitaisiin puhua yksinomaan tarkoituksesta tai tavoitellusta pyrkimyksestä. Yhtenäisyyden vuoksi käytän kuitenkin intentio-funktiosignaali -käsitettä. Jos pakina viittaa suoraan todellisuuden asioihin, intentio-funktiosignaalit kohdistavat naurun suoraan kohteeseen. Ymmärrämme pakinan huvittavuuden havaitsemalla normipoikkeaman osoittaman naurun kohteen. Joissain pakinoissa taas tekstin suhde todellisuuteen ei ole suora. Tällöin normipoikkeamia voidaan käyttää referenssisignaaleina, jotka osoittavat lukijalle, miten pakinan ilmiöt tulee suhteuttaa todellisuuteen (esimerkiksi fiktiivisissä pakinoissa). (Mt., 33.)

Pakinassa normipoikkeamat osoittavat myös perspektiiviä. Perspektiivisignaaleina toimivat normipoikkeamat kuvaavat pakinoitsijan näkökulmaa asioihin ja ohjaavat lukijaa sellaisen perspektiivin valintaan, josta katsottuna pakina häntä naurattaa. (Manninen 1987, 34.) On kuitenkin huomautettava, että vaikka pakinan tehtävä useimmiten on saada lukija nauramaan pakinoitsijan tavoin esitetyille ilmiöille, sen tehtävä on myös vaikuttaa lukijan tunteisiin, käsityksiin ja maailmankuvaan (Mt., 21). Manninen väittää, että pakina on osunut harhaan, mikäli lukija jää ihmettelemään, mille tekstissä nauretaan (Mt., 38). Toisaalta Kettusen pakinat eivät aina ensilukemalta ole huvittavia eikä pakina silti ole osunut harhaan. Huumorin ja koomisen voi nähdä tai olla näkemättä. Se mikä huvittaa yhtä, ei välttämättä huvita muita.

Kettusenkin teksteissä pakinoitsijan tarkoituksena voi olla naurattaminen, mutta naurun suuntaa osoittavat normipoikkeamat tai muut tyylikeinot eivät ole kovin ilmeisiä ja lukija joutuu miettimään, missä sen koomisuus sijaitsee. Vaikka Kajon teoksessa pakinoiden nauru on usein piiloista, Kettusen pakinoita lukiessa voi kuitenkin oppia tarkkailemaan, millaisin piilotetuin signaalein naurun kohde osoitetaan. Kettusen pakinoissa signaali on joskus vaikeasti havaittava ja läpeensä ironinen. Näkemykseni mukaan pakinoinnin jatkuvuus voi lukijan oppimaan

kirjailijan huumorin. Lukijaa voi myös naurattaa, kun hän havaitsee pakinoitsijan asenteen ja perspektiivin muuttuneen jollain tapaa nurinkuriseksi. Kinnusen mukaan lukijaa naurattaa, kun hän huomaa kirjailijan metaforisen naurun. Kirjailija nauraa, hyväksyy koomisen ja ymmärtää sen. Metaforista naurua naurava kirjailija näkee maailmansa koomisena ja osoittaa meille sen komiikkaa. Hänen tarkoituksenaan on naurattaa ja lopulta onnistua siinä. (Kinnunen 1994, 42–44.)

Analyysieni perusteella Kettusen ensisijaisena tarkoituksena voisi olla naurun lisäksi pyrkimys saada lukija näkemään asiat oudosta, hämmentävästä tai uudesta näkökulmasta. Nauru voikin syntyä siitä, kun havaitsee, miten kummallisella tavalla pakinoitsija on onnistunut kääntämään näkökulman niin absurdiksi ja hullunkuriseksi. Lukija havahtuu nauramaan sekä käsitellylle ilmiölle, että omalle, pääläelleen vinksahaneelle perspektiivilleen. Kettusen pakinoiden mielenkiintoinen efekti näyttäisi olevan naurun suunta, joka ei kohdistu vain viitattuihin aiheisiin vaan myös lukijaan itseensä. Pakinoitsija kirjoittaa teoksessaan ihmisten ajatusmaailmasta, ihmisluonnon hämmästyttävyydestä ja ihmisjärjen järjettömyyksistä. Lukijan tarkastellessa maailmaa pakinoitsijan näkökulmasta hän voi samastua ihmettelemään ihmisluontoa ja nauraa myös omalle inhimillisyydelleen yhtä hyvänsuovasti kuin Kettunen. Kettunen saa lukijan nauramaan itselleen. Kinnusen mukaan hyvä koomikko osaa suunnata naurun milloin itseensä ja ominaisuuksiin, milloin yleisöön ja ihmiseen yleensä (Kinnunen 1994).

Signaalijärjestelmän tutkimisesta on Mannisen mukaan hyötyä sekä yksittäisten pakinoiden tulkinnessa että pakinatyylien analysoinnissa (Manninen 1987, 38). Lisäksi signaalijärjestelmää voidaan hyödyntää pakinoiden erojen määrittämisessä. Omassa tutkimuksessani hyödynnän signaalijärjestelmää tutkiessani normipoikkeamia pakinan ja Kajon tyylin tunnusmerkkeinä.

2.3 Pakinoiden luokittelusta ja Kettusen pakinatyytit

Manninen tarkastelee tutkimuksessaan pakinoiden normipoikkeamia ja niiden viestinnällisiä funktioita myös siitä näkökulmasta, millaisia tekstejä on pidetty

pakinoina. Pysin omassa työssäni tarkastelemaan tekstejä kokonaisuuksina. Tutkimukseni yhtenä johdattelevana kysymyksenä on se, millaisia tekstityyppejä Kettusen pakinoista löytyy ja millaisia eri pakinatyypppejä ne edustavat. Erilaisia kielellisiä tyylipiirteitä voidaan siis tällaisen luokituksen jälkeen tarkastella suhteessa siihen, miten ne palvelevat pakinan viestintää eli sitä, mitä pakinassa halutaan sanoa.

Mannisen tutkimuksessa käy ilmi, että Ylioppilaslehdessä pakinoina on pidetty kaikkina aikoina hyvin erilaisia tekstejä: osa on asiaproosaa, osa kaunokirjallista tekstiä. Myös pakinoitsijanasenteet vaihtelivat objektiivisesta subjektiivisiin (Manninen 1987, 287). Tästä näkökulmasta käsin Kettusen erilaiset tekstityypit — fiktiiviset sadut ja kertomukset, kaskunomaiset pohdinnat ja lyhyet proosatekstit — ovat kaikki pakinoita niissä ilmenevän kirjoittajaperspektiivin ja kirjoittajanasenteiden sekä normipoikkeamien perusteella.

Manninen jaottelee pakinat ensinnäkin faktisiin ja fiktiivisiin. Faktiset pakinat ovat hänen tutkimuksessaan tekstejä, jotka käsittelevät suoraan tarkoitodellisuutta muuttamatta niitä vertauskuvallisiksi tai keksityiksi yksityistapauksiksi. Fiktiivinen pakina taas kuvaa todellisuutta epäsuorasti havainnollistamalla tyyppillisiä tapahtumia ja ilmiöitä keksittyjen esimerkkitalanteiden avulla tai pukemalla todelliset tapahtumat ja ilmiöt vertauskuvallisten kertomusten muotoon. (Manninen 1987, 289.) Itse taas pidän Kettusen pakinoista suurinta osaa faktisina, vaikka ne sisältäisivät keksittyjä esimerkkitapauksia, sillä niissä kommentoidaan kuitenkin suoraan todellisuutta. Fiktiivisinä pakinoina pidän Kettusen kertomuksia, joissa kertomuksen tarina voidaan ymmärtää käsittelevän epäsuorasti todellisuutta. Manninen on tehnyt myös eron pakinoitsijaperspektiiviin, joka on keskeinen pakinan tunnusmerkki. Pakinoissa on eroja rationaalisen ja emotionaalisen perspektiivin välillä. Emotionaalisesta pakinoitsijaperspektiivistä kirjoittava eläytyy kirjoittamaansa ja rationaalisesta perspektiivistä kirjoittava etäännyty aiheensa ulkopuolelle analysoimaan aihetta vähemmän subjektiivisesti. (vrt. Mt., 292.)

Faktisuus ja fiktiivisyys sekä rationaalinen ja emotionaalinen perspektiivi ovat siis ne tekijät, joiden perusteella Manninen on jakanut pakinat eri tyypppeihin. Sovellan

näitä pakinatyyppettä osittain Kettuseen. Mannisen pakinatyypeistä väittelevässä pakinassa kirjoitetaan emotionaalista perspektiivistä usein kantaottavaa, faktista pakinaa suoraan todellisuuteen viittaavista asioista. Tarkkailevassa pakinassa taas käsitellään rationaalista perspektiivistä todellisuuden ilmiöitä suoraan, asiantuntemusta ja objektiivisuutta korostaen. Myötäelävässä pakinassa käsitellään emotionaalista perspektiivistä käsin fiktiivistä pakinaa. Usein pakinat ovat empaattisia. Anarkistiset pakinat taas käsittelevät rationaalista perspektiivistä asioita fiktion avulla. Tällaiset pakinat pyrkivät tekemään naurunalaiseksi sen tarkoitettodellisuuden jota fiktio vääristelee kuvailullaan. (Manninen 1987, 292–293.)

Oman analyysini perusteella Kettusen toisesta tulemisesta voidaan löytää näitä samoja pakinatyyppettä. Olen kuitenkin päätenyt luokittelemaan pakinat juuri Kettusen toisen tulemisen pakinoita parhaimmin kuvaileviin, omiin kategorioihin. Kategoriat pätevät tässä vain analysoituun teokseen. Teoksen pakinat voidaan karkeasti luokitella kritisoiviin, filosofisiin, analysoiviin ja hypoteettisiin pakinoihin (LIITE 1.) Määrittelemäni luokat muistuttavat ja mukailevat Mannisen pakinaluokitteluja, mutta luokittelussa korostetaan vähemmän faktisuutta ja fiktiivisyyttä ja kiinnitetään huomiota perspektiivin lisäksi siihen, mitä aiheita pakinat käsittelevät. Pakinat ovat luokiteltu ensisijaisesti niiden perspektiivin mukaan, mutta useat pakinat voisivat kuulua myös johonkin toisen kategoriaan. Luokittelu on vain suuntaa antava. Usein pakinoiden luokittelua vaikeuttaa se, että pakinassa vaihdetaan perspektiiviä kesken tekstin. Samoin aiheet voivat vaihtua kesken pakinan.

Kritisoivassa pakinassa Kettunen käsittelee jotain häntä ärsyttävää tai silmiinpistävää asiaa, josta hänellä on oma, usein eriävä mielipide. Usein aiheissa kritisoidaan arkipäiväisiä asioita, tieteen ilmiöitä tai ihmisten toimintaa. Kriittisissä pakinoissa voi olla esimerkkitalanteiden kuvauksia, joissa demonstroidaan aihetta. Ne vastaavat Mannisen pakinaluokituksessa väitteleviä pakinoita. Filosofisissa pakinoissa Kettunen käsittelee asioita, jotka häntä ihmetyttävät. Aiheet ovat myös usein tavallisesta elämästä. Kettunen voi kuitenkin ihmetellä myös tiedettä, erilaisia käsitteitä ja kielen ilmiöitä. Analysoivassa pakinassa Kettunen ottaa käsittelyynsä jonkun arkisen tai monille tutun tilanteen.

Hän analysoi tilanteiden, asioiden tai tapahtumien mahdollista kulkua tai tyypillisiä piirteitä äärimmäisen yksityiskohtaisesti ja analysoi siihen liittyviä mielikuvia ja kehittelee erilaisista ajatuksista päätelmiään. Nämä pakinat muistuttavat tarkkailevia pakinoita.

Hypoteettisissa pakinoissa Kettunen kuvittelee jonkin tavallisen tai täysin kuvitteellisen ja absurdin tilanteen ja analysoi tai pohtii siihen liittyviä mieliteitään ja kuvitelmiaan. Hypoteettiset pakinat voivat olla Mannisen luokittelussa tarkkailevia tai anarkistisia. Toisin kuin Manninen, pidän tutkimuksessani näitä esimerkkitapauksia käsitteleviä pakinoita lähinnä fiktiivisinä, koska anarkistisen pakinan tavoin niissä rationaalinen järjestelmä keikautetaan irrationalisiksi kuviksi. Juuri hypoteettiset pakinat ovat Kettuselle hyvin tyypillisiä: aiheet voivat olla lopulta hyvin absurdeja.

Kettusen kertomukset taas ovat pääosin Mannisen luokittelun mukaisia: niissä on sekä myötäeläviä pakinoita ja anarkistisia pakinoita. Rajat eivät ole kuitenkaan tarkkoja, päinvastoin kertomukset voivat parhaillaan edustaa osittain molempia tyyppejä. Myötäelävät kertomukset käsittelevät ilmiöitä empaattisesta näkökulmasta. Huumori on lämmintä ja hyvänsuopaa. Näitä kertomuksia edustavat esimerkiksi ”Suoperhe”, ”Suoperhe ja haltijan toinen tuleminen”, ”Leptosomien kevätretki”, ”Erikoisuudentavoittelija ja hirmu köyhä perhe”, ”Vähittäiskauppias ja normaaleiden tanssi” ja ”Hyppykeppi”. Näissä tarinoissa kritiikki todellisuuden maailmaa kohtaan on korkeintaan piiloista. Kertomuksissa pyritään ennemminkin tuottamaan tarina, joka synnyttää empatiaa tai saa lukijan huvittumaan hausalla, hyväntahtoisella fiktiolla. Kertomukset vaikuttavat funktioltaan ei-kriittisiltä pakinoilta.

Valtaosa kertomuksista edustaa kuitenkin anarkistisia pakinoita: niissä fiktiossa tehdään naurunalaiseksi todellisuutta (Manninen 1987, 293). ”Täpärässä joulussa” on opettavainen funktio, mutta lisäksi siinä tehdään naurunalaiseksi eri ammattiryhmiä ja ihmisen tragikoomisia kohtaloita. ”Kiihkoa etelän yössä paljon” tekee naurunalaiseksi eepistä kerrontaa (KTT, 225), ”Trogdolyyttien kostossa” nauretaan kehitykselle (KTT, 199) ja ”Kuninkaan tyttärissä” taas parodioidaan Shakespearen tarinaa Kuningas Learista sekä tehdään pilaa vähän syrjäytyneistä ja

huono-onnisemmista kansalaisista (KTT, 211). Kunnallisneuvoksen tarinassa (KTT, 117) nauretaan ahneille ja rikkaille. ”Erikoisuudentavoittelija ja prinssi” -tarinassa käsitellään taas kohtalon ivaa ja samalla irvailtaan monille elämänalueen ilmiöille (KTT, 27). Voidaan kuitenkin todeta, että tarinoissa on usein sekä myötäeläviä elementtejä että kritisoivia, todellisuutta kommentoivia viittauksia.

Vaikka Mannisen pakinatyyppiluokittelu perustuukin vain ylioppilaslehtien pakinoihin, on pakinaluokittelu osuva. Ainakin Kettusen pakinoissa on löydettävissä samoja pakinatyyppisiä. Teoksen pakinoita erottelee ennen kaikkea pakinoitsijan asenneperspektiivi puhuttuun, vaikka pakinat muistuttaisivat muuten toisiaan. Osa kriittisistä pakinoista voi olla myös filosofisia eli ihmetteleviä pakinoita ja osa hypoteettisista pakinoista samalla myös analysoi tarkkaan jonkin tilanteen tai asian. Hypoteettiset pakinat muistuttavat analysoivia pakinoita, mutta ne eroavat analysoivista pakinoista usein aiheen kuvitteellisuuden tai jopa absurdiuden vuoksi. Usein pakinoissa kuvaillaan esimerkkitapauksena jokin epätavallinen tilanne, joka voisi tapahtua (esim. KTT, 103), kun analyttisissä pakinoissa aihe on usein arkipäiväinen ja tuttu ja kuvaillaan yleistapauksena (esim. KTT, 49). Kriittiset pakinat voivat olla myös hyvin pohdiskelevia ja filosofisia, mutta kriittisissä pakinoissa on aina pakinoitsijan arvosteleva tai negatiivisesti sävyttynyt ihmettelyperspektiivi. Osa pakinoista edustaa myös kahden eri perustyyppin yhdistelmää. Tämän jaottelun tehtävä ei ole olla luokitteleva, vaan olla avuksi, kun analysoidaan, miten eri tyylipiirteet auttavat pakinan viestinnässä. Siis: jos pakina on tyyliiltään esimerkiksi tarkkaileva, voidaan miettiä, miten tyylipiirteet rakentavat ja intensifioivat tuota funktiota.

3. Normipoikkeamat pakinan tunnusmerkkeinä

Aineistoanalyysini perusteella suurin osa teoksen sanaston, lause- ja tekstin tason tyylikeinoista voidaan luokitella poikkeamiksi jostain kieleemme kuuluvasta normista. Normit määräytyvät sen mukaan, millainen konteksti ja viestintätilanne kielenkäyttöön liittyy. Tarkastelen tutkimuksessani sekä Mannisen mainitsemia, pakinatyyliille ominaisia normipoikkeamia sekä sellaisia kielenpiirteitä, jotka toimivat normipoikkeaman tavoin signaalijärjestelmässä ja osoittavat lukijalle asian suhdetta todellisuuteen, näkökulmaa ja naurun suuntaa. Mannisen mukaan normipoikkeamat ovatkin vain osa signaalijärjestelmää (Manninen 1987, 39). Tarkastelen tutkimuksessani normipoikkeamia leksikaalisella, syntaktisella ja semanttisella tasolla sekä tekstin temaattisten kokonaisuuksien devianssia. Tarkastelen normipoikkeaman tavoin toimivina tyylipiirteinä myös affektiivisia konstruktioita. Korostan, että kyseinen jäsenys on vain yksi tapa tarkastella havaitsemiani kielellisiä piirteitä.

Käsittelen tutkimuksessani tekstin leksikaalisella ja syntaksin tasolla esimerkiksi neologismeja eli uudissanoja, epäkieliopillisia johdoksia ja poikkeavia sanajärjestyksiä eli sanajärjestyksen inversiota. Analysoin normipoikkeamiksi myös teoksessa esiintyviä affektiivisia ilmauksia. Affektiivisilla ilmauksilla tarkoitetaan konventionaalistuneita konstruktioita tai muita sellaisia kielenaineiksia, joilla puhuja osoittaa asennoitumistaan tai suhtautumistaan asiaan tai puhekumppaniinsa. Affektiiviseen ilmauksen sisältöön liittyy puhujan asennoitumista osoittava elementti, joka vaikuttaa vastaanottajan tulkintaan. (VISK § 1707.)

Semanttisiin normipoikkeamiin kuuluvat muun muassa sanojen merkitysristiriidat, koomiset kielikuvat, ontuvat vertaukset, metaforien yhdistely ja jatkaminen ja hyperbola eli ilmaistun asian liioittelu kirjallisena tyylikeinona ja yksittäisten sanojen merkityksillä leikittely (Manninen 1987, 29; PS, 248). Olen luokitellut myös paradoksit semanttisiin normipoikkeamiin. Paradoksi on näennäisesti järjenvastainen mutta paikkansa pitävä väite, toteamus tai ilmiö tai jonkun yllättävän asian ironisessa sävyssä paljastava toteamus (PS, 418). Toisaalta tutkimuksessani useat paradoksiset ilmaukset ovat myös kehäpäätelmiä.

Paradokseiksi voidaan myös kutsua joitakin niistä aiheista ja ongelmista, joita Kettunen ratkoo pakinoissaan.

Tutkin myös temaattisia normipoikkeamia, joissa rikotaan niitä yhdistelysääntöjä, joilla erilaisia teemoja sidotaan loogiseksi tekstikokonaisuudeksi. Eriarvoiset ja yhteismitattomat teemat voidaan rinnastaa, jolloin lukija pakottautuu etsimään teemojen loogista yhteyttä ja havaitsemaan poikkeaman koomisuuden. Temaattisiksi normipoikkeamiksi voidaan luokitella esimerkiksi travestia, jossa kerrotussa aihe ja valittu tyyllilaji ovat ristiriidassa keskenään. (Manninen 1987, 28.) Arkaismit eli vanhatavat ilmaukset toimivat temaattisina normipoikkeamina, kun ne esiintyvät esimerkiksi nykypuhekielisen ilmauksen seassa. Paradoksit voidaan nähdä devianttisina, kun ne rikkovat tekstissä loogista ajatusta ja ohjaavat lukijaa esimerkiksi kehäpäätelmiin tai ajattelun umpikujiin. Monet kielen piirteet voivat Kettusen teoksessa edustaa useita eri normipoikkeaman tyyppejä. On siksi korostettava, että yhden tyylipiirteiden analysointi tietyn normin poikkeamana ei estä sen tarkastelua myös jonain toisentyyppisenä normipoikkeamana.

Keskityn tutkimuksessani tarkastelemaan kielenpiirteitä niiden funktiosta käsin; tarkoitukseni ei ole analysoida piirteitä itsessään vaan niiden tehtävää tekstissä. Samoin myös yksittäiset tyylipiirteet kuten normipoikkeamat liittyvät samalla tekstissä suurempiin tekstin rakenne-elementteihin. Koska tutkimukseni puitteissa minulla ei ole mahdollisuutta kuvata Kettusen pakinatyyliä sen kaikkine piirteineen, esittelen aluksi muutamia pakinoille ominaisia tyylipiirteitä, joita en tätä laajemmin tule tutkimuksessani analysoida.

Kettusen pakinatyyliä käytetään runsaasti puhuttelua (vrt. Manninen 1987, 29), jolla pakinoitsija kohdistaa tekstinsä lukijalle.

Piirtoheittimen käyttö pitäisi saada luvanvaraiseksi. Kuvitelkaamme koulutustilaisuus johonkin saliin [--] (KTT, 113.)

Silloin tällöin voi kokonaiselta kansalta unohtua maalaisjärki. Muistatte kai, kun meijerimaailmassa saatiin päähän fix ide myydä maitoa muovisissa pusseissa. (KTT, 106.)

Kyllä se on parempi, että mietitään me täällä Suomessa vaan perunannostolomiamme, eikä kuvitella suotta, että meistä joksikin muuksi tässä vielä olisi. Ei ole! (KTT, 22.)

Pakinatyyliille on ominaista tietyt tyylipiirteet. Kettunen käyttää runsaasti erilaisia nimiä ja nimittelyjä pakinoissaan. Nimet ovat usein merkkejä tekstin pakinanomaisuudesta: ne ovat erikoisia tai sopivat heikosti ympäristöönsä ja viittaavat tilannesignaaleina tekstin pakinanomaisuuteen. Nimien avulla voidaan korostaa kertomuksissa fiktiivisten henkilöiden luonnetta – erilaiset analogiset rinnastukset rakentavat henkilöahmoa (Kantokorpi 1990, 138). Nimet voivat rinnastua henkilöiden piirteisiin ja rakentaa henkilökuvaa (Rimmon–Kenan 1991, 88): usein matemaattisten käsitteiden sekoittaminen nimiin tekee henkilöistä ”tapauksia” (”Jouko X”, ”Vähittäiskauppias Y”, ”Lajitoveri F”). Myös suuperheen jäsenten vaatimattomuus korostuu heidän nimettömyydellään (KTT, 15–20). Koska pakinoitsija kertoo arkielämän sattumuksista, henkilöiden nimet tekevät aiheen helpommin samastuttavaksi ja konkreettiseksi lukijalle. Useimmat nimet ovat hyvin perinteisiä suomalaisia nimiä.

Kettusen pakinakieleen kuuluu epätäydellisten virkkeiden käyttö ja puhekielinen sanasto. ”Semmoisessa paikassa olisi rattoisaa työskennellä. Aamulla kapuaisi tikapuita työpaikalle, kättelisi pomon.” (KTT, 10.) ”Siihen vaan selälleen, instrumenttipaneeli rinnan päälle. (Jos hammaslääkäri nyt tulisi hulluksi ja katkaisisi kaulan, niin mitään et ehtisi. Huit! Siihen tölläisit kuin hanhi.” (KTT, 206.) Erityisesti lyhyissä pakinoissa (ja toisaalta kertomusten repliikeissä) ilmaisu on usein puhekielisiä ja elliptisiä, päälauseet alkavat sivulauseen konjunktiolla tai jollain partikkelilla. ”Niin siitä matkatarvikeliikkeestä tulee heti mieleen, että siellä myydään niitä koreja joita laitetaan nahkahihnoilla elefantin selkään kun lähdetään metsästäämään tiikereitä maharadjan kanssa. ” (KTT, 105.) Joissain ilmaisuissa käytetään pronominin toistoa: ” Ja sitä, että olivatko ne Intian vaiko Afrikan norsulla isommat nämä kuulon ulkoiset tunnusmerkit” (KTT, 105.)

Useimmat puhekieliset ilmaukset ovat myös affektiivisiä ja ilmaisevat puhujan suhtautumista. ”Mutta onpahan joku harrastus meilläkin ruojilla. Selkä kumarassa liettä kyyliä, niin kuin pelkäisi, että se lentoon lähtee.” (KTT, 126.)

Affektiivisuus ja puhekielisyys ilmenevät rakenteina ja sanastona: ”Taitavasti on valittu elukkaa ärsyttämään justin semmoinen keekoilija, asusteenaan vanuteltu mikkihiirihattu ja jalkaterät niin kuin balettikouluun joutuneella Hessu Hopolla.” (KTT, 77.)

Puhekielisyys viittaa taas pakinoiden alkuperäiseen funktioon: Markus Kajo luki ”Kettusen pakinoita” aluksi suullisina juttuina radio-ohjelmissaan. Lyhyet pakinat muistuttavat siksi tyylilajiltaan paljon kaskua, kertomukset taas satuja. Kasku on Knuutilan mukaan koomisesta tilanteesta tai asiasta kertova sanallinen ilmaus, jota määrittää konkreettisuus ja sisällöllinen yksinkertaisuus (Knuutila 1992, 127). Toisaalta Kettusen kaikki jutut eivät ole todellisuudessa mahdollisia, toisin kuin kaskuissa, joissa oletetaan kasku tapahtuneeksi tai ainakin mahdolliseksi. Erityisesti Kajon lyhyissä pakinoissa on kuitenkin piirteitä kaskunomaisuudesta, kuten lyhyt muoto, puhekielisyys ja konkreettisten tapahtumien esittäminen koomisessa valossa, humoristisuus, opettavaisuus, uskottavuus ja arkielämän tapahtumien ja inhimillisen käyttäytymisen aiheet. (vrt. Knuutila 1982, 110–114).

Eräässä pakinassa Kettunen luo tilannekuvauksesta hyvin autenttisen ja kaskunomaisen puhekielisillä ilmauksilla ja puhutteluilla: ”Herra nähköön, että on totta joka sana minkä kerron taikka kurkku poikki. Se oli silloin vuosisadan alkupuolta kun se tapahtui [--] Niin sitten kolmatta kymmentä vuotta myöhemmin, keski-ikäisenä jo, minä kävelin sitä samaa kujaa jota silloin aikaisemmin. Niin arvatkaa kuka tuli minua vastaan? Arvatkaa kuka tuli? [--]” (KTT, 169.) Nimien ja puhuttelun käyttö, puhekielisyys tai puheenomainen kirjoitustyyli ja asioiden tai lausumien toisto ovat myös tyypillisiä piirteitä pakinatekstissä. Esimerkiksi toisto luo pakinoissa komiikkaa.

Bergsonin mukaan toisto on klassisen komedian käytetyimpiä keinoja. Esimerkiksi sanojen toisto ei ole itsessään hauskaa, vaan se symboloi jotain muuta henkisten tekijöiden leikkiä. Koominen voi muistuttaa meitä vieteriukosta, joka aina uudelleen ponnahtaa itsepintaisesti, vastustuksesta ja ”tukahduttamisesta” huolimatta ulos laatikostaan. Eri tapahtumien toisto on joskus koomista. Kun jokin tapaus toistuu ja voimme havaita – ainakin näennäisesti – tapahtuman toistumisen olevan luontevasti esitetty, se voi saada koomisen sävyn. Toisto voi myös

muistuttaa meitä koneistosta: elämään asettuneesta ja elämää imitoivasta automaattisuudesta. (Bergson 1994, 30–31, 58–60, 97.) Kettusella toistetaan tilanteita että sanoja tai ilmauksia. Esimerkiksi erikoisuudentavoittelija ja prinssi – kertomuksessa metsäsian latinankielistä nimeä toistetaan (tarpeettomasti) lähes aina puhuttaessa metsäsiasta. Hans-Jurgenin tarinassa toistetaan useita keskeisiä tarinan osia, kuten Hans-Jurgenin elämäntilannetta tai toiveammatin kuvausta. Toisto tuottaa huvittavia mielikuvia: esimerkiksi Hans-Jurgenin elämä on lopulta melko kapeutunut ikkunan, itaran lesken ja tulevaisuuden ammatin haavekuvaan. (KTT, 27, 39.)

Lyhyissä pakinoissa toistetaan usein ilmauksia. Ne ovat pleonasmeja muistuttavia ilmauksia, eli pakinan sisällön kannalta tarpeetonta toistoa. Pleonasmit ovat ilmauksen merkityksen kannalta tarpeettomien seikkojen ilmaisuja (Hosiaisluoma 2003, 713). Dupriez erottaa pleonasmit neljään lajiin, joista Kajon tyyliä kuvaavat parhaiten liiallinen toisto (battology) ja idean toistaminen kahdessa eri lauseessa tai lauseen eri jäsenillä (redundancy) (Dupriez 1991, 345). Kettusen tyyliä ilmenee sekä pleonasmeja (esim.1) ja muuta toistoa (esim.2). Toisto voi tehostaa pakinassa eri funktioita, kuten tässä Kettusen pakinoitsijaperspektiiviä, pakinoitsija-asenteita ja yleisesti pakinoitsijan roolia:

(esim.1) Meidän kerrostalomme takapihalla asuu sorsapariskunta, jota usein vaimon kanssa katselemme ikkunan läpi silmillä (KTT, 136).

(esim.2) Hyvin tyytyväisinä ne siinä ajattelivat sorsanajatuksiaan ja välillä vipattivat pyrstöä sillä lailla sivusuunnassa edestakaisin, hyvin nopeasti. Pienestä saakka minua on viehättänyt se, kun sorsat vipattavat pyrstöä sivusuunnassa nopeasti (KTT, 136.)

Tässä toistolla saadaan aikaan vaikutelma huvittavan tarkasta analytikko-pakinoitsijasta, jota eläimen etäisesti inhimillistä muistuttava toiminta viehättää. Filosofin tavoin pohdiskelleva Kettunen jaksaa kiinnostua ympärillään mistä tahansa arki-ilmiöstä. Seuraavaksi käsittelen yksityiskohtaisemmin muita, pakinoiden kaikkein toistuvimpia tyylipiirteitä.

Yksi toistuva tyylipiirre Kettusen pakinoissa on myös kerronnan keinojen käyttö. Teoksen tyypillisin erilaisista kerronnan keinoista on vapaa epäsuora esitys. Se on yksi keino esittää puhetapahtuma. (Rimmon–Kenan 1991, 139). Esimerkki:

Ehkä on pitänyt piirtäjän miettiä kuukauden päivät sitä loukkua. Että tuohon kun piirrän tuommoisen karan, niin jo on ihme jos ei mene ämmiltä kynnet mustiksi ja irtoa isänniltä perkeleet. (KTT, 78.)

Monimutkaiseen järjen ja tunteen väliseen taisteluun joutuisi sen pakkonielevän sukulaisen lähipiiri, niin että se pidemmän päälle ei naurattaisi vaikka ensin naurattikin. Että äiti, mummi nielee minun hyppynarua silmät tapillaan vintissä. (KTT, 9.)

Vapaa epäsuora esitys sisältää sekä epäsuoran että suoran esityksen piirteitä. Siitä puuttuu usein raportoiva verbi (Hän *sanoi*) ja että-konjunktio. (Rimmon–Kenan 1991, 138–141.) Kettusen pakinoissa taas että-konjunktio on usein käytössä, tosin ei aina. Vapaa epäsuora esitys myös säilyttää usein esityksen deiktiset ainekset ja sallii suoran esityksen piirteet, kuten ilmaisun jäljittelyn esimerkiksi murteen osalta. (Rimmon–Kenan 1991, 138–141.)

Jos ei olisi taputusta eikä pokaalia eikä haastattelua vaan kaikki tapahtuisi yksinäisyydessä navetan vinnillä, se olisi jotenkin säälittävää. (Ethän Aarno sitten ainakaan vieraihen aikana kyöristele ja ihteäsi mallaile, loppaatko äitille). (KTT, 178.)

Vai onko heillä suorastaan kiire päästä juoruamaan, että älä kerro kellekään mutta kakolassa istuu (KTT, 60).

Kettusen teksteissä vapaan epäsuoran esityksen ilmaisut ovat vaihtelevia ja Kettunen käyttää myös muita kerronnan keinoja. Usein ilmaisujen että-konjunktio viittaa puhetapahtumaan ja puhetta raportoivien verbien tilalla on epäsuoria puhetapahtumaan viittaavia ilmaisuja, kuten edellisessä esimerkissä ”juoruamaan”. Joissain tapauksissa että-konjunktiokin puuttuu. Ilmaisun tyyli on säilytetty kaikissa vapaan epäsuoran esityksen tapauksissa.

Tyylikeino on ominainen Kettusen pakinoille. Tutkimukseni suppeuden vuoksi vapaan epäsuoran esityksen tyylipiirrettä ei käsitellä tässä työssä tätä laajemmin. Vapaa epäsuora esitys voidaan näkemykseni mukaan tulkita normipoikkeamaksi niissä tapauksissa, missä kyseessä ei ole fiktiivinen kertomus, jossa vapaa epäsuora esitys ei riko tekstin normistoa. Manninen ei ole käsitellyt kerronnan keinoja normipoikkeamina, mutta Kettusen pakinoissa vapaan epäsuoran esityksen tutkiminen voisi syventää tietoa Kettuselle ominaisesta tyylistä ja siitä, millä tavoin vapaa epäsuora esitys toimii teksteissä normipoikkeamana.

3.1 Sanastollis-kieliopilliset normipoikkeamat

Mannisen mukaan sanstollis-kieliopilliset normipoikkeamat rikkovat kaikkein yksinkertaisimpia tyyliopin sääntöjä. Sanaston tasolla tällaisia ovat esimerkiksi virheelliset sanajohdokset, neologismit, sivistyssanojen väärinkäyttö ja yleistekstin tyyliilajinormista poikkeavat sanat. Lauserakenteen normipoikkeamiin kuuluvat yleensä esimerkiksi syntaksivirheet, sanajärjestysanomaliat ja inversio, puhuttelut ja kysymykset. (Manninen 1987, 29.) Kettusen toisen tulemisen sanastollisista normipoikkeamista yleisimpiä ovat neologismit, uudet yhdyssanamuodot, sekä sivistyssanojen, vierassanojen ja deskriptiivisanojen runsas käyttö.

Millaisia tehtäviä normipoikkeamilla voi pakinassa olla? Useat sanastollis-kieliopilliset normipoikkeamat osoittavat lukijalle ainakin tilannesignaalina sen, että kyse on pakinasta. Asiaproosasta tai lehtitekstin tyylistä poikkeaminen osoittaa tyyliilajin olevan toinen. Poikkeamat voivat myös osoittaa naurun suuntaa: ne voivat korostaa poikkeavuudellaan kohteen naurettavuutta. Entä voivatko pelkät sanoilla leikittelyt tuottaa komiikkaa? Varmaa on, että ainakin ne voivat naurattaa. Koomista ja huvittavaa ei voida pitää samana (Kinnunen 1994, 34), mutta erilaiset kuvailevat sanat, uudet kekseliäät ilmaisut tai poikkeava sanajärjestys voivat vahvistaa koomista tilannekuvaa tai osoittaa jonkin asian koomisuutta. Kielen ominaisuudet voivat itsessään huvittaa: jokin malli, jota sovelletaan toiseen (johon se ei käy), tuottaa huvittavan vaikutelman. Samaten lauserakenteessa poikkeama voi naurattaa. Olennaista on, että kielen säännöt tunnetaan ja niiden mekaanisella soveltamisella saadaan aikaan ”virheitä”, eräänlaisia epähuomioita kieleen. Kielen joustavuudessa erilaiset kankeudet voivat

huvittaa. Olennaista on, että sanastollis-kieliopilliset normipoikkeamat osoittavat pakinassa pakinanomaisuutta sekä naurun suuntaa. Toistuvina ne muodostavat keskeisen tyylipiirteen pakinoille.

3.1.2 Uudismuodosteet

Kettusen sanastossa on uusia sanamuodosteita, joita voisi kutsua neologismeiksi. Kutsun tutkimuksessani johtamalla tai yhdistelemällä muodostettuja sanoja uudismuodosteiksi. Kettusen sanakeksinnöt eroavat uudissanoista siinä, että ne ovat uudismuodosteiden tavoin tilapäisiä luomuksia, jotka tyydyttävät hetkellisen ilmaisutarpeen, toisin kuin varsinaiset uudissanat, jotka vakiintuvat kieleen. (Eronen 2007, 22–23; Vesikansa 1989, 214.) Teoksessa uudismuodosteita käytetään muiden sanastollisten normipoikkeamien ohessa runsaasti. Usein niillä osoitetaan naurun suuntaa: tilanne, jota kuvataan, korostuu huvittavana normipoikkeaman avulla. Tilannesignaaleina ne voivat myös korostaa tekstin pakinakontekstia.

Kajon uudissanat ovat näennäisen oikein muodostettuja johdoksia, vaikka eivät kuulu yleiskieleen. Uudismuodosteet ja uudissanat heijastelevat aina yhteiskunnan ja kulttuurin muutosta (Eronen 2007, 15). Kieli mukautuu mukana. Kielen muutoksiin takertumalla ja omia sanoja luomalla Kettunen voi ottaa kantaa kielen ja yhteiskunnan muutokseen. Kettusen toisessa tulemisessa pakinoitsijaa kiehtoo sanojen merkitykset ja käyttö – pakinoita syntyy esimerkiksi sanojen turhuudesta ja niiden epäselvistä merkityksistä: useinhan esimerkiksi muotijohdostyyppit tuottavat jatkuvasti uusia käsitteitä, tekevät tekstistä abstraktia ja haittaavat tekstin luettavuutta (vrt. Mt., 34–35). Uudismuodosteilla voidaan pakinoissa kommentoidakin sitä, miten kieli voi tuottaa ihmiselle päänvaivaa. Normipoikkeamina uudismuodosteet vihjaavat myös muita asioita:

Sitten keitetään kahvit ja ajatellaan liikutettuina, miten ihmiset paranevat siinä meidän sairaalassa ja itkevät ilosta ja ovat hirveän kiitollisia. (KTT, 12).

Ei ihme että lapset pettyvät kun opettuvat väärin ja kostoksi ryhtyvät rikollisiksi (KTT, 138).

Ensimmäisessä esimerkissä Kajo käyttää liikkua-verbin kausatiivijohdosta ”liikuttaa” ja siitä edelleen muodostettua passiivin partisiippimuotoa ”liikutettuina” tilanteessa, jossa lauseyhteyteen odottaisi liikuttunut - adjektiivijohdosta. Norminrikkomus korostaa pakinassa kuvattua tilannetta, jossa Kettunen ja hänen vaimonsa kinastelevat siitä, mitä tekisivät, jos voittaisivat lotossa viisi miljoonaa. Ehdotelmien päätteeksi pariskunta päättääkin ”kompromissina” ryhtyä epätsekkäiksi ja perustaa rahoilla sairaalan. Tässä normipoikkeama kohdistaa naurun ihmisen inhimillisiin piirteisiin: lopussa pariskunta liikuttuukin omasta hyvyydestään ja paremmuudestaan: ”Ja kun oikein miettii sitä tilannetta niin alkaa vaimoa ja itseä itkettää, että miten voi joku olla niin hyvä ihminen! Moni ei voisi!” (KTT, 12). He liikuttuvat omasta altruistisuudestaan, jolloin he ovat sananmukaisesti ”liikutettuja” epätsekkyydestään.

Toisessa lainauksessa oppimisen tilalla on käytetty oppia-sanan refleksiivistä johdosta ”opettua”. Tässä poikkeava johdos ilmaisee myös asenneperspektiiviä; pakinassa käsitellään sitä, miten voidaan ajatella, että ”äätön” on kaikkein suurin luku. Poikkeavalla sananvalinnalla korostetaan nyt aikuisten vastuuta: oppilaat opettuvat väärin. Joissain pakinoissa Kettunen käyttää tahallaan vieraan kielen vaikutuksia sananmuodostuksessa, kuten svetisismiksi haukuttuja yhdysadjektiiveja ”painajaisrikas”. Koomisen ilmaisusta tekee ehkä se, että köyhän perheen elämässä ei juuri muita rikkauksia ollut.

Kettunen käyttää uudissanoina runsaasti poikkeavia yhdyssanoja. Yhdyssanoja voidaan muodostaa itsenäisiä sanoja, yhdyssanoja ja sanaliittoja yhdistelemällä sekä johtamalla (Vesikansa 1989, 214). Myös yhdyssanat ovat usein tilapäisiä ja kertakäyttöisiä käsitteitä, kuten Kettusen leikittelevät ”toimitsijanhäpäisylautakunta”, ”vähittäiskauppamieli” tai ”marjattaliittokandidaatti”(vrt. Mt., 214). Sivulan mukaan yhdyssanoja käytetään usein muodostamaan uusia synonyymejä ilmaisuille. Synonyymejä syntyy myös, kun todellisuuden hahmottamisessa tapahtuu muutoksia. (Sivula 1989, 196.) Voidaan ajatella, että Kettusen uudet, poikkeavat yhdyssanat tuottavat uuden näkökulma todellisuuden tarkasteluun. Uudismuodosteet luovat yhteyksiä tutujen

asioiden välille ja voi rakentaa uuden esineen, asian tai käsitteen osaksi todellisuuskäsitystämme. Esimerkiksi Karri Kokon yhden sanan runot luovat uutta todellisuutta – ne edustavat tapaa jäsentää todellisuus uudelleen ja antaa nimiä havainnoille. Ne muistuttavat Kettusen omalaatuisia yhdyssanoja. Voimme pohtia, mikä on Kokon ”ymmärrysmusta” tai ”varaseitsemän” (<http://www.lulu.com>). Samalla tavoin myös Kettusen uudissanat tuottavat uusia käsitteitä todellisuuteen. Tulkintani mukaan Kettunen haluaa nähdä maailman uudella, poikkeavalla tavalla, joten uudissanat ja yhdyssanat voivat korostaa tuota tarkoitusperää.

Usein Kettusen teoksessa yleiskielestä poikkeavat yhdyssanat ovat kieliopillisesti oikein muodostettuja, mutta yleiskielestä poikkeavia, kuten ”epäkonventionalisoida” (KTT, 30), ”Hyppykeppi-innokas” (KTT, 70), ”vähittäiskauppamieltään” (KTT, 55). Johtamalla muodostettuja yhdyssanoja on myös paljon: Esimerkiksi yhdysverbistä johdettu substantiivi ”puolestatäyttäjä”(KTT, 210), karitiiviadjektiiivijohdos ”mitääntekemätön” tai yhdyssanasta johdettu verbi ”ilohuhlia” (KTT, 92). Kettunen näyttäisikin epätavallisilla ja yleiskieleen sopimattomilla yhdyssanoillaan parodioivan suomen kielen runsasta yhdyssanavarastoa. Suomen kielessä käytetään paljon yhdyssanoja. Niitä on sanastostamme noin 65 %. Kielemme voi siksi tuntua raskaalta ja kankealta muihin kieliin verrattuna. (Sivula 1989, 21–215.) Yhdyssanoilla leikittely ja niiden kehittäminen voi huvittaa, sillä yhdyssanoja muodostamalla kielestä voidaan saada tahallisen kankea ja koominen.

Useimmiten yllätykselliset yhdyssanakeksinnöt osoittavat pakinassa lukijalle naurun suuntaa. Monet sanat näyttäisivät nauravan erilaisille yhteiskunnassa oleville järjestelmille muodostamalla sanoja, jotka tieteellistävät asioita:

Laskisi vain liikkeelle huhun, että marjattaliittokandidaattien älykkyys testataan salaa (KTT, 163).

Jos tilastokeskuksen laskeman kotimaisen keskikurjuuden indeksiksi asetetaan luku 100, suoperhe eli noin puolentoista tienoilla ja kaahasi indeksiiä alaspäin minkä köyhyydeltään ehti (KTT, 15).

Uudismuodosteet tuottavat kielessämme myös ongelmia, sillä kulttuurin ja yhteiskunnan muutos, erikoistuminen ja tieteen alojen eriytyminen tuottaa jatkuvasti uusia käsitteitä. Pakinoitsija pureutuukin kielen muutoksiin muuntelemalla itse koomisia, erikoisiin rinnastuksiin perustuvia yhdyssanamuodosteita. Sanoja yhdistellään Kettusen pakinoissa terminomaisiksi: Pohdiskellessaan mahdollista pienesineiden pakkomielteistä nielemistä, Kettunen keksii ilmiölle oman termin ”pakkonielevä” (KTT, 9). Tylsän askareen miettiminen tuottaa erikoisuudentavoittelijan ja prinssin tarinassa päänvaivaa. Erikoisuudentavoittelijan ja prinssin tarinassa tylsyyttä voitaisiin jopa mitata ja luokitella: ainakin ikkunan karmien maalien rapsutuksessa ”tylsyys vähenee ja vähenee, jääden lopuksi alle mäyrätason” (KTT, 31). Yhdistämällä tilastotermin ja eläimet Kettunen ironisoi tässä kenties kaiken tilastointia ja tieteellisten tutkimusten näennäistä tärkeyttä. Koominen vaikutelma syntyy kenties siirtymän vaikutuksesta (Bergson 1994, 98), kun tieteellisyys siirretään eläinmaailmaan.

Kettusen pakinoissa käytetäänkin runsaasti sanastoa ja ilmaisuja, jotka ovat näennäisen tieteellisiä tai arvokkaita. Ilmaisuihin on ironinen sävy. Näennäinen arvokkuus, juhlallisuus, sivistyssanojen käyttö, kiertoilmaukset, abstraktit ilmaisut ynnä muut tuottavat pakinoissa komiikkaa. Esimerkiksi Linnan Tunteettoman sotilaan Honkajoki käyttää samanlaista puheenpartta. Honkajoki on narrimainen ja sanavalmis humoristi ja osaa naurattaa myös ilmaisutavoillaan. Hän irvailee ja arvostelee sotajohtoa ja päällystää käyttäen koomisen juhlallista ja arvokasta, asiatyylisiä ilmaisutapaa (Linna, 301–303, 344–346). Tyyli on hyvin samankaltainen Kettusen pakinoissa.

Myös kun tyyliä muutetaan tilanteessa epäodotuksenmukaisesti, syntyy komiikkaa. Tieteellisestä voidaan tehdä tavallista ja juhlavasta arkista tai arkiset asiat voidaan tieteellistää. Pakinoitsija - Kettunen laskee leikkiä asioiden käsitteellistämistä: Hakka-kiinalaisetkin perustivat erikseen ”toimitsijan” tikkupelille, ja toimitsijan asettuessa toisten yläpuolelle perustettiin ”toimitsijanhäpäisylautakunta” (KTT, 135). ”Mielikuvitellessaan” sian kouluttamista lasiliikkeen apulaiseksi Kettunen keksii uuden termin, joka on samankaltainen ammattinimike eläimelle kuin ”poliisikoira”: ”Uiminen on

tehokasta valmennusta aimo hapenottokykyyn, joka on lasisian tärkeimpiä ammattiominaisuuksia” (KTT, 164).

Yhdyssanojen huvittavuus voidaan kuitenkin havaita parhaiten laajoista tekstikokonaisuuksista. Seuraavassa pakinassa Kettunen jää analysoimaan sorsan elämää.

[--] Tässä kerran, kun kevätpakkanen oli vähän hellittänyt, takapihalle muodostui 50x50 cm:n rapakko jään keskelle. Se oli noin viisi senttiä syvä ja jääpohjainen. Mitäpä sorsat? Suorinta tietä kaahottivat sorsat rapakkoon ja jäivät siihen seisomaan sorsanpolviaan myöten vedessä. Kun on nähnyt sorsia ison veden äärellä, jotenkin säählitti katsoa näitä kahta taloyhtiön sosiaalisorsaa nauttimassa mikrovesistöstään, jonka ne itse miltei kokonaan peittivät. Sorsia veden pienuus ei vaivannut, eikä se että vesi oli jäistä. Hyvin tyytyväisinä ne siinä ajattelivat sorsanajatuksiaan ja välillä vipattivat pyrstöä sillä lailla sivusuunnassa edestakaisin, hyvin nopeasti. (KTT, 136.)

Lainauksessa pakinoitsija saa lukijan yhtymään asenneperspektiiviinsä muun muassa yhdyssanapoikkeamin. Sorsapolvilla, sosiaalisorsalla ja sorsanajatuksilla korostetaan pakinoitsijan säählivää asennetta eläinten rajoittuneeseen maailmaan. Toisaalta pakinassa kyseenalaistetaan se, että ihmisen elämä olisi sen mielekkäämpää kuin tyytyväisen takapihan sorsankaan. Yhdyssanoissa sorsa on inhimillistetty: se rinnastetaan ihmisen ruumiinisiin, sosiaalisuuteen ja ajattelukykyyn. Eläinten maailma muuttuu huvittavaksi inhimillistämällä, sillä ainakin Bergsonin mukaan eläin voi olla koominen vain, jos se nähdään inhimillisenä (Bergson 1994, 8). Tässä myös lukijan perspektiivi muuttuu normipoikkeamien avulla: eläimen inhimillistäminen luo rinnastuksen kehittyneen ihmisyksilön ja eläinkunnan välille, mikä voi huvittaa lukijaa. Voimme löytää sorsan maailmasta yllättäviä yhteneväisyyksiä omaan arkeemme. Lisäksi sorsan elämää verrataan jälleen vaatimattomien ihmisten elämään (jota on esimerkiksi käsitelty Kettusen köyhyyttä ruotivissa pakinoissa): sosiaalisorsa muistuttaa erehdyttävästi sosiaalipummin nimitystä. Normipoikkeamat korostavat tässä myös pakinoitsijan arkifilosofista maallikkoperspektiiviä.

Samantapaista yhdyssanan muodostusta Kettunen käyttää tarinassa ”Erikoisuudentavoittelija ja hirmu köyhä perhe”.

[--] Nuohooja kuunteli heidän onnettoman tarinansa ja säntäsi sitten suin päin pirtistä pihalle. ”Teidät pitäisi sulkea piirimielisairaalaan, piirinuohooja huusi ja pyyhki nenäanalustaan. [--] Piirinuohooja suunnisti metsässä lapsi sylissään, kunnes löysi piirinuohousmatkojensa tutun piirinuohousreitit. [--] Sitten hän antoi lapselle piirinuohouskauhansa ja sanoi: ”sillä tyhjennetään” (KTT, 154–155.)

Tässä tarinassa Kettunen lisää tarinan huvittavuutta esimerkiksi ylimitoitetuilla yhdyssanapoikkeamilla. Normipoikkeamat voivat ironisoida ammattisanastoja ja korostavat sellaisten naurettavuutta. Mielikuvalla piirinuohoojan piirinuohousmatkoista, -reiteistä ja -kauhasta tuotetaan koomista kuvaa piirinuohoojan elämästä. Koomiseksi tässä voikin tehdä piirinuohoojan omistautuminen virkaansa niin, että se tunkeutuu kaikkeen hänen ajatteluunsa (vrt. Bergson 1994, 139–141). Hänen luonteensa turhamaisuus pyrkii soveltamaan omaa ammattikieltä kaikkeen. Toisaalta jo silkkä toisto tekee koomiseksi juuri antamansa mielikuvien vuoksi. Toisto voi luoda miellelyhtymän nuohoojasta, jonka luonteen ammatille omistautuminen on jähmettänyt piintyneeksi piirteeksi, ja luoda siksi komiikkaa. Normipoikkeamat ohjaavat lukijaa myös muuten pakinan tulkinnassa: kertomus köyhästä perheestä on surullinen ja tarinan räikeät normipoikkeamat vihjaavat lukijalle, että kyseessä ei ole tositarina vaan fiktiivinen kertomus elämästä ja sen sattumuksista.

3.1.2 Deskriptiivisanasto ja koloratiivikonstruktio

Ominaista Kettusen kielelle on runsas deskriptiivisanojen käyttö. Deskriptiivisanat voidaan myös luokitella uudissanoiksi (Eronen 2007, 39–40). Ne toimivat normipoikkeamina, kun oletetaan tekstin noudattavan asiatyyliä. Useat pakinat näyttäisivät sisältävän varsin runsaasti kuvannollista sanastoa ja deskriptiivisanoja voisi ajatella myös pakinatyylin normiksi. Kettunen käyttää kuitenkin sanoja tehostaakseen pakinan viestiä lukijalle. Usein deskriptiiviset sanat saavat samassa pakinassa rinnalleen asiatyylisiä ilmauksia, jolloin sanojen poikkeavuus korostuu.

Deskriptiivisanoiksi kutsutaan usein imitatiivisia sanoja, jotka aikaa myöten mukautuvat kielemme taivutus- ja muihin rakenteisiin. Onomatopoeettiset sanat ovat luonnon ääntä matkivaa tai kuvailevia, deskriptiiviset sanat usein liikkumistapaa kuvaavia sanoja. Onomatopoeettiset sanat jäljittelevät kuulohavaintoja ja deskriptiiviset sanat näköhavaintoja ja muita aistihavaintoja. Deskriptiivisanojen äänneasu ja fonotaksi voivat olla poikkeavia. Usein deskriptiivisanojen vartalo ei esiinny itsenäisenä sanana. Deskriptiiviset ja onomatopoeettiset sanat ovat usein myös affektiivisia eli tunnepitoisia. (Sivula 1989, 165; VISK § 154.) Kettusen teoksessa deskriptiivisanojen tehtävä onkin usein korostaa sekä pakinoitsijan asenneperspektiiviä puhuttuun ja korostaa asian naurettavuutta tai huvittavuutta. Affektiivisilla deskriptiivisanoilla voidaan painottaa pakinoitsijan arvostelevaa, hämmästelevää tai ärsyyntynyttä asennetta.

Osa Kettusen deskriptiivisistä sanoista toteuttaa jotain muuttia, esimerkiksi johdostyyppiä, kuten ”porista”, ”tuhista”, ”ähistä”. Kettusen tyyliin on runsaasti myös hyvin omaperäistä, normaalisanastosta poikkeavaa deskriptiivistä sanastoa, kuten ”sepeäminen”, ”keekoilija” tai ”rönkyäminen”. Useat sanat eivät viittaa mihinkään ja voivat olla hankalasti selitettäviä, mutta tekstiyhteydessään ne luovat silti vahvan mielikuvan tilanteesta ja pakinoitsijan suhtautumistavasta puhuttuun. Eräässä pakinassa Kettunen hämmästelee tyhjää puurtavan työntekijän toimia: ”Tyttörukka jyysti puhdasta baaritiskiä rätillä, pinosi laseja, siirteli pinoja edestakaisin ja purki niitä, pyyhki taas tiskiä [--] ja aloitti sepeämisen taas alusta” (KTT, 89). ”Sepeäminen” kuvaa tässä jatkuvaa, tuloksetonta ja toistavaa toimintaa. Tarjoilija liikkuu mekaanisesti kuin kone ja ahertaa turhaan - mitään valmista synny. Koomisuus syntyy ihmisen konemaisuudesta (Bergson 1994, 29).

Äänneitä kuvailevia deskriptiivisanoja on teoksen kielessä runsaasti. Esimerkkeinä seuraavia: ”lähti litskimään” (KTT, 16), kurluttaa (KTT 194) ”porista”, ”ähistä ja tuhista”, ”pussahtaa” (KTT, 29), ”ritisevä jännetupintulehdus”, ”päsähtää”, ”molskahti sammioon pärskimään”, ”lumpsahaa”, ”pärskyä”, ”pulsuttaa”, ”loksahtaa”, ”kuohahtaa”, ”rouskuttelu”, ”potpottaa” (KTT, 119- 125); ”jyskyttää”, ”remputtaa”, ”lunksuttaa”, ”pajattaa”, ”porhaltaa”, ”laksauttaa”, ”hinkua”, ”purskahtaa” ja ”massuttaa” (KTT, -143 160). Ääntä kuvailevat

deskriptiivissanat voimistavat yleensä mielikuvaa tilanteesta ja toiminnasta, kuten esimerkiksi ovelan himomurhaaja Illoisen tarinassa:

Niin eiköpa vaari ollut passissa mökkinsä kulman takana ja humauttanut elinkeinoasiamiestä kirveshamaralla kylmäksi (KTT, 99).

Osa deskriptiiviverbeistä kuvailee jonkin asian liikettä tai asentoa, kuten ”pöpelikössä lymyäminen”, ”tupsahtaa”, ”kavahtaa” (KTT, 16), ”suoltaa” (KTT; 29), ”pintellä” (KTT, 41), ”listiminen”, ”hytkyä”, ”keekoilu”, ”pälkähtää” (KTT, 136- 137), ”tomertua” (KTT, 175), ”mullistella” (KTT, 201) tai ”sipertää” (KTT, 230). Liikettä kuvailevia deskriptiiviverbejä on teoksen kuvailevassa sanastossa eniten. Usein sanasto on kekseliästä ja deskriptiivissanat uusia. Jonkun verran Kettunen käyttää myös omaperäisiä nomineja deskriptiivissanastossaan. Niiden merkitys on luettavissa kontekstista, joka on usein affektiivinen ilmaus. ”Niin jo kamalasti tympii tämä pöpelikössä lymyäminen ja karvamatojen syönti” (KTT, 30). Esimerkki affektiivisessä konstruktiossa käytetystä deskriptiivisestä nominista on pakinassa, jossa Kettunen ihmettelee Italiaa:

Kun, vaikka sinne matkustaisi ja yrittäisi tarkkailla että mitä ihmettä ne oikein tekevät, niin ei voisi niitä kaikkia tarkkailla, kun niitähän on juuttaita miljoonatolkulla siellä (KTT, 139).

Sana juuttaita palautuu etymologialtaan raamatulliseen nimeen Judas Iskariot. Juutas voi viitata myös juutalaiseen. Juudas Iskariot kavalsi Jeesuksen Raamatun kertomuksissa. Juutas-nimityksen merkitys onkin etymologisessa sanakirjassa ”veijari, lurjus, paholainen”. (Toivonen 1955, 127.) Sitä voidaan käyttää siis halventavassa merkityksessä. Yleisestikin nimittelyllä on usein tuotettu komiikkaa (Kinnunen 1994, 86–89).

Erinomainen kuvaus deskriptiivisanojen käytöstä ilmaisun tehokeinona on Kettusen toisen tulemisen tarina ”Sian ongelmasta”. Sika saa töitä Helsingin rautatieasemalta. Hän soittaa kuulutusten yhteydessä ksylofonia. Pakinoitsija ilottelee sadun lopussa kuvaillen deskriptiivisanoilla tilanteen koomisuutta (ihmisten säntäily asemahallissa ja äänen sekamelska) ja ihmisen vahingoniloa.

Mutta lanta ja Hans-Jurgen huolehtivat Helsingin aseman ksylofonin soitosta niin pontevasti, että asemahallissa poukua metalliääni oli joka lyönnillä halkaista rumpukalvot kyyryssä ääntä pakoon pintteleviltä matkustavaisilta. Ksylofoninäni nauratti itseään kiirastulessa kärvistelevää Eliel Saarista, joka oli kuvitellut suunnitelleensa asemahallin kaikuvaksi vain siksi, että kuulutusäänet puuroutuisivat käsittämättömäksi unkarimaiseksi mölinäksi. Sietämättömäksi kertautuva helvetillinen xylofoninpouke oli selvä arkkitehtoninen bonus! (KTT, 46.)

Koloratiivikonstruktiota pidetään deskriptiiviverbeille ominaisena ilmaisutyypinä ja voidaan lukea sanastolliseksi normipoikkeamaksi (Sivula 1989, 166). Koloratiivikonstruktio on verbien muodostama rakenne, joista yleisimmässä muodossa pääverbi on usein taipumaton I.infinitiivin muoto ja toinen taipuva finiittiverbi (Mt., 166).

Siinä se sitten seistä koketeeraa, takapuoli pitkällä ja päässä ylpeitä ajatuksia ja se pieni typerä musta hattu (KTT, 77).

Vihaisesti ähisten ja tuhisten mäyrä läksi juosta lepettämään kohti metsän siimestä (KTT, 34).

Sitten alkuasukas kiipeää torniin, sitoo liaanin toisen pään tiukasti nilkkaansa ja hypätä tuiskauttaa pää edellä tornista alas (KTT, 223).

Koloratiivikonstruktio voidaan myös luokitella affektiivisten ilmausten konstruktioksi. Koloratiivikonstruktio muodostuu myös nominien kohdalla, kun laatua kuvaava substantiivi liitetään lajia osoittavan genetiivin yhteyteen. (Sivula 1989, 167.) Koloratiivikonstruktioiden on myös variaatioita, jos kohta infinitiivirakenne on näistä yleisin. Nimensä mukaisesti se värittää ilmaisua. Sitä pidetäänkin usein kaunokirjallisuuden tyylikeinona (Mt., 167–168.) Suomen kielessä tällainen rakenne on ominainen erityisesti itämurteille.

Kettusen toisessa tulemisessa verbien koloratiivirakenteet toimivat samassa funktiossa kuin deskriptiiviset sanat. Useimmiten ne kuvaavat liikettä tai asentoa. Deskriptiivinen finiittiverbi perustuu näissä rakenteissa usein näköhavaintoon. Mielenkiintoisia edellisessä esimerkissä ovat Kettuselle tyyppilliset, vaikeasti kuvailtavat deskriptiivisanat, kuten ”koketeeraa” ja ”lepettää”, joilla konstruktiosta saadaan kuitenkin vahva mielikuva asennosta tai liikkeestä ja

erityisesti niiden koomisesta puolesta. Bergsonin teorian mukaan ihmisen eleet ja asennot ovat koomisia, kun ne tuovat mieleemme koneiston. Koomista on siis liikkeen jähmeys, toisto tai mekaanisuus. (Bergson 1994, 24–28, 43–44.) Tavallaan tässä koloratiivikonstruktiot, jotka kuvaavat liikettä tai asentoa, voivat tuoda mieleen ruumiin jähmeyden suhteessa ihmisen sielun elävyyteen. Kinnusen mukaan koominen on aina kuitenkin kohteen psyykkinen ominaisuus. Siis jokin liike, asento, ilme tai ominaisuus on koominen, koska se paljastaa ihmiseen kätkeytyvän psyykkisen ominaisuuden tai käyttäytymisen piirteen. Komiikka on aina fyysisen takana, psyykessä, ja kertoo ihmisen luonteesta. (Kinnunen 1994, 50.) Näillä ilmaisuilla tuotetaan ja vahvistetaan teoksessa koomista kuvaa.

Seuraavassa esimerkissä koloratiivikonstruktioissa taipuva finiittiverbi muuttaa samaan infinitiiviin rakennetun konstruktion sävyä. Tarinan epätsekäs ja avulias ”vähittäiskauppias Y” viettää aluksi vapaapäivää kedolla kirmaillen ja myöhemmin, jäätyään tuona päivänä vaille apua hädän hetkellä, hän palaa katkeroituneena kotiin.

Mutta Y vain loikki ja kirmaili pitkin kesäistä luontoa, saapui välillä hiekkatielle ja juosta pintteli sitä pitkin niin että poro jaloissa pölisi [--] (KTT, 55).

Siitä paikasta juosta lynkytti ihmiskuntaan vihastunut ja palavan kostomielinen vähittäiskauppias aamusumussa kauppaansa [--] (KTT, 58).

Iloinen tarina sielunvihollisesta ja kunnallisneuvoksesta alkaa hilpeän tragikoomisella kuvauksella helvettiin joutuvasta Jouko X:stä.

Itäsuomalaiseen uimaseuraan kuulunut kunnallisneuvos Jouko X osallistui vaimonsa painostuksesta ja myönteisen julkisuuden toivossa avantoimarien pellehyppykilpailuun. Valitettavasti kunnallisneuvos hypätä hujautti 20 cm avannon ohi ja iski päänsä kevättöjään ja joutui helvettiin. (KTT, 119.)

Tässä koloratiivikonstruktio korostaa tilanteen tragikoomisuutta. Kunnallisneuvoksen maineen tavoittelu ja stereotypia vaimon painostuksesta vihjaavat lukijalle, että pakinassa nauretaan nyt ihmisluonnolle – ehkä myös virkamiehille ja heidän näennäiselle tärkeydelleen. Pellehyppykilpailu viittaa

pakinan alussa viattomaan mutta naurunalaiseen toimintaan, johon kunnallisneuvos ”ämmäväen yllytyksestä” suostuu (KTT, 122) ja tekee itsestään ”pellen”. Tilanteen tragikoomisuutta, tahatonta vahinkoa ja ennen kaikkea kunnallisneuvoksen hyväuskoisuutta ja huolettomuutta korostaa konstruktio ”hypätä hujautti”. Koomisuutta lisää siihen rinnastettu tarkka luku – numeroin ilmaistu mitta siitä, kuinka pieleen hyvä yritys meni. Lukijaa voi tässä huvittaa kunnallisneuvoksen epähuomio, joka johtui itsepäisyydestä, mutta oli tiedostamaton ja aiheutti yllättävän kuoleman.

3.1.3 Vieraan kielen aineksella leikittely

Kettusen toisen tulemisen normipoikkeamia ovat myös vierassanat ja vieraskieliset ilmaukset. Tutkimuksessani tarkoitan vierassanoilla uudehkoja lainasanoja, joita kutsutaan vierassanoiksi. Ne ovat vieraslähtöisiä ja poikkeavat alkuperältään omasta sanastostamme. (Sivula 1989, 70.) Myös Kettusen käyttämät, tietyn tieteenalan sanat eli erikoistermit kuuluvat vierassanoihin. Lisäksi Kettunen käyttää myös vieraskielisiä ilmauksia: latinalaisia nimiä ja ruotsin, ranskan tai englannin kielen sanoja.

Pakinoitsijaroolissaan maallikko-Kettusen voisi tulkita arvostelevan pakinoissaan turhaa tieteellisyyttä ja sopimuksenvaraisia sääntöjä, uskomuksia tai ihmisten tapaa olla kyseenalaistamatta asioita (esim. KTT, 137). Vierassanoilla erikoistermeillä Kettunen saa asioiden naurettavuuden korostumaan. Vierasperäisillä ilmauksilla voidaan viitata ironisesti esimerkiksi asiantuntijoihin, oppineisuuteen tai näennäiseen tärkeilyyn. Useimmissa kriittisissä pakinoissa Kettunen muistuttaakin lukijaa eri ilmiöiden järjenvastaisuudesta ja kritisoi erilaisia ”ihmisjärjen riemuvoittoja” (KTT, 180 181). Hän arvostelee myös tieteen älyttömyyttä ja tahtoo puolustaa maalaisjärkeä (esim. KTT, 106).

Myöhemmin jossain yliopistossa on lyöty leimoja paperiin ja kirjattu kivitaskulle latinankielinen nimi *Oenanthe oenanthe*, mikä ei kerro minulle mitään, ellei jotain epäsymmetriasta, koska jälkimmäisessä *oentanthe*ssa on pieni oo. (Millä lailla se nimi paranee siitä, että niitä *oentanthe*ja on kaksi? Jos joku puhuisi sillä tavalla että tiellä tulisi vastaan peura peura, häntä pidettäisiin arkiajattelusta vieraantuneena.) (KTT, 75.)

Kettunen on pakinoitsijana tosiasiaa keskivertoihmisen puolestapuhuja. Latinankieliset ilmaisut eivät kerro mitään maallikolle ja nimitykset kertovat vain liian tieteellisestä ajattelutavasta. Pakinoitsija kohdistaa arvostelunsa oppineita kohtaan myös ironisoimalla omaa tyhmyyttään – vaikka vihjaakin olevansa oikeassa. Ihmetellessään, miksi silityslaudasta on pitänyt suunnitella sellainen, että se aina imaisee näpät väliin, Kettunen huomauttaa:

(Niin sitä on maallikko typerä näissä asioissa! Jos kunnollinen silityslauta olisi teknisesti mahdollista rakentaa, joku olisi kyllä jo rakentanut sen. Kun sentään Marsiinkin kameroita lennätetään ottamaan filmikuvia Marsin ölläisistä ja Einsteinin suhteellisuus on keksitty jo monta vuotta sitten.) (KTT, 78.)

Tässä keksijöihin kohdistetun Kettusen kritiikin paljastaa viimeistään, kun puhutaan avaruuden elämästä ölläisinä ja suhteellisuusteoria on väännetty pelkäksi Einsteinin suhteellisuudeksi (mikä viittaa hauskaasti koko keksijän ja hänen teoriansa kyseenalaistamiseen).

Tieteelle ja oppineille ilkkuminen on usein piiloista ja havaittavissa vain normipoikkeaman funktiota tarkastelemalla, mutta joissain pakinoissa kritiikki ilmaistaan suoraan pakinan aiheessa. Kivitaskua käsittelevässä pakinassa Kettunen jatkaa:

Kivitaskun ensimmäisen bongajaan bongauspäivä on varmaan pysynyt hänen takkutukkaisessa päässään kauan, ellei koko elämän ajan. Lukea ei kenties osannut, tuskin laskeakaan. Eikä varmaan älynnyt mikä on reskontra. [--] Sitä paitsi mikä se reskontra on? Kuulostaa tavallisten hämäykseltä. (KTT, 75.)

Pakinoitsijan mielestä kaikki suuret teot eivät siis vaadi oppineisuutta: kivitaskun bongajaan sivistymättömyys ei liene estänyt häntä keksimästä uutta lintulajia.

Toisaalta mikään ilmaus ei välttämättä aina implikoi pakinoitsijan kritisovaa asennetta. Joissain tapauksissa normipoikkeama toimii vain kerronnan tehokeinona. Tosin teho riippuu siitä, ymmärtääkö lukija ilmauksen merkityksen. Esimerkiksi Hakka-Kiinalaisen toimitsijan häpäisemisen kuvauksessa käytetään

latinankielistä ilmausta ad nauseam 'kuvotukseen saakka' (Kivimäki 1999, s.v. ad nauseam):

Sitten pilkattaisi Wu:ta yleensä. (Sinä veteen ulostava nauta.) Toimenpiteitä toistettaisiin tarvittaessa ad nauseam. (KTT, 134.)

Kenties latinankielisellä ilmaisulla saadaan tässä aikaan rankaisemistilaisuuden juhlallisuus. Tilanteen järjettömyys (toimitsijanhäpäiseminen – mitä se nyt sitten onkaan) kuvataan sivistyksen kielellä: saadaan aikaan tyylien ristiriita ja tilanteen naurettavuus paljastuu.

Pakinoitsijana Kettunen on mieltynyt täysin epäolennaisten, arkisten ja mielenkiintoisten ilmiöiden tarkasteluun, joten joskus pakinoiden sanastollisten normipoikkeamien ainut funktio voi olla hauskuuden osoittaminen täysin itsestään selvässä tai näennäisen tavallisessa asiassa. Kettusta voi kenties huvittaa pelkkä sanojen äänneasu:

[--] ukko lätkäisi kämmenensä vastakkain ja molskahti niiden perässä pää edellä suonsilmäkkeeseen kuin saukko (lutra lutra) (KTT, 176).

Vieraskielisillä ilmauksilla ja sivistyssanoilla pakinoitsija voikin implikoida asenteitaan kielellisiä ilmiöitä kohtaan. Sanojen merkitykset ja kielen muutokset näyttävät kiinnostavan ja ärsyttävän Kettusta erityisen paljon. Kettunen pohtii esimerkiksi de Saussuren tavoin kielen sopimuksenvaraisuutta. Pakinoitsija kyseenalaistaa uskottavimmatkin teoriat kääntämällä totutun näkökulman ylösalaisin. Kielen sopimuksenvaraisuuskin on Kettusesta täysin perusteeton: ”Joku tosin on nimennyt päivänkakkaran päivänkakkaraksi, mutta ilman mitään sen kummempia perusteluita tai järkisyyttä; silkkaa typeryyttä.” (KTT, 137).

Erikoistermeillä ja vierasperäisillä sanoilla voidaan korostaa myös henkilöiden erikoislaatusuutta, kuten tarinoissa ”Erikoisuudentavoittelija ja prinssi” tai ”Erikoisuudentavoittelija ja hirmu köyhä perhe”. Kiinnostus tiedettä ja sivistystä, kieltä tai muita ilmiöitä kohtaan (Erikoisuudentavoittelijoilla erikoisia ilmiöitä kohtaan) voi paisua niin äärimmäiseksi, että ihminen ikään kuin unohtaa

ympäriään muun. Tällainen ihminen on usein varsin koominen. Ihmisen erikoinen tai poikkeava käyttäytyminen voi huvittaa, mutta miksi? Esimerkiksi Bergsonin mukaan koomisuus voi johtua ihmisen pakkomielteisyydestä ja jäykkyydestä. Bergson katsoi myös, että naurulla on korjaava vaikutus (Bergson 1994, 20–23). Bergson myös väittää, että pakkomielteinen käyttäytyminen on huvittavaa vain jos se muistuttaa jollain tavalla unen leikkejä (unessa ihminen voi tehdä järjenvastaisuuksia olematta hullu) (Mt., 145–147). Kinnusen mukaan taas nauru voi paljastaa käyttäytymiseen liittyvän psyykkisen ominaisuuden ja sen tai niiden yhteyden hänen toimintaansa. Korjaava nauru voi suuntautua ainoastaan psyykkiseen tai sosiaaliseen. Oletamme ihmisten osaavan toimia tiettyjen sosiaalisten koodien mukaan: niistä poikkeaville tai koodia rikkoville saatetaan nauraa, jotta voidaan korjata kokonaisuutta rikkova kuva. Poikkeavuus on koomista riippuen siitä, millaisessa kokonaisuudessa ja kontekstissa se tuotetaan. (Kinnunen 1994, 46–51.)

Kettunen nimittelee erikoisia ihmisiä erikoistermeillä tai muuten vain tieteen kieltä mukailevilla ilmaisuilla, kuten ”leptosomit” eli ”hintelät”, trogdolyytit eli luolahenkilöt ja toisaalta vähittäiskauppiaan tarinassa kedolla kirmaavat ”normaalit”. Nimityksillä voidaan vihjailla jälleen ihmisen inhimillisiin piirteisiin ja erityisesti tapaan luokitella tai arvottaa ”lajitovereitaan” (KTT, 205). Kettusen pakinoissa ihmisillä on usein myös tieteellistävä nimitys: ”perhetuttava n:o 18”, ”Kunnallisneuvos Jouko X” tai ”Vähittäiskauppias Y”. Kirjaimilla ja numeroilla pakinoitsija korostaa perspektiiviään ja teemojen yleismaailmallisuutta: yksittäiset henkilöt ovat anonyymejä esimerkkejä, pakinat ikään kuin tapauskertomuksia ja kertoja-pakinoitsija objektiivinen ”tilastoija”. Tieteelliset nimitykset korostavat koomista mielikuvaa entuudestaan.

Vieraskielisillä ilmauksilla pakinoitsija voi myös hämmentää lukijaansa. Epäsuhtaiset ilmaukset tuottavat tekstiin loogista ristiriitaa. Tässä valekuningas vihjailee tyttärelleen hänen ulkonäöstään: ”Kun olet, sanoisinko, naisihmiseksi vähän...miten sen nyt sanoisin...une dance macabre [--]” (KTT, 214). Esimerkissä käytetään vertausta, johon on liitetty ranskankielinen ilmaus. Metaforinen ilmaus menee täydestä, ellei lukija havaitse ilmauksen järjettömyyttä: nainen on kuin kuolemantanssi. Pakinoitsija ironisoi sivistyneisyyttä: tarinassa valekuningas

yrittää osoittaa hienostuneisuutensa, mutta epäonnistuu kömpelöllä metaforallaan ja paljastaa maalaisuutensa. Joskus Kettusen pakinoiden pyrkimyksenä näyttäisi myös olevan lukijan ällistyttäminen ja kenties huvittaminen täysin järjenvastaisilla ilmauksilla.

Vieraskielinen ilmaus voi tuottaa monia efektejä, kuten negatiivisen suhtautumistavan korostumista. Suomen kielessä asennoitumista osoittavat, affektiiviset ilmaisut voidaan asettaa esim. vuoron alkuun (VISK § 1614, § 1627): ”Fy fan että ottaa hermoon se espanjalaisen härkätaistelijan hattu!” (KTT, 77). Tässä voimasana on konstruktion vakiintuneessa paikassa lausuman alussa. Fy fan on pakinoitsijan käyttämä eufemismi eli kiertoilmaus. Suomenkielinen kirous ”hyi saatana” on korvattu ruotsinkielisellä ilmaisulla, jotta voimasana ei kenties kalskahtaisi suomalaisen lukijan korvaan niin räikeältä. Pakinoitsija pyrkii lieventämään äärimmäistä ärtymystään. Affektiivisuus tehostuu paradoksaalisesti, kun ilmaus ei avaudu lukijalle heti. Se on tuore ja ymmärrettävissä kontekstinsa avulla. Affektiivisuudesta lisää luvussa 3.2.

3.1.4. Syntaktinen inversio ja sanajärjestysanomaliat

Kajon keskeinen tyylikeino on poikkeavan lauserakenteen käyttö. Inversiolla tarkoitetaan tässä lauseen subjektin ja predikaatin paikanvaihdosta (VISK § 1366) ja sanajärjestysanomalioiden avulla muita poikkeavia sanajärjestyksiä. Usein poikkeavaa sanajärjestystä käytetään ilmaisun tehostamiseksi (Dupriez 1991, 242–243; Hosiaisuusluoma 2003, 359). Suomen kielen sanajärjestystä on kutsuttu väljäksi ja joustavaksi, mutta on olemassa rakenteita, joissa sanajärjestys on kiinteä (Hakulinen 1983, 296). Iso suomen kielioppi puhuu neutraaleista eli tunnusmerkittömistä sanajärjestyksistä ja suppeakäyttöisemmistä, tunnusmerkillisistä sanajärjestyksistä. Inversiolla on merkitystä lauseen tulkinnan kannalta. Tietty sanajärjestysvaihtoehto luo tulkinnan lauseen tehtävästä kontekstissaan (VISK § 1366).

Ilmauksen eri sanajärjestysvaihtoehdoilla on sama referentiaalinen merkitys, mutta inversio voi välittää muita merkityksiä. Näihin merkityksiin vaikuttaa esimerkiksi se, mistä puhuja kertoo tai miten hän suhtautuu puhuttuun. Sanajärjestys kertoo

myös lauseen informaatorakenteesta: siitä mitä ilmauksessa oletetaan tiedettävän ja miten tietoa annostellaan. Usein tunnusmerkkiset rakenteet ovat tehtäviltään tarkemmin rajattuja kuin neutraali sanajärjestys. (VISK § 1367). Tämän teorian valossa Kettusen sanajärjestyksen normipoikkeamat vahvistavat pakinassa kontekstin muita vihjeitä viestistä (esimerkiksi mistä puhutaan tai miten asiaan suhtaudutaan). Sanajärjestyksen muutokset voivat luoda sen kontekstisidonnaista merkitystä viestimällä esimerkiksi siitä, mitä ilmauksessa tahdotaan erityisesti painottaa.

Sanajärjestysanomaliailla voi olla monia eri merkityksiä tekstissä. Poikkeamalla tavallisesta sanajärjestyksestä Kajo voi kiinnittää huomiota puheena olevaan kohteeseen. Inversio tai muu sanajärjestysanomalia toimii pakinan alussa usein tilannesignaalina ja viestii silloin tekstilajista. Intentio-funktiosignaalina inversio huvittaa lukijaa, koska se poikkeaa totutusta ja korostuu yllättävänä. Sanajärjestysanomaliailla voidaan korostaa myös näkemyseroja (Hakulinen 1983, 299).

Inversio voi siis vahvistaa kontekstissaan kirjoittajan perspektiiviä tai asennetta puhuttuun. Koska pakinoitsijana Kettunen haluaa usein vaihtaa lukijan näkökulmaa totutusta poikkeavaksi, inversio voi silloin korostaa perspektiiviä. Sanajärjestyksen vaihtuminen voi myös olla koomista: kielellä leikittely itsessään tuottaa vaikutelman tyylin muutoksesta. Eri konteksteissa esimerkiksi arkaistinen tyyli luo ristiriidan tilanteen ja kielenkäytön välille, mikä lisää huvittavuutta. Sanajärjestysanomaliat luovat komiikkaa, niin Kettusen pakinoissa kuin muuallakin. Esimerkiksi televisiossa 2000-luvulla pyörinyt Poliisisarja Pasilan hahmo ”Rauno Repomies” on mielialahäiriöinen poliisi, jonka pitävät järjissään vain lääkkeet. Hän käyttää inversiota lauserakenteessaan. Poikkeava sanajärjestys korostaa TV-sarjassakin hahmon poikkeavuutta ja sen huvittavuutta (Rauno Repomies Pasila-sarjassa. DVD-levy 2007; <http://fi.wikiquote.org>). Esimerkiksi: ”Tämä asia painetaan sitten villasella. Villasella painetaan. Sormien läpi katsotaan tätä sitten. Koirana veräjältä pääsen minä tästä. Veräjältä singahtaa koira. Villasella painettu koira. Sormien läpi näkee sen villasella painetun koiran. Villakoira veräjältä menee. Sen näkee sitten silmällä siitä. Ei nääkään lääkkeet toimi. Kaikki lääkkeet on ihan puhdasta schaissea. JUMALAUTA!” Ilmaisutapa

korostaa hahmon koomisuutta. Lisäksi koomisuutta korostaa toisto, kiasmiset virkkeet ja Repomiehen tapa assosoida mielivaltaisia ja absurdeja mielleyhtymiä sanoista.

Samoin myös TV:ssä esitetyn suomalaisen Pulttibois-sarjan sketsihahmo James Potkukelkka käyttää puheessaan sanajärjestysanomaliaita. Esimerkiksi sketsissä ”James Potkukelkka kylvyssä”: ”Hätä hänellä on melkoinen. Sisälle itsensä ystävällisesti hahmoittaa hän. [--] Jasso! Kertoo uutiset tuttavallisesti hän. [--] vaahdon pinnalle laittanut on hän, kiitos”. (James Potkukelkka Pulttibois-sarjassa. DVD-levy 2004.) James Potkukelkan omintakeisen kielenkäytön tekee koomiseksi myös sananvalintojen muunnokset, kuten ”happi loppuu, pierettää” –hokeman muunnoksena ”putki loppuu, pakottaa” sekä sananmuunnoksien käyttö, kuten ”kepupullo – pupukello”. (http://fi.wikipedia.org/wiki/James_Potkukelkka.) (Sekä Repomies että James Potkukelkka ovat hieman ”poikkeavia” yksilöitä, joten sanajärjestyksen poikkeavuus voi hyvin korostaa tuon omalaatuisuuden huvittavuutta, esimerkiksi luonteen jähmeyttä.

Kielellä leikkittelyä — erityisesti sanajärjestyksen vaihtumista — voidaan pitää yhtenä Kettusen tunnistettavimpana tyylikeinona. Tunnistettavuus voinee johtua siitä, että pakinoitsija käyttää vain paria, toistuvaa rakennetta sanajärjestysanomaliaissaan ja sen rakenne voi jäädä siksi helposti muistiin. Sanajärjestys on myös painotukseltaan poikkeava ja rytmisen, mikä voi vahvistaa sen merkitystä Kettusen tyylin indikaattorina. Lukija voi kokea pakinoitsijan vihjaavan sanajärjestyksellä pakinoitsijan asenteita tai vain leikkitelevän kielellisillä poikkeamilla ja niiden yllätyksellisyydellä. Voidaan kuitenkin miettiä, ovatko sanajärjestyksen anomaliat muulla tapaa tarkoituksellisia: painotetaanko niillä erityisesti jotain? Ainakin Hakulisen mukaan sanajärjestyksen vaihteluilla voidaan ilmaista painotuseroja. Hän on käyttänyt analyyseissaan psykologisen subjektin ja psykologisen predikaatin käsitteitä. Tällöin ilmaisussa psykologinen subjekti on jokin tunnetuksi edellytetty asia. Psykologinen predikaatti on se, joka kertoo lauseessa jotain uutta ja on siksi painollisempi. (Hakulinen 2000, 498.)

Hiki juoksi pitkin ohimoita ja hirmu nälissään oli neuvos (KTT, 120).

Ja tuskin koskaan istuvat ne italialaiset hiljaa nätisti (KTT, 139).

Siksi esimerkiksi ensimmäisessä esimerkissä psykologinen predikaatti ”hirmu nälissään” on alussa: tällä on painotettu neuvoksen äärimmäistä tilaa. Toisessa esimerkissä ”tuskin koskaan” on myös painollisena lausuman alussa, samoin kuin ilmaisussa predikaatti on painollisempi kuin subjekti ”italialaiset”. Asiantilan toivottomuutta korostetaan painottamalla adverbiaalia lausumanalkuisena. Suomen kielessä lauseen painollisimmat kohdat ovatkin lausuman alussa ja lopussa (Mt., 499). Toisen esimerkin lopussa painotetaan lisäksi kahta peräkkäistä, samansijaista adverbiaalia. Mielenkiintoista on, että molemmat esimerkit tuovat mieleen jotain lapsenomaisesta kielenkäytöstä: ehkä lapsilla sanajärjestys on joskus tahattomasti poikkeava? On lisäksi huomautettava, että sanajärjestys on vähemmän kategorisempi kuin muut kieliopin luokitukset. Sanajärjestys muuttuu esimerkiksi puhekielessä huomattavasti. (VISK § 1368.)

Suomen kielessä tunnusmerkittömistä sanajärjestyksistä yksi tyypillinen on S+V+X (subjekti+verbi+muu lauseenjäsen), jossa subjekti on ennen finiittiverbiä ja lopussa on objekti, predikaatiivi tai adverbiaali. Yleensä muissakin neutraaleissa rakenteissa subjekti esiintyy ennen verbiä ja objekti seuraa sitä. (VISK § 1366, Palander 1991, 235.) Kajan syntaktisista normipoikkeamista tyypillisin on subjektin ja predikaatin paikan vaihtuminen. ”Myös urheili pesäpalloa hän hyväntekeväisyyteen joskus” (KTT, 55). Esimerkissä sanajärjestys on V+O+S+Advli (verbi, objekti, subjekti, adverbiaali). Esimerkissä pesäpallon urheilu painottuu suhteessa subjektiin. Lauseen inversiota vahvistaa sanajärjestysanomalia, jossa partikkeli ”myös” on sijoitettu lauseen alkuun. Verbinalkuisuus voi vahvistaa tässä mielikuvaa vähittäiskauppiaan toimeliaisuudesta: Kiltti vähittäiskauppias teki kaikkensa köyhien hyväksi.

Sanajärjestyksen inversio on usein ilmauksena arkaistinen. Arkaismi on ”vanhentunut tai vanhahtava, yleisestä käytöstä jäänyt sana tai ilmaisu”. Arkaismeilla on voitu luoda toden tuntua historiallisiin kuvauksiin, toisaalta sitä on käytetty parodian tarpeisiin. Myös tavallisesta puhekäytännöstä etäännytetty kieli voi luoda vieraannuttavan vaikutelman. (Hosiaislouma 2003, 68.) Kettusen

arkaismeilla voidaan tekstissä esimerkiksi parodioida tilanteen vakavuutta, korostaa henkilöiden koomisuutta tekemällä heistä tavallisesta poikkeavia, etäännyttää lukija havaitsemaan tekstin fiktiivisyys ja nauramaan sille. Arkaismit voivat korostaa myös pakinoitsijaa ja hänen asenteitaan, sillä huomio kiinnittyy ilmauksien ”epäaitouteen” asiayhteydessään ja siten myös tekstiin ja sen tuottajaan, joka näennäisen virheen on tekstiin tehnyt.

Rakenne, jossa predikaatti tulee ennen subjektia, mukailee ruotsin kielen käänteistä sanajärjestystä. Ilmauksen arkaistisuus johtunee siitä, että germaanisten kielten käänteistä sanajärjestystä suosittiin vanhassa kirjasuomessa. Kyseinen sanajärjestysrakenne on myöhemmin vähentynyt suomen kielessä 1900-luvulla. (VISK § 1376.) Hakulisen mukaan maamme lukeneisto on 1800-luvulla ollut ruotsinkielistä ja suomea käyttäessään he ovat soveltaneet ruotsin epäsuoraa sanajärjestystä. Siksi käänteinen sanajärjestys on ollut lausepainon erilaisuudesta huolimatta luontainen suomen kielessä eikä sen käytöllä ollut tuolloin semanttista tai tyylliseikoista johtuvaa syytä. Sittemmin neutraali sanajärjestys on vakiintunut pikemminkin subjektialkuiseksi.

Predikaatin etisyys suhteessa subjettiin on Hakulisen mukaan ollut tyypillinen vielä 1950-luvulla, mutta vain kirjoitetussa kielessä (Hakulinen 2000, 504–505). Esitän esimerkin predikaatin ja subjektin tyypillisestä vaihtumisesta teoksessa: ”Ortodokseille itselleen inkivääri on päivänselvä valinta. Ei tarvitse sitä harkita heidän eikä muutella tämän tästä!” (KTT, 102). Kajon käyttämässä inversiossa kieltoisanan, predikaatin ja objektin etisyydellä voidaan korostaa tässä ortodoksien itsevarmuutta: he tietävät mitä tekevät. Samalla inversio painottaa kirjoittajan vakuuttelevaa sävyä.

Sanajärjestyksen muuttamisella on merkitystä tyylin ja siksi myös esimerkiksi pakinan tulkinnan kannalta. Sanajärjestysanomaliat saavat aikaan uusia tulkintavaihtoehtoja, koska esimerkiksi painotus muuttuu sanajärjestyksen muutoksen myötä. (Hakulinen 2000, 498). Esimerkiksi suomalais-ugrilaisissa kielissä yleisurallilainen sääntö on vanhastaan ollut sellainen, että määritteet tulevat ennen määriteltävää. Hakulisen mukaan tällainen sanajärjestyssääntö on tuottanut lauseita, jotka eivät edusta normaalia vaan täydennyksiä sisältävää,

erikoispainotteista lausetyyppiä. (Mt., 503.) Mielenkiintoista on, että Kajon useissa sanajärjestysanomaliaissa käytetään tätä vanhaa sääntöä ”selittävä käy selitettävän edellä”, kuten esimerkiksi seuraavassa: ”Kun hän maalaisilta sieniä osti, hän punnitsi ne ilman roskia ja kuivempina, niin että köyhät voittivat” (KTT, 55). Ilmaisussa sanat ”maalaiset” ja ”sieniä” on katsottu määritteiksi verbille ”osti” ja on asetettu säännön mukaan verbin eteen. Tällainen ilmaus on vaikutelmaltaan myös arkaistinen.

Sanaluokka voi asettaa rajoituksia järjestykselle. Universaali sääntö on, ettei anaforinen subjektipronomini voi esiintyä lauseen lopussa (Hakulinen 1983, 296). Kajo rikkoo tätä sääntöä mm. seuraavassa: ”Mitä ystävyyttä se semmoinen on! Ei mitään ystävyyttä ole se!” (KTT, 101.) Esimerkissä korostetaan perspektiivin affektiivisuutta; kieltosanojen sijoittaminen lauseen alkuun korostaa negatiivista asennetta ja subjektipronomini painottuu lauseen lopussa ja viittaa toistolla aiempaan, päivittelevään huudahdukseen. Kajon lauseissa vaihdetaan myös objektin paikkaa epäodotuksenmukaisesti. Objekti saa lauseenalkuisena kontrastiivisen painotuksen (vrt. Hakulinen 1983, 300): ”[-] vaan kostoja mieltä nyt Y.” (KTT, 58). Tarinassa kiltin vähittäiskauppiaan kostomieltä korostetaan sekä objektin epäodotuksenmukaisella paikalla sekä predikaatin ja subjektin inversiolla.

Painotuksella voidaan korostaa erilaisia asioita. Yksi tapa saada subjekti korostumaan on sijoittaa subjekti-nominilauseke lauseen loppuun. Keino on käytettävissä vain sivulauseissa. (Hakulinen 1983, 301.) Eräessä pakinassa Kettunen analysoi ongelmaa, joka syntyy, kun ei muista tapaamiensa ihmisten nimiä ja vaivaantuu tästä. ”Ja ne molemmat mieltivät, että ’ei muistanut minun nimeä tuo yksi’.” (KTT, 101). Tässä inversiolla voidaan korostaa lausumassa syyttävää ja loukkaantuvaa asennetta, kun tekijä-subjekti ”tuo yksi” on painollisena lopussa. Ilmaisun verbinalkuisuus tuottaa myös vaikutelman, jossa unohtaminen korostuu. Inversioissa myös predikaatin sijoittaminen lauseen loppuun muuttaa sekin painotusta: ”Ei auta vaikka olisit kuningas; eikun sinne vastahangassa riennä!” (KTT, 206). Inversio voi viestiä hammaslääkäriin menevän ristiriitaisia tunteita, joita korostaa lisäksi sanaston ristiriita: negatiivissävyinen ”vastahangassa” ja positiivisesti latautunut ”riennä”.

Inversiolla voidaan teoksessa luoda siis ilmauksen painotuseroja, jotka korostavat kirjoittajan asennetta sekä perspektiiviä: tilanne voidaan nähdä koomisena tai siihen liittyy vahvoja mielipiteitä. Ison suomen kieliopin mukaan esimerkiksi verbinalkuisuus sanajärjestyksessä voi tietyssä kontekstissa voi tuottaa affektiivisia tulkintoja (VISK § 1714, § 1715). Siksi keinoa käytetään teoksessa hieman enemmän lyhyissä, faktisissa pakinoissa, joissa kirjoittajan subjektiivinen näkökulma tuodaan esille suoraan toisin kuin fiktiivisissä kertomuksissa.

Inversio voi kuitenkin olla puhdas kielellinen leikki. Siksi sinänsä ei voida väittää, että kaikki lauserakenteen poikkeamien tarkoitus olisi kiinnittävää huomiota pakinan viestittämiin asenteisiin tai arvoihin. Bergsonin mukaan kielen ilmaisema komiikka voi kiinnittää huomiota ihmisten tai asioiden huvittavuuteen, mutta kielen synnyttämä komiikka (tai sanoisimmeko tässä vain kielen synnyttämä nauru tai huvittavuus) korostaa kielen itsensä huvittavuuksia (Bergson 1994, 83–84). Arkaistinen ilmaisu ja sanajärjestyksen inversio voi tekstissä voi toisaalta myös korostaa koko pakinan huvittavuutta. Toisekseen toistuvat sanajärjestysanomaliat voivat ainakin vahvistaa lukijan käsitystä pakinoitsijan tyypillisestä kielenkäytöstä ja korostaa tilannesignaaleina tekstin pakinanomaisuutta.

3.2 Affektiiviset ilmaukset

Kettusen toisen tulemisen kieleen kuuluvat myös affektiiviset ilmaukset. Yleensä affektiivisiä ilmauksia esiintyy usein pyynnöissä, kehotuksissa, arkaluontoisten asioiden esittämisessä, syytöksissä, hellittelyissä ja kiusoitteluissa. Myös asioihin liittyvissä arvioinneissa, kannanotoissa, päivittelyissä ja sadatteluissa ilmenee affektiivisiä ilmaisumuotoja. Affektiiviset ilmaukset osoittavat yleisesti myönteistä tai kielteistä suhtautumista asiaan tai jonkun tietyn tunnetilan tai asenteen ilmausta. (VISK § 1707.) Kettusen toisessa tulemisessa affektiiviset ilmaukset voidaan tulkita normipoikkeamiksi, joilla on erityinen tehtävä pakinoissa. Ne ilmaisevat pakinoitsijan asenneperspektiivin. Kettusen toisessa tulemisessa käytetään hyvin monenlaisia affektiivisiä ilmauksia.

Affektiiviset ilmaukset ovat osana pakinoiden puhekielistä ainesta. Mielenkiintoista Kettusen tyyliin on se, että affektiiviset ilmaukset liittyvät usein vapaan epäsuoran esityksen keinoihin, jota käsittelen tutkimukseni lopuksi. Käsittelen affektiivisiä ilmauksia vain osana lyhyiden pakinoiden tyyliä, sillä kertomuksissa ne eivät näytä toimivan normipoikkeamina vaan kuuluvat osana kertomuksen kerronnan keinoihin referoidun puheen autenttisena aineksena. Affektiivisiä ilmauksia käytetään toki Kettusen toisessa tulemisessa myös kertomuspakinoissa.

Affektiiviset ilmaukset eivät kuulu lausuman propositionaaliseen eli kirjaimelliseen merkitykseen vaan ne tuovat ilmaukseen lisämerkityksiä. Asenteen ja suhtautumistavan ilmaisu riippuu aina tilanteesta. Olennaista on puhujien välinen suhde. Ilmauksessa on jokin puhujan asennoitumista osoittava elementti, joka ohjaa vastaanottajan tulkintaa. (VISK § 1707.)

Affektiivisiä keinoja on käytössä kaikilla kielen tasoilla. Affektiiviset rakenteet rinnastuvat prosodiaan ja muihin ei-kielellisiin keinoihin, joilla voi sävyttää ilmauksen affektiiviseksi. Ne ovat kuitenkin eri tason ilmiöitä. (VISK § 1709.) Tässä tutkimuksessa käsittelen erilaisia lauseke- ja lausetyyppejä, jotka tekevät ilmaisusta affektiivisen. Käsittelen esimerkiksi imperatiivilauseita, joilla voi olla esimerkiksi ironinen sävy, interrogatiivisia ilmauksia ja väitelauseiden affektiivisuutta (VISK § 1712).

Affektiiviset ainekset voivat sijoittua erityyppisissä lausumissa eri paikkoihin. Lausumassa voi olla esimerkiksi voimasanoja, joilla on erityisiä syntaktisia ominaisuuksia. Myös pelkkä substantiivi- tai adjektiivilauseke voi toimia affektiivisessä tehtävässä, kuten itsenäinen, tekstiyhteydessään ironinen lausuma ”Voi yllätys ja ihme” (KTT, 106). Aiemmin käsittelemäni deskriptiiviset sanat voivat myös olla affektiivisiä, jolloin sellaiset lauseet voidaan tulkita osittain affektiivisiksi (vrt. VISK § 1719). Samalla tavoin myös Kettusen toisessa tulemisessa usein esiintyvä intensifioiva määrite ”hirmu” luetaan affektiiviseksi määritteeksi.

Yksi affektiivinen keino on kysymyssanalla alkavat ilmaukset, joita ei tulkita kysymyksiksi. Niillä voidaan osoittaa puhujan asennetta. Yhdessä ingerogatiivituypissa modaaliverbiä käyttämällä voidaan ikään kuin kyseenalaistaa asian tilan mahdollisuus: ”Ja kun oikein miettii sitä tilannetta niin alkaa vaimoa ja itseä itkettää, että miten voi joku olla niin hyvä ihminen! Moni ei voisi!” (KTT, 12). Affektiivisen ilmauksen tekee huvittavaksi antiteesi ”Moni ei voisi!”, jossa leikitellään kielellä: konditionaalimuoto sijoitetaan myös antiteesiin, vaikka tarkoitetaan, että monet eivät ole yhtä hyviä ihmisiä. Affektiivinen ilmaus taas korostaa puhujan liikutusta ja ihmetystä omasta hyvydestään. Lainausta on Kettusen pakinasta, jossa Kettunen kuvittelee, mitä tekisi, jos voittaisi lotossa. Pakinassa on selkeä asetelma: vaimon ja miehen erimielisyydet lottovoittorahan käytöstä aiheuttaisivat stereotyyppisesti kiistaa. Mieli- ja tunteiden vastakkainasettelua korostavat pakinassa erilaiset affektiiviset ilmaukset:

Ja itse sanoo että ompelukoneen lisäksi pitäisi saada myös tietokone, jossa on monia eri ohjelmia ja värejä. Niin vaimo siihen, että aina sinä niistä tietokoneista. Ja itse sanoo vaimolle, että kukas ne omakotitalon lumet muka luo ja räystäät korjaa, minä en ainakaan rupea sitä rötisköä vapaapäivinäni remontoimaan. Ja vaimo siihen, että sinäpä oletkin niin laiska, aina vaan siinä sohvalla pesit, ihme kun et selkänahastasi siihen kiinni kasva. (KTT, 12.)

Samassa lainauksessa on käytetty useita eri vakiintuneita affektiivisiä ilmaisutapoja. Kvanttori ”aina” käytetään tässä adverbialina. Aina -kvanttori luetaan affektiivisissa ilmauksissa ei-kirjaimellisesti tulkittavaksi vahvistajaksi -kyseessä on ”sallittu liioittelu” (VISK § 1721). Muka-partikkeli taas muodostaa usein epäilevän tai haastavan kysymyksen, kuten tässäkin, kun mies epäilee, että ei niitä kotitöitä kukaan tekisi, jos talo hankittaisiin. Partikkeli vahvistaa miehen vastaväitettä (vrt. VISK § 1720). Vaimon vastaväitteessä käytetään kummastelevaa finiittilausetta, joka kuvaa vaimon ivaa miestä kohtaan (vrt. VISK § 1729). Koko pakinan dialogi on kuorutettu erilaisilla affektiivisillä ilmauksilla, joka päättyy lopulta sovinnolliseen yhteisymmärrykseen. Affektiivisuudella saadaan pakinassa kuvattu miehen ja naisen vastakkainasettelu korostumaan.

Myös ilman pääverbiä esiintyvät A-infinitiivilausekkeet ovat usein vakiintuneet affektiivisiksi ilmauksiksi. A-infinitiiviin voi liittyä sanapariksi ”siinä sitten”, jolloin rakenne sisältää ironisen tulkinnan. Tulkinta perustuu kuvattavan toiminnan mahdolliseen hankaluuteen tai toivottomuuteen (VISK § 1730). Vastaavaa ironista merkitystä kannattelee imperatiivirakenne (VISK § 1724):

Tähtäile siinä sitten maailmankartalle kun jo pelkästä omasta nimestä on naama kouluaikeisten laulukokeiden peruja punaisena ja maha luiruna (KTT, 22).

Todennäköisesti tyhjännyhtäjät tulevat illalla töistä kotiin aivan poikki, menevät sohvalle, nostavat jalat ylös ja huokaavat, että olipa kamalan kiireinen päivä. Pitkälti toista asiakasta kävi! Yritä siinä kaiken keskellä sitten revetä vielä myyjäksi! (KTT, 89.)

Kettunen käyttää tällaista affektiivista ilmaisua, joka intensifioi vaikutelmaa pakinoitsijan asenteista puhuttuun aiheeseen. Pakinat saavat kriittisen, päivittelevän sävyn. Ensimmäisessä esimerkissä pakinoitsija kritisoi suomalaisia siitä, että ujoutensa vuoksi eivät ikinä pääse maailmankartalle. Toisessa esimerkissä affektiivinen ilmaus on ivallinen. Siinä pakinoitsija referoi lukijalle tyhjänpuurtajan mahdollisia ajatuksia. Tällä keinoin pakinoitsija tuo ilmi asenteensa. Hän ihmettelee niitä, ketkä tosissaan kuvittelevat tekevänsä töitä, vaikka eivät tee juuri yhtään mitään. Pakinan mukaan tällaiset ihmiset voisivat päivitellä tuolla tavoin, kuinka raskasta työ on muka ollut. Affektiivisuutta osoittaa myös ironinen ilmaus, jossa käytetään partitiivimuotoa. Partitiivin tehtävänä on ilmaista rajaamattomuutta ja tässä ilmauksen ironisuus ilmenee, kun pakinoitsija vihjaa, että asiakkaiden vähyden on voinut selvästi laskea melkein kahteen asiakkaaseen: ”Pitkälti toista asiakasta kävi!”. (vrt. VISK § 1733.)

Väitelauseet, jotka ovat vakiintuneet affektiivisiksi konstruktioiksi, eivät kuvaa ensisijaisesti asiantilaa vaan puhujan subjektiivista suhtautumista (VISK § 1714). Siksi niiden merkitys pakinoissa voidaan tulkita pakinoitsijan asenteen ilmaisijoiksi. Jos lukija vaikuttuu tuosta tehokeinosta, hän voi samastua siinä kuvattuun subjektiiviseen tunteeseen. Yksi keino muodostaa tavallisesta väitelauseesta affektiivinen on käyttää pro-sanoja. Ne voivat olla partikkeleita tai pronomineja. Jos substantiivi- tai adjektiivilausekkeen jäljessä on pronomini ”se”

tai ”ne”, se saa affektiivisen tulkinnan, kun puhetoimintana on kiistely, vakuuttelu, moitiskelu tai kehuskelu. Myös partikkeli ”sitä” toimii samassa tehtävässä. (VISK § 1715.)

Eräässä kriittisessä pakinassa Kettunen kritisoi ärsyttäviä kuulakärkikynän napsuttelijoita: ”Sitten kun sitä on suomalainen vielä niin ujo ettei voi mennä sanomaan, että lopettakaa tuo tai minä tulen hulluksi. Kyllä pitäisi voida sanoa jos tulee hulluksi.” (KTT, 229.) Pakinoitsija vahvistaa affektiivisella ilmaisulla tilanteeseen liittyvää ongelmallisuutta. Affektiivinen ilmaisu korostaa päivittelevää perspektiiviä. Ilmaisua on myös koominen. Se ei olisi ollenkaan niin hauska, jos myös lopettamista toistettaisiin: ”Kyllä pitäisi voida sanoa, että lopettakaa tai minä tulen hulluksi”. Korostamalla pelkkää hulluksi tulemistä saadaan aikaan huvittava mielikuva siitä, että joku ilmoittaa toisille ”tulen hulluksi”, eikä kerro syytä (siis kuulakärkikynän napsuttelu). Hulluudesta kertominen olisi huvittavaa, koska itse kohdehenkilö ei tiedosta oman olemisensa komiikkaa. Vain kertoja ja lukija voivat havaita koomisuuden, joka tilanteesta syntyisi. Ilmauksella ihminen tekisi itsestään epähuomiossa hullun toisten silmien edessä, vaikka pyrkimys olisi ollut toinen (ilmaista toive kuulakärkikynän napsuttelun lopettamisesta). (vrt. Bergson 1994, 15–17, 115.) Komiikkaa ei kuitenkaan synny tässä itse affektiivisestä ilmaisusta, vaan muista kielellisistä leikeistä, kuten sanojen pois jättämisestä aiheutuvista merkityksen muutoksista.

Erilaisia affektiivisiä keinoja käytetään rinnakkain. Esimerkki pakinasta, jossa Kettunen ihmettelee filosofiseen tapaan italialaisia:

Italialaiset ne sitten ovat ihmeellisiä. Sitä ei voi maallikko millään tietää että mitä kaikkea ne puuhailevat. Kun, vaikka sinne matkustaisi ja yrittäisi tarkkailla että mitä ihmettä ne oikein tekevät niin millään ei voisi niitä kaikkia tarkkailla, kun niitähän on juuttaita miljoonatolkulla siellä [--] Meidän piti jo lapsena istua hiljaa nätisti, mutta sanopas se italialaiselle. Ei istu. Pajattaa ja sohi entistä pahemmin! (KTT 139.)

Tässä pakinassa käytetään affektiivista ne-pronominia nominin jäljessä, interrogatiivimuotoista huudahdusta ”mitä ihmettä” (VISK § 890), juuttalaisiin viittaavaa nimittelevää ilmausta ”juuttaita” ja sanan poikkeavaa sijaa

sanajärjestyksessä sekä tilanteen toivottomuutta korostavaa imperatiivirakennetta ”sanopas se italialaiselle”. Affektiiviset konstruktiot siis vahvistavat pakinoitsijan ihmettelevää asenneperspektiiviä. Pakinoitsija on siirtynyt sivuun tarkkailemaan mielestään omituisten italialaisten puuhia. Koomisuutta syntyy, kun pakinoitsija rinnastaa italialaisten eläväisyyden suomalaiseen jäyhyyteen ja tapakasvatukseen. Tässä koomisuus rakentuu sille, että italialaisten luonnollinen kommunikointitapa ja toiminta nähdään suomalaiseen kulttuuriin rinnastettuna ja siksi huonotapaisuutena. Koko pakinassa Italialaisten normaali kommunikointikin nähdään epänormaalina. Neutraali asia nähdään kontekstissa, jossa se voi tuottaa vain komiikkaa. Komiikka riippuu siis näkökulmasta ja asian sijoituksesta kontekstiin. Italialaisten tilannekuvaus on siirretty suomalaisen näkökulman läpivalaisemaksi, jolloin se saa koomisen sävyn.

Useimmat affektiiviset ilmaukset osoittavat pakinoissa aina puhujan asennetta ja perspektiiviä puhuttuun. Jotkut affektiiviset ilmaisut ovat myös huvittavia tai luoda komiikkaa yhdessä muiden kielellisten leikkien kanssa. Affektiiviset ilmaisut voivat ensisijaisesti olla koomisia, jos niissä liioitellaan pakinoitsijan mielipiteitä, tunteita tai korostetaan hänen kritisoivaa perspektiiviään erityisen paljon. Koomisuutta voi syntyä myös, jos ilmaukset ovat ironisia. Ironia, salaiva tai epäsuora iva rakentuu sanotun ja puhutun todellisten tarkoituserien ristiriidalle, esimerkiksi moite ilmaistaan kehuna jne. (Hosiaislouma 2003, 360). Ironia voi olla verbaalista, kuten muutaman sanan ilmaisu tai rakenteellista, jolloin se koskee koko tekstiä (Hutcheon 1995, 3, 10). Ironia on monitulkintainen ilmiö: koskaan ei voi olla varma, meneekö ironinen viesti perille juuri tarkoitetulla tavalla (Rahtu 2006, 14). Ironinen monitulkintaisuus on intentionaalista: sen tuottaja haluaa vastaanottajan tajuavan viestin ainakin kahdella tavalla samanaikaisesti (Mt.,52). Ironisen viestin ytimenä pidetään kielteisyyttä, jota ilmaisulla tavalla tai toisella tarkoitetaan (Mt.,14).

Rahtun mukaan ironisessa tulkinnassa on aina jokin negatiivinen sanoma, joka on tulkittava tuottajan intention määräämäksi, jolla on kohde ja usein myös uhri (Rahtu 2006, 46). ”Ironisesti negatiivinen sanoma voi olla ivaa, pilkkaa, tai kritiikkiä” (Mt.,47). Ironialla on myös kohde, joka voi olla toisen olemus, teko, asiantila, esine tai kielellinen teko. Uhri taas on se, jonka tulkitaan olevan

vastuussa siitä, mitä ironisoidaan (Mt.,49–50.) Ironia voi synnyttää komiikkaa tai huumori voi ilmaista jotain piikikkyyttä ironian keinoin (Mt.,66). Bergsonin mukaan ironia syntyy, kun julistamme, miten asioiden pitäisi olla ja teeskentelemme uskovamme itsekin väittämäämme (Bergson 1994, 101). Ironian mahdollinen huvittavuus voi perustua esimerkiksi siihen, että havaitsemme ilmaisun eri tulkintavaihtoehdot samanaikaisesti. Kettusella useat eri affektiiviset ilmaisut luovat komiikkaa juuri ironian keinoin.

Kettusen toisen tulemisen affektiiviset ilmaisut ovat keskeisiä tyyli-indikaattoreita. Ne tuovat esille myös Kettusen pakinoitsijaroolia: Kettunen on juuri se, joka asettuu ”piippuhyllylle” tarkkailemaan maailmaa. Usein pakinoitsija Kettunen vahvistaa omaa perspektiiviään korostamalla mielipiteidensä oikeellisuutta erityisesti affektiivisin keinoin. Ne affektiiviset ilmaukset, jotka eivät ilmaise pakinoitsijan itsensä asennetta, saavat toisen funktion (esimerkiksi kertomuksissa käytetyt, puheakteissa ilmaistut affektiiviset ilmaisut ja pakinoissa kuvattujen henkilöiden sanomat affektiiviset ilmaisut). Ne tuovat tekstin lähelle lukijaa, tekevät esimerkeistä konkreettisia ja tekstistä dynaamista sekä luovat komiikkaa. Lukija voi siten samastua pakinoitsijan perspektiiviin ja ymmärtää pakinan viestin.

3.3 Semantiikka

Kirsti Mannisen luokittelun mukaan semanttiset normipoikkeavat rikkovat niitä sääntöjä, joiden mukaan annamme ilmauksille tietyn merkityksen ja valitsemme eri tulkintavaihtoehdoista oikean tai relevantin merkityksen. Näiden poikkeamien tehtävä on luoda tahallisia virhemerkityksiä ja merkitysristiriitoja. Semanttisiin normipoikkeamiin kuuluvat muun muassa koomiset ja poikkeavat kielikuvat, ontuvat vertaukset tai liian pitkälle viedyt personifikaatiot, metaforien mielivaltainen yhdistely, paradoksit ja hyperbola. Yksittäisten sanojen merkityksillä voidaan myös leikitellä. (Manninen 1987, 29.)

Henri Bergson on valaissut teoksessaan yhtä mahdollista käsitystä siitä, miksi sanojen merkitysten sekaannukset huvittavat kuulijaa. Hänen mukaansa koominen vaikutelma syntyy kun tulkitsemme kirjaimellisesti kuvaannollisen ilmauksen. Hän väittää teoksessaan, että kun keskitymme ilmauksen fyysiseen –

kirjaimelliseen – merkitykseen abstraktin merkityksen kustannuksella, syntyy koominen vaikutelma. (Bergson 1994, 92.) Erilaiset kielen merkityksillä leikittelyt voivat myös itsessään olla huvittavia. Ne voivat tehdä asiantilan koomiseksi tietyssä kontekstissa. Huomaamme, että merkityksillä leikittelyssä on ainakin yllätyksellisyyttä; inkongruenssia suhteessa siihen, mitä odotamme ilmaisuilta. Tällä tavoin normipoikkeama voi siis tuottaa koomisuutta tai saattaa jonkin asian koomiseen valoon poikkeamalla totutusta ja yllättämällä lukijan odotukset.

Toisaalta näin epämääräiseen sääntöön ei voi palauttaa kaikkea semanttisten poikkeamien tuottamaa huumoria. Voidaan myös ajatella, että sanan merkitysleikittelyt ovat koomisia, koska ne ovat eräällä tavalla kahdessa sijainnissa: niillä on ristikkäisvaikutus. Bergson näkee semanttisissa merkitysleikeissä yhteyden siihen, että havaitsemme kömpelön ihmisen hauskana sen mekaanisuutta muistuttavan olemuksen vuoksi: siis näemme jonkin inhimillisenä sekä konetta muistuttavana ihmisenä. Koska huomiomme kohdistuu elämän toistomekanismiin (ihminen on kuin kone) eikä sen monimuotoiseen jatkuvuuteen, tuo huomiomme on ”epähuomiota” elämän normaalista, joustavasta jatkuvuudesta. Samalla tavoin kielen merkityksen tasoilla liikkuminen paljastaisi kielen epähuomion, sillä takertuminen kirjaimelliseen merkitykseen tai kuvainnollisesti tulkittu konkreetti ilmaus kiinnittävät huomiomme kielen ristikkäisvaikutukseen ja tuottaa komiikkaa. (Bergson 1994, 96–97.) Unohdamme kielen monimuotoisuuden ja huomio kiinnittyy kielen ”kankeuksiin” tai monimerkityksellisyyteen, joka taas tuottaa epäselvyyttä. Vaikka Bergson erheellisesti yrittää palauttaa sanakomiikankin yhteen ainoaan komiikkaa selittävään tekijään eli ihmisen näennäiseen arvonalennukseen (huomio siirtyy ihmisen elämän joustavuudesta sen mekaanisuuteen ja konemaisuuteen), on näkemys kielen ristikkäisvaikutuksesta kuitenkin oivaltava.

Kinnunen huomaa toisaalta, että koomisen minimi voi olla hyvin yksittäinen asia: siirrytään vain hieman sivuun normaalista kielenkäytöstä ja saadaan aikaan koominen tilanne (Kinnunen 1994, 82). Tavallaan kyse on myös Kinnusen mainitsemasta simultaanisuudesta: semanttisissa normipoikkeamissakaan koominen ei synny ilman yleisöä, joka tuntee kulttuurin merkitykset ja osaa tulkita

ilmausten kaikkia merkityksiä (Mt., 83). Kinnusen mukaan huumorin edellytys on, että ihminen kykenee näkemään asiat tahallaan vaihtelevasti eri näkökulmista. Ihminen voi tehdä mielivaltaisia ratkaisuja ja suosia milloin mitäkin ratkaisua tai arvoa. (Mt., 32.) Voimme siis tulkita kielen merkityksiä vastoin niitä sääntöjä eli normeja, joita meille asetetaan ja tämä antaa mahdollisuuden koomiselle tulkinnalle. Tässä osiossa tarkastelen Kettusen toisen tulemisen yleisimpiä semanttisia normipoikkeamia, joita ovat muun muassa merkitysristiriidat, antiteesit, paradoksit, fraasien parodiat, hyperbola ja vertauskuvat. Käsittelem seuraavaksi näistä muutamia.

3.3.1 Merkitysristiriita

Kettusen teoksissa leikitellään sanojen merkityksillä. Yksi pakinoiden aihe Kettusen toisessa tulemisessa on kielen sopimuksenvaraisuus ja kielelliset ongelmat. Teoksesta voidaan nähdä, että erilaiset kielellä leikittelyt viittaavat aiheeseen ja nostavat sitä esille silloinkin, kun pakinoitsija ei viittaa siihen suoraan. Toisaalta merkitysristiriidat eli semanttiset poikkeamat tuottavat koomisia vaikutelmia ja vahvistavat pakinan viestintää. Yksi tapa tuottaa merkitysristiriitoja on homonyymiset sanat. Homonyymilla tarkoitetaan nykysuomen sanakirjan mukaan samoin ääntyvää sanaa. ”Homonyymejä ovat asultaan samanlaiset tai samoin ääntyvät, eri syntyä olevat ja eri merkityksiset sanat” (NS, s.v. homonyymi). Esimerkkinä suoperheen tarinan kohta, jossa haltija tulee pelastamaan äärimmäisessä köyhyydessä elävää perhettä:

Haltija vaihtoi puheenaihetta ja kysyi, oliko suolla lakkoja? – (isä:) aina talvisin ukki tietysti jäätyy käppyräksi jäälle, eikä voi sukeltaa. Silloin on pärjättävä muilla konsteilla, kiitos vaan kysymästä, mutta on se toisinaan yhtä helvettä. (KTT, 18.)

Esimerkissä sekoittuvat sanat lakka ja lakko, jotka ovat homonyymisiä monikon partitiivimuodoissa. Tekstiesimerkissä on myös temaattisiin normipoikkeamiin kuuluva looginen aukko: lukija huomaa merkitysristiriidan vasta isän epäsuorassa vastauksessa haltijan kysymykseen. Isä ja haltija puhuvat eri ilmiöistä. Merkitysristiriita korostaa koko tarinassa kuvattua äärimmäistä köyhyyttä.

Komiikkaa luo se, että köyhä perheenisä tietää kyllä työtaistelut, mutta on niin köyhä, ettei ole nähnyt edes luonnonmarjaa soillaan. Köyhän elämässä lakko muistuttaa enemmän ukin työnseisauksista kuin lakasta, joka on lisäksi hinnaltaan kallis marja.

Tilanteessa hämmennystä aiheuttaa sarjojen risteytyminen: väärinkäsitys syntyy kun asian voi tulkita kahdelta kannalta. Lukijana meitä sekaannus naurattaa, sillä havaitsemme näiden kahden maailman simultaanisuuden ja toisaalta kahden eri tulkintatavan samanaikaisesti. (Bergson 1994,– 78 79.) Komiikan kannalta kyseessä voisi olla myös draamallinen ironia: tiedämme enemmän kuin fiktiivinen henkilö. Voimme nauraa, kun ymmärrämme tämän sekaannuksen, joka isän ja haltijan välille syntyy. (vrt. Kinnunen 1994, 140.) Yksinkertaisesti ajateltuna merkitysristiriidalla vihjataan tarinan hyperboliseen teemaan: köyhyiden maksimointiin. Yhdistämme mielessämme lakot taloudellisiin ongelmiin – ja niitäkin köyhilläkin on. Suoperhe on eristäytynyt sivistyksestä, mutta yhteisön ongelmilta – kuten lakoilta – he eivät ole suojassa. Jos sanaleikki esiintyisi ilman köyhän perheen tarinan kontekstia, kyseessä olisi pelkkä semantiikkaan perustuva vitsi.

Kettusen suoperhe muistuttaa brittiläisen komediaryhmän Monty Pythonin sketsiä. Sketsissä henkilöt muistelevat mennyttä, äärimmäisen köyhää aikaa. Keskustelijat lähes kilpailevat keskenään toinen toistaan köyhemmällä menneisyydellään. Siinä missä suoperhe säästää absurdisti jopa lasten nimissä, Monty Pythonin sketsissä keskustelijoista yksi kertoo lopulta asuneensa kenkälaatikossa keskellä tietä, heränneensä aamulla nuolemaan tien puhtaaksi, syöneensä aamiaiseksi myrkkyä ja tehneensä 29-tuntista työpäivää vuorokaudessa. Päivän päätteeksi isä olisi tappanut heidät ja tanssinut heidän haudallaan. (<http://web.ukonline.co.uk>.) Köyhyys on sketsissä sekä tarinassa liioiteltu absurdiksi. Esimerkiksi sketsissä kurjuuden maksimointi ja köyhyiden hyperbolinen kuvaus nauraa kenties ihmisten tavalle kerätä huomiota ja asettaa itsensä toisia parempaan asemaan. Paradoksaalista kyllä: mitä kurjempi ja hirveämpi elämä jollain on ollut, sitä parempi hän on verrattuna muihin.

Eräänlainen homonyymi ja toisaalta merkityksen siirtyminen on myös seuraavassa esimerkissä: ”Hyppiköön siis miljonääri kun se hänelle puuhaksi yhtä hyvin luontuu kuin joku toinenkin puuha. Tai kolmas.” (KTT, 71.) Esimerkissä merkitysristiriita syntyy, kun ilmauksen ”toinen” viittaa jotakin muuta kuin hyppimistä tarkoittavaan, toiseen toimeen. Sen jälkeen mainitulla sanalla ”kolmas” osoitetaan, että ilmauksen ”toinen” voidaan ymmärtääkin järjestyslukuna. Ilmauksen huvittavuus perustuu juuri suomen kielen sanojen semantiikkaan. Mielenkiintoista on, että merkitysten sekaannuksesta syntyy mielikuva asioiden toistamisesta loputtomiin: hyppiminen, toinen, kolmas ja neljäs puuha jne. Ilmaisulla saadaan merkitykset nyrjähtämään pois paikoiltaan ja samalla kiinnittämään huomio ilmauksen ontuvuuteen. Sanojen häilyvät merkitykset herättävät meidät havaitsemaan kielen epäyhtenäisyyden tai jähmettymisen ja se voi huvittaa meitä.

Merkityksiin voidaan takertua myös ymmärtämällä metaforiset tai abstraktit ilmaisut konkreettisina. Monet kiteytyneet ilmaisut voidaan myös lukea aivan eri tavoin. Kettunenhan kritisoi usein pakinoissaan kielen absurdiutta, sopimuksenvaraisuutta ja epämääräisyyttä. Lausuman merkityksestä voidaan alkaa saivarrella:

Mutta Y vain loikki ja kirmaili pitkin kesäistä luontoa [--]. Yhtäkkiä hän saapui suuren aukean laidan, sillä jalkaisin liikkuen on hyvin vaikea saapua yhtäkkiä suuren aukean keskelle. Laskuvarjollakin on vaikea saapua suuren aukean keskelle; yleensä sitä osuu enemmän tai vähemmän pieleen. (KTT, 55–56.)

Esimerkissä kerronta keskeytyy, kun kertoja saivartelelee tarkastelemalla tilanteen kannalta triviaaleja tietoja. Tavallaan kertoja kommentoi omaa kerrontaansa ja saivartelelee itsestään; kertoja on tietoinen itsestään ja kiinnittää lukijan huomion kertojan havaittavuuteen (RimmonKenan 1991, 122–123). Samalla hän etäännyttää lukijan eläytymästä itse tarinaan. Itseään kommentoiva kertoja toistuukin usein Kajon fiktiivisissä pakinoissa – kommentointi katkaisee ajatuksen pakinan yhtenäisyydeltä. Tämän voisi tulkita Bergsonin ajatuksia mukaillen eräänlaiseksi epähuomioksi, jäykkyydeksi, joka estää tarinan luonnollista kulkua ja voisi siksikin olla huvittavaa. Ilmaisussa taas huomio siirtyy tilanteesta

ilmausten merkityksiin: pakinoitsija vaatii kertojalta matemaattista tarkkuutta myös siinä, miten asioita kuvaillaan. Sen sijaan, että kertoja keskittyisi kuvaamaan tapahtumia, hän vihjaa, että kukaan ei voi täysin varmasti sanoa olevansa ”keskellä”. Samanlaisia kielifilosofisia kysymyksiä pohditaan muissakin pakinoissa (Esim. KTT 161).

Saivartelun ja merkityksillä leikkimisen voi tulkita nauruksi ihmisen psyykkistä jäykistymistä kohtaan. Tällöin keskitytään asioiden tarkasteluun yksipuolisesti. Saivartelu voidaan nähdä pätemisenä: tässä normipoikkeamatyypissä kertoja tai pakinoitsija käsittelee asioita tieteellisen tarkasti tarkoituksella, vaikka lukija olettaa lähtökohtaisesti kertojan keskittyvän vain olennaiseen (Gricen maksimien mukaisesti). Yksinkertaisesti ajateltuna tilanteen huvittavuus onkin juuri siinä, että kertoja kääntää lukijan havainnon omaan kertomisprosessiinsa: komiikka kiinnittää huomion itseensä, siinä on aina läsnä sen meta (Kinnunen 1994, 262).

Usein hauskoja merkityssekaannuksia luodaan usein takertumalla kuvailevien ilmausten merkityksiin. Seuraavissa esimerkeissä tilannekuvauksessa käytetyt verbit toistetaan, jolloin niiden kirjaimellinen merkitys korostuu.

Haltija olisi sanonut käsipäivää äidille ja lapsillekin, mutta nämä kavahtivat arkoina kauemmas, lukuun ottamatta Seitsemää ja Kahdeksaa, jotka nukkuivat. Äiti herätti kaksoset kavahtamaan ja antoi sitten heidän nukahtaa uudelleen. (KTT, 16.)

Perhe kokoontui pirttiin. Lapset parveilivat paketin ympärillä mutta harmaantunut kalastaja käski heitä parveilemaan kauempana, otti paketin ja istahti pöydän ääreen. (KTT, 159.)

Kertoja kuvailee lasten toimintaa kuvailevalla verbillä ”parveilla”, mutta samassa virkkeessä isä käyttää samaa verbiä käskyssään, mikä on ehkä epäodotuksenmukainen tilanteessa. Ikään kuin isä kuulisi kertojan äänen ja tietäisi kertojan käyttävän juuri em.sanaa. Lisäksi sanan ”parveilla” toimintaa kuvaava merkitys korostuu, kun sanaa toistetaan uudelleen: mielikuva lasten toiminnasta ”eläinten parvena” korostuu koomisena. Ihminen rinnastuuikin yhtäkkiä eläimeen. Samanlainen mekanismi on toisessa esimerkissä, jossa lapset kavahtavat vierasta

Haltijaa. Kertoja kuvaa äidin herättävän lapset juuri kavahtamaan eikä tervehtimään. Tarinan äiti ehkä kyllä herätti lapset tervehtimään, mutta kertoja näkee tilanteen toisin – eli näkee ja tekee koomiseksi. Lukija huomaa kertojan leikittelevän sanoilla, vaikka fiktiiviset hahmot itsessään eivät havaitse koomisuutta.

Toistamalla sanaa voidaan myös luoda koomista mielikuvaa lasten toiminnasta: lukija voi kuvitella lasten kavahtavan toisensa perään samalla tavalla. Toiminta toistuu samanlaisena ja muistuttaa meitä marioneteista: elämä alkaa muistuttaa mekaanista koneistoa (Bergson 1994, 29–34). Toisto on lisäksi tarinassa kuvattu täysin luontevana ja on siksikin huvittavaa (Bergson 1994, 74). Kertoja myös kiinnittää huomiota itseensä ja kerrontatapaansa, mikä korostaa koomista perspektiiviä. Kertoja näkee koomisen ja kuvaa sitä: hän korostaa omaa suoritustaan ja tapaansa ilmaista tilanteessa havaitsemansa komiikka (Kinnunen 1994, 262).

Huvittavia merkitysristiriitoja sisältää myös pakina, jossa Kettunen kuvittelee hypoteettisesti uuden järjestön perustamista:

Marttaliitto on saanut niin suuren suosion ja hyvän maineen, että liikeyritteliäs henkilö voisi perustaa alalle kilpailevan liiton, mutta puhtaasti rahantekomielessä. Kilpailijan nimeksi tulisi Suomen Marjattaliitto tai Suomen Marjattaliittojen keskusmarjattaliitto (Finlands Utan Bär –Förbunds Centralutanbärförbund FUBFCUBF) (KTT, 163).

Merkitysristiriita syntyy vasta kun Marjattaliiton ruotsinkielinen nimi paljastuu. Käännös onkin tehty Marjatta-sanana toisesta merkityksestä, ”olla ilman marjaa”, joka syntyy kun marja-sana taivutetaan abessiiviin (ruotsiksi pakinoitsijan mukaan ”utan bär”). Yliampuvan pitkä käännösnimi ja sen lyhenne FUCFCUBF saa huvittavuutensa, kun mahdottomalta näyttävää akronyymia yrittää (turhaan) lausua. Tässä nauretaan nyt järjestöjen teennäisille ja hienosteleville nimille liioittelemalla ja parodioimalla niitä ja niiden monimutkaisuutta sekä vihjaamalla usein syntyviin käännösvirheisiin.

Samassa pakinassa korostetaan muillakin tavoin järjestöjen näennäistä tärkeyttä: ”Liiton toiminta koostuisi yhteenkuuluvuudentunteesta ja erilaisten kalliiden suoritusmerkkien suorittamisesta” (KTT, 163). Tässä toiminta koostuukin passiivisesta tilasta eli tunteesta ja toisaalta suorittamisesta. Aktiivista toimintaa kuvaava ”suoritusmerkkien suorittaminen” on kuitenkin epäilyttävän epämääräinen. Tällä vihjataan ehkä, että jotain määrittelemättömiä, arvoltaan kalliita ja siksi kunnioitettavia merkkejä suorittamalla ihminen voisi olla näennäisen tärkeä ja tuntee olevansa ”joku”. Tässä nauretaankin ehkä ihmisen sinisilmäisyydelle: tekaistuun ryhmään voisi joku statustaan ja egoaan pönkittävä tyhmyyksissään jopa liittyä.

Kettusen toisessa tulemisessa leikitellään sanojen merkitysten siirtymillä. Tällä tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että sana voidaan lukea lauseessa eri jäsenenä tai sanalla voidaan viitata useampaan korrelaattiin yhtäaikaaisesti. Lauseenosia voidaan tulkita kahdella tavalla: ”Mutta tämäkään ei vielä riittänyt kelpo työntekijöille. – Ei riitä vielä tämäkään kelpo meille, he sanoivat yhteen ääneen (omalla kielellään)” (KTT, 143). Esimerkissä kelpo on substantiiviattribuuttina työntekijöille, mutta työntekijöiden lausumassa kelpo onkin käytetty subjektina riittämiseksi. Sanoilla leikkittely saattaa ohjata lukijan tulkitsemaan kelpo-sanan myös ensimmäisessä lauseessa ikään kuin teon objektiksi. Toisaalta lauseita tarkastelemalla voidaan huomata, että ensimmäisessä kelpo määrittää työntekijöitä, jolloin luonnollisesti työntekijät, puhuessaan ”meistä”, määrittelevät itsensäkin samalla tavalla: kelpo me.

Merkityksen siirtymiä tai merkityksen väärintulkitemista osoittavat myös esimerkit, jossa sanoja tulkitaan tahallisesti väärin lauseyhteydessään.

Minulle jos semmoisen yllätyksen tekisivät, niin ensin menisin shokkiin ja sitten haastaisin ne oikeuteen shokkiin panemisesta ja ihmisarvoni halventamisesta (KTT, 166).

Jos joku ei ole sisäasiainministeriössä puhdas, niin minä arvelen, että se heti määrätään että sen pitää peseytyä vedessä, ainakin kainalot ja intiimi. [--] Mm. monet erilaiset jalkojen sienitaudit perii helpoimmin juuri kylpemällä yhteisissä tiloissa kuten nyt sisäasiainministeriössä. (KTT, 230.)

Ensimmäinen esimerkki: Kettunen kiroaa yllätys syntymäpäiviä ja ”debiiliä” syntymäpäivälaulua. Pakinassa kuvaillaan tilanne, jossa ihminen menisi säikytyksen seurauksena luonnollisesti shokkiin. Shokkiin menemisen ja panemisen ilmauksella luodaan vaikutelma siitä, että shokki on ”paikka” eikä mielentila - ihmisen voisi ikään kuin sijoittaa ”shokkiin”. Merkitysten leikittelyllä saadaan aikaan hauska, syyttämistä korostava efekti. Toisessa esimerkissä kyseessä on hypoteettinen pakina, jossa mietiskellään, millaista olisi olla töissä sisäasiainministeriössä. Pakinassa tehdään pilaa virkamiesten tärkeydelle saivartelemalla ja keskeyttämällä kerrontaa epäolennaisilla asioilla. ”Siellä luultavasti tuoksuu lomakkeilta ja ehkä nahkalta [--] ihmisen nahkalta siellä ei varmaan haise, koska minä luulen, että ministeriössä ollaan puhtaita [--]” (KTT, 230.) Puhtauden pohdintoissaan pakinoitsija veistelee, että sienitaudit perii yhteisissä tiloissa. Lukija voi tulkita ilmaisun ”yhteiset tilat” viittaavan kylpytiloihin, jolloin sisäasiainministeriön rinnastaminen yhteisiksi pesutiloiksi tuottaa hauskan, mielivaltaisen metaforan ja merkitysten siirtymän. Ilmaisun huvittavuutta lisää verbi ”periä”, jolla voidaan tuottaa mielikuvaa perinnöllisistä sienitaudeista tai sienitautien perimisestä ikään kuin pääomana tai omaisuutena.

Sanaleikki ja pakinan muut normipoikkeamat – pakinoitsijan alituinen epäolennaisuuksiin ja pikkuasioihin takertuminen - tekee järjestelmällisesti tyhjäksi virkamiesten tärkeilyä ja viestittää pakinoitsijan asenteita ja mielipiteitä: tehdäänkö sisäasiainministeriössä oikeasti mitään? Jo merkitysten saivartelu vihjaa pakinan keskeiseen viestiin, jota pakinan banalisoiva loppu korostaa: ”Virkillija sipertää pululle ikkunasta pullaa ja mieltää itsensä ekosysteemiin. Kotona virkillijalla on eläinkirjakin. Siinä on mäyrä” (KTT, 231.)

3.3.2 Hyperbola

Hyperbola on yksi teoksen keskeinen normipoikkeama. Hyperbolalla tarkoitetaan liioittelevaa tai yliampuvaa lausumaa, jota käytetään usein ilmaisemaan vahvaa tunnetta tai tuottamaan sellainen vaikutelma. Se voi esiintyä sekä sisällön että muodon tasolla eikä sitä tulkita kirjaimellisesti. Usein sen tehtävänä on luoda humoristinen vaikutelma (Dupriez 1991, 215). Hyperbolassa kohdetta kuvaillaan

vääristyneissä mittasuhteissa. Mikä merkitys hyperbolalla voi olla tekstissä? Sen ”avulla voidaan korostaa ja tehostaa tekstin keskeistä ajatusta” (Hosiaislouma 2003, 326). Pakinatekstissä sen merkitys on usein korostaa pakinoitsijan asennetta puhuttuun ja korostaa kohteen naurettavuutta. Se on siksi myös yksi keino, jolla voidaan luoda huumoria. Kettusen pakinoissa liioittelu on erityisen korostunut kriittisissä pakinoissa, joissa kohteen arvostelussa voidaan käyttää hyperbolaa intensifioimaan asennetta puhuttuun.

Kettusen toinen tuleminen on täynnä hyperbolisia ilmauksia. Kielikuvat ja tarkat lukumäärät sekä numerot ovat yksi liioittelun keino. Joissakin pakinoissa tarinat ovat täynnä hyperbolista kuvausta:

[Öhman] yritti väistellä, mutta painoi lopulta ylilääkärin ovisummeria. Kului neljäsatua vuotta, sitten ovisummeri pärähti, siinä välähti vihreä valo ja hintelät vetivät henkeä [--]. Jos Herra olisi antanut Lain taulut Mooseksen sijasta ylilääkärille, hänen olisi pitänyt varoittaa ylilääkärää murentamasta tauluja vahingossa suurissa kourissaan jauhoiksi. [--] Ylilääkäri luki, kaivoi sitten tynnyliinan kokoisena nenäliinan taskustaan ja aivasti. Tuuletusikkuna päsähti auki ja paikallaolijoiden korvat menivät lukkoon. [--] Talousnakin paksuinen etusormi haki kirjasta oikeaa saraketta. (KTT, 81–82.)

Tarinassa kuvataan leptosomeja eli ”hinteliä” ja heidän lääkäriään. Lääkäristä on luotu karikatyyri. Usein lääkäriä on pidetty suomalaisessa kulttuurissa arvostettuna ammattina. Tässä kulttuurinen tieto auttaa ymmärtämään kuvauksen koomisuuden: hintelät lähes pelkäävät suurta ylilääkärää (KTT, 81). Lääkäri on korotettu jumalalliseksi, johon myös raamatulliset lain taulut viittaavat. Kajo liioittelee kaikkitietävän ja pelottavan lääkärin hahmoa kuvaamalla leptosomien kokemuksia lääkäriässä käynnistä dynaamisilla ja deskriptiivisillä sanoilla, luvuilla ja rinnastuksilla. Potilaan ja lääkärin välistä arvojärjestystä ja lääkärin jumalallisuutta korostetaan esimerkiksi kuvaamalla lääkäri jättiläismäisenä hahmona. Bergsonin mukaan tällainen liioittelu on koomista, kun se on jatkuvaa (Bergson 1994, 100). Kettusen pakinassa liioittelu jatkuu läpi koko pakinan.

Lääkäri on myös erityisen virkaintoinen ja hänen olemuksensa ja toimintansa on kuvattu korostetusti. Hän keskittyy muuhun työhönsä vaikka potilaat ovat paikalla.

Tarinassa lääkäri ei tahtoisi myöntää leptosomeille lupaamaansa kevätretkeä, koska he eivät nostaneet rautaa hänestä yhtä paljon kuin muut. Tulokset eivät tyydyttäneet riittävästi vaikka retki olisi ollut ansaittu. Bergsonia mukaillen tällainen kuvaus voitaisiin palauttaa ajatukseen muodon ensisijaisuudesta – ikään kuin ammattien olemassaolo ja viran tunnontarkka toimittaminen olisi ihmistä tärkeämpää. Jopa potilaat (laihat ”hintelät”) on nimetty tieteellisesti leptosomeiksi eli ruumiinrakenteeltaan pitkiksi ja hoikiksi. Lääkärikuvaus voidaan nähdä tavallisena ammattien liioitteluna: ylilääkäri toimittaa virkaansa ylemmydentuntoisesti ja lähes joustamattomasti: keskittyy kirjaansa ja ei ole huomaavinaanakaan potilaitaan. Lisäksi fyysistä kokoa tai muotoa korostamalla voidaan vahvistaa koomista kuvaa entisestään. (vrt. Bergson 1994, 46-47, 48, 139-140.)

Hyperbolalla korostetaan tarinassa asetelmaa, jossa pieni ihminen jää järjestelmän, päättäjien ja yhteiskunnan valtaapitävien armoille. Vastakkainasettelu ”pieni vastaan suuri” tai ”vahva vastaan heikko” tuottaakin usein helposti koomisen kuvan. Hyperbola toimii siis keinona korostaa kertomuksen keskeistä sanomaa, jossa irvailtaan vanhahtavalle jumalalliselle lääkärikuvalle. Hauskuutta tarinaan luo se, että yksinkertaisiksi ja hullunkurisiksi kuvatut ”hintelät” ovat kuin lapsia, jotka tottelevat auktoriteettia. Heidät on kuvattu hieman sopeutumattomiksi ja yhteisöstä vieraantuneiksi. He ovat myös tietämättömiä omista eleistään ja piirteistään ja kuten öhman, he toimivat epähuomiossa, automaattisesti. Se tekee heistä koomisia. (vrt. Bergson 1994, 115-117.)

Kettunen karrikoi teoksessaan usein eri ammatinharjoittajia, sukupuolirooleja ja ihmistyyppejä. Huumori on silti hyväntahtoista: ihmisten ”omituisuuksia” ei nähdä ivallisesti vikoina tai ongelmina vaan pakinoitsija suhtautuu ymmärtävästi ja myönteisesti koomisiin hahmoihin (Kinnunen 1994, 256). Stereotyyppit ja karikatyyrit ovat liioittelun yksi muoto ja edustavat hyperbolista kuvausta. Bergsonin ajatuksia soveltaen stereotyyppit kuvaavat liioitellen ihmisen luonteen toistuvia piirteitä, jotka näyttävät meille jäykistyvänä toimintana – ihmisen piintyneinä ja kankeina tapoina. Tällä tavoin kärjistetään kuvaa ihmisen sopeutumattomuudesta joustavaan yhteiselämään. (Bergson 1994, 115-118.)

Luonnekomiikassa koominen henkilöahmo onkin tyyppi ja hieno komedia maalaa yleisiä tyyppejä (Mt., 117–118).

Kettusella henkilöahmot edustavat usein tyyppiä: suoperheen jäsenet edustavat suomalaisia ja heidän puhuttua vaatimattomuuttaan. Monissa tarinoissa henkilöahmot edustavat jotain yleisinhimillistä piirrettä. Henkilöahmot voivat olla karikatyyrejä tai edustaa jotain laajaa ihmisjoukkoa, kuten köyhiä, sorrettuja, epäoikeudenmukaisesti kohdeltuja tai sosiaalisesti poikkeavia hahmoja. Sukupuoliroolien liioittelulla korostetaan yhteistä kokemustietoa – siis kulttuurista tietoa asioista. Pakinoitsijan kuvaamat tilanteet esimerkiksi hänen itsensä ja vaimonsa perhekeskusteluista ovat kuvaavat stereotyyppisiä sukupuolirooleja. Suomalainen mies makaa sohvalla laiskotellen ja makkaraa syöden, kun taas vaimo puhuu lakkaamatta ja moittii miestä alituisesti. (Esim. KTT 12, 21, 100, 184, 194.)

Pakinteksteihin on sijoitettu runsaasti lukusanoja ja numeroilmauksia, jotka voivat olla tekstissä normipoikkeamia. Tarkka numeroilmaus viittaa tieteellisyyteen. Se poikkeaa tekstin normistosta siten, että sen voisi helposti korvata epämääräisemmällä määränilmauksella. Numeroilmauksilla voidaan myös saada aikaan komiikkaa, esimerkiksi liioittelemalla:

[--] lehden levikkialue ulottuu niin ja niin monta prosenttia toisen lehden alueelle. [--] Muuten ei asiassa ole mitään pahaa, mutta kun me satumme asumaan pisteessä, jossa 163:n ilmaisjakelulehden reviiirit osuvat päällekkäin. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että noin kuuden minuutin välein, arjet pyhät, joku sulloo postiluukustamme paperia, jota kertyy viikon varrella neljäsataa kaksi kiloa. (KTT, 184.)

Jos telineeseen sulloo liikaa pyyhkeitä, ne eivät riitä kauemmin, vaan ensimmäiset kymmenen käyttäjää saavat kukin käteensä 47 paperipyyhettä, kun toivovat saavansa yhden (KTT, 47).

Kun sankari sitten väsyneenä palaa työstä, kaikki 76 puolijuopunutta ystävää ovat piiloutuneet hänen vaatekomeeroonsa pienet paperihatut päässä ja pillit suussa ja hyppäävät sieltä räikäisten esiin, laulamaan sitä debiiliä happybirthdaya (KTT, 166).

Tässä havaintoja liioitellaan. Hyperbolat kärjistävät pakinoitsijan mielipiteen ja samalla osoittavat, ettei tekstiä voida ottaa todesta – kyseessä on leikinlasku. Pakinoissa, joissa kritisoidaan, on kuitenkin kyseessä muu kuin pelkkä hyväntahtoinen huumori elämän ilmiöistä: pakinoitsija ottaa kantaa ympäröivään maailmaan ja tekee liioittelemalla selväksi sen, mitä mieltä on havaitsemistaan asioista. Hyperbolilla voidaanakin korostaa ilmiöiden ärsyttävyyttä. Lukuja ei voida käsittää kirjaimellisesti, vaan ”neljäsataakaksi kiloa” on yhtä kuin ”liikaa”. Koomisuus syntyykin, kun ilmauksen voi tulkita sekä kirjaimellisesti että metaforisesti (Bergson 1994, 92). Neljäsataakaksi kiloa ilmaisjakelulehtiä viikoittain on jo epärealistista – mutta sen kuvittelemisen mahdolliseksi on sen sijaan huvittavaa.

Hyperbolat ovat joissain pakinoissa myös semanttisia normipoikkeamia laajempia: useat metaforat laajenevat temaattisiksi, hyperbolisiksi normipoikkeamiksi, kuten suoperheen tarinassa kuvattu köyhyys. Perheen köyhyys on liioiteltu absurdiuteen saakka. Metaforat ja rinnastukset ovat myös järjettömiä: köyhyys estää heitä esimerkiksi antamasta nimiä lapsille eikä perheen äiti voinut köyhyyden vuoksi nousta mutapatjaltaan. Köyhyys vaikuttaa absurdilla tavalla myös aikaan, sillä suoperhe köyhtyi köyhtymistään ”minkä köyhyydeltään ehti”. Ainut, mihin köyhyys ei vaikuttanut, oli se, että nasaaliäännet kuuluvat köyhienkin päässä selvempinä. (KTT, 15–20.)

Liioiteltuja kuvia on myös rikkaudesta: mieron lähetetystä köyhän perheen lapsesta tulee ensin ulkovessan tyhjentäjä, mutta sattumusten kautta hän rikastuu yhtäkkiä. Rikkauden liioittelussa luodaan kuva toisenlaisesta järjettömyydestä; rahan ahneudesta ja järjen sokeudesta.

Aapelin mieluisiin hetkiin kuului sittemmin myös hänen jokaviikkoinen nimipäivänsä, jolloin YK:n astronautit lennättivät raketilla Aapelin hologrammikuvalta varustetun [--] timanteilla täytetyn kultaisen makin kuuhun. Sinne nousevaa makkikylää Aapeli mieluusti katselikin tyydytyksellä [--] platinasta valetusta observatoriostaan tryffelihampurilaisia massuttaen, maailman presidenttien ja kuninkaiden kuoron jodlatessa pihalla ’luzernista weggikseen, holdiri-diia holdiri-hoo!’ (KTT, 159.)

Pakinassa kuvataan köyhän lapsen urakehitystä kerjäläisestä YK:n pääsihteeriksi liioittelemalla hänen rikkauttaan. Aapelin rikkautta symboloivat metallit, timantit ja kalliit ruokalajat. Hänen mahtavuuttaan korostetaan suurilla asioilla kuten kuuhun lentämisellä, YK:n astronauteilla ja vallanpitäjien kuorolla. Aapeli korotetaankin lähes jumalalliseksi; hän katselee valtakuntaansa omasta ”palatsistaan”. Presidenttien ja kuninkaiden kuorokin voitaisiin tulkita viittaavan tässä taivaalliseen sotaväkeen joka ylisti Jumalaa (KS. Raamattu, Luuk. 2: 13–14). Vaikka tarinan referenssi todellisuuteen on ajoittain etäinen, liioittelu voi osoittaa lukijalle pakinoitsijan kritisoivan ahneutta ja rahan sokaisemia rikkaita. Hyperboliset kuvaukset köyhydestä ja rikkaudesta korostavat koko teoksen keskeisiä teemoja: ihmisten tapaa asettaa toisiaan eri arvoon ja epäoikeudenmukaisuutta yhteisössä. Eräässäkin tarinassa miljonääri saa tuhlata aikaansa hyppimällä hyppykepillä, koska hänen ei tarvitse tehdä muuta. Työläisen sen sijaan täytyy hoitaa virkansa ja unohtaa hovit. (KTT, 71.)

Liioittelu korostaa siis usein tarinoiden teemaa tai kirjoittajan asenteita. Hyperbolalla voidaan luoda koomisia kontrasteja. Esimerkiksi eräässä tekstissä pakinoitsija ihmettelee sitä, miksi villakoirat pitää leikata jäätelöannoksen näköisiksi. Pakinoitsijan näkökulmaa ja kriittistä, ihmettelevää perspektiiviä korostetaan kuvauksella kömpelöstä kyläsepästä. Sepän rinnastaminen heiveröiseen ja suloiseen villakoiraan liioitellaan äärimmilleen:

Mielikuvitelupaapa kontiolahtelaista kyläseppää Y, jolla on pituutta kolmatta metriä, painoa 133 kiloa ja nyrkki sitä kokoa että ei ihan sovi ämpäriin. Ja niin matala ääni on Y:llä, että Jaakko Ryhänen kuulostaa sopraanolta jos yhtä aikaa kuorsaavat. Seppä avaa isolla kourallaan kennelin oven, niin että se melkein lähtee saranoiltaan ja ostaa käteisellä puudelin, menee kotiin ja saksii sudensukuisen petoeläimensä kynsisaksilla jäätelöannoksen näköiseksi. [--] Sepän pajassa rusettipäinen transvestoitu banana-split sitten istuu ja katsoa tillittää, kun seppä vääntelelee käsillään hevosenkengistä ankkurinkettinkiä. (KTT, 198.)

Kontrastit kynsisaksista ja ankkurikettingeistä, rusettipäisestä puudelista ja möreäänisestä kyläsepästä ovat liioiteltuja ja koomisia. Voitaisiin ajatella, että tässä

huvittavuutta luovat vain vastaparit ja niiden rinnastus, mutta koomisuutta voi luoda ensisijaisesti myös psyykkisen ominaisuuden ja fyysisen olemuksen rinnakkaisuus. Lukija kiinnittää huomiota kyläsepän kömpelöön olemukseen. Sen rinnastuminen hellään koiranhoitoon saa meidät kuitenkin kiinnittämään huomiota entistä enemmän kyläsepän suuruuteen, emmekä hänen koiraystävällisyyteensä. Kyläseppä on kömpelö ja jäykkä, mutta hänen luonteensa hyväntahtoinen. Huomiomme kiinnittyy kyläsepän ”äijäolemukseen”, johon rusetin solmimiset ja koirantaputtelut eivät oikein sovi – paitsi hauskana poikkeamana. Hyperbola ja sen koomisuus korostavat pakinoitsijan viestiä: jäätelöannoksen näköiseksi leikattu puudeli on yksinkertaisesti ”mielisairaana työtä”. Kukaan raavas kyläseppä ei sellaiseen ryhtyisi, ja kuvauksen liioiteltu kontrasti vahvistaa pakinan väitteen puudeliin parturoimisen älyttömyydestä. Itse kyläseppäkin on koominen siksi, ettei hän näe omaa koomisuuttaan (ts. fiktiossa tilanne ei ole huvittava) (vrt. Kinnunen 1994, 183). Puudelin nimittäminen metaforisesti transvestoiduksi jäätelöannokseksi (banana-split) on myös huvittava sen sisältämien vierassanojen ja rinnastuksen vuoksi.

Usein pakinoissa on myös hyperbolisia tunneilmauksia, jotka ovat pakinoitsijan tyylille tyypillisiä: ”Monesti on vähällä tulla mielisairaaksi jonkun näkymättömän asian vuoksi. Niin kuin silloin, kun yrität löytää teippirullasta päätä.” (KTT, 62). Hyperboliset ilmaukset liittyvätkin usein teksteissä teoksen toiseen keskeiseen tyylikeinon eli affektiivisuuteen. Hyperbolat vahvistavat myös tekstin referenssisuhdetta, etäisyyttä todellisuuteen ja tekstin fiktiivisyyttä. Pakina luetaan pakinana ja sen ilmiöt suhteutetaan näiden normipoikkeamien avulla havaitsemaamme todellisuuteen.

3.3.3 Vertaus ja metafora

Kettusen tyyliin kuuluu runsaiden kielikuvien, kuten vertausten ja metaforien käyttö. Kielikuvat ovat antiikin retoriikan perillisiä, kuten monet muutkin kielen tehokeinot. Kuvakielessä ilmaukset jaetaan trooppeihin ja skeemoihin. Troopeissa sanoja käytetään tavalla, joka muuttaa niiden merkitystä ja skeemoissa taas poikkeavuus on sanojen järjestyksessä. Käsittelen tässä luvussa trooppeihin

lukeutuvaa vertausta ja metaforaa. Trooppeja ja skeemoja on määritelty kohosteisuuden keinoiksi (Viikari 1990, 75).

Kuvallinen kieli ei aina edellytä kielenkäytön poikkeavuutta mutta siinä kielenkäytösääntöjä käytetään uudella tavalla (Viikari 1990, 80–81). Näkemykseni mukaan vertaus ja metafora voidaan lukea niihin kielenkäytön lajeihin, joissa kuvallinen ilmaisu luo vastaavuuksia toisistaan etäällä olevien asioiden välille. Ilmaisulle etsitään ei-kirjaimellinen, kuvaannollinen tulkinta. Vertauksen ja metaforan erona voidaan pitää sitä, että vertauksessa on vertailua osoittava sana, kuten ”kuin”. Metaforassa sanaa, joka viittaa yhden lajin asiaan, ominaisuuteen tai toimintaan, käytetään toisesta samaistavassa muodossa (Mt., 82). Vertauksessa taas kaksi asiaa rinnastetaan toisiinsa kuin-sanalla.

Vertaukset voivat tuottaa komiikkaa. Vertauksien koomisuutta voitaisiin yrittää selittää mallilla, joka määrittelee sen koomisuuden syntyvän yhteenkuulumattomien tai toisistaan etäällä olevien asioiden rinnastuksesta. Kielen kuvallisuudessa on kyse merkityksen siirrosta (Viikari 1990, 75). Vertausten mahdollisesti tuottama komiikka perustuu ehkä siirtymän poikkeavaan tyyliin. Vertaus ei itsessään ole koominen vaan ajatteleminen siinä simultaanista, luonnollista ilmaisua. Bergsonin mukaan koominen vaikutelma syntyy, kun ajatuksen luonnollinen ilmaisu siirretään toiseen sävyyn (Bergson 1994, 98). Tämä pätee esimerkiksi sellaisiin koomisiin vertauksiin, joissa mukaillaan jotain tuttua vertausta. Kinnusen mukaan koomisessa on yleisesti kyse näkökulmasta ja sen vaihdoksista; jokin asia voidaan nähdä tietyistä näkökulmista koomisena. Koomisen näkemiseen vaikuttaa näkökulma, tieto ja konteksti. (Kinnunen 1994, 32.) Siksi kaikki vertaukset eivät ehkä ole huvittavia, jos niiden yhteyttä reaali maailmaan ei nähdä. Vertauksien järjenvastaisuus on koomista ehkä myös siksi, koska kykenemme kuvitelmisamme muokkaamaan asiat ajatuksiemme mukaiseksi, vaikka ajatus olisi absurdi. Kykenemme unohtamaan sen terveen järjen logiikan hetkeksi. (Bergson 1994, 144–145.) Kuten aiemmin olen todennut, pakinoitsijalla on oikeus väärillä todellisuudella. Parodioimalla vertauskuvia pakinoitsija voi vihjata, ettei puheenaihetta tule ottaa kirjaimellisesti eikä suhteuttaa suoraan todellisuuteen.

Bergsonin mukaan siirtymässä voidaan vaihtaa arkinen juhlavaksi tai juhlava arkiseksi, jolloin saadaan parodinen vaikutelma. Toinen menetelmä on siirtää sisällön arvoa alhaisesta ylös tai ylhäisestä alas. (Bergson 1994, 99.) Useissa vertauksissa voidaan löytää rinnastus fyysisen ja henkisen, konkreettisen ja abstraktin tai arkisen ja juhlavan välillä. On kuitenkin myönnettävä, että joissakin vertauskuvissa komiikkaa näyttäisi synnyttävän aidosti sen yllätyksellisyys: Kettunen rinnastaa kaksi yhteenkuulumatonta teemaa tai asiaa. Tällaisen rinnastuksen tuottamaa komiikkaa on selitetty monin eri tavoin. Kaikki vertaukset eivät kuitenkaan vaikuta koomisilta (vaikka ehkä voisivat). Ne ovat silti osuvia rinnastuksia – samankaltaisuuden havaintoja. Kettusen vertauksissa on vähemmän poikkeavia, tilanteen kuvaa tarkentavia vertauksia, yllätyksellisiä vertauksia ja täysin ontuvia, järjenvastaisia vertauskuvia.

Useat vertaukset tehostavat kerronnan kuvausta ja niissä merkityksen siirto on looginen. ”Maha pömpöttää kirkuvansinisen luistelupuvun läpi ja puvun tiukka huppu puristaa isän puskia yhteen, niin että ylähuuli nousee ja alahuuli laskee ja hampaat näkyvät kuin majavalla” (KTT, 50). Tässä vertaus on osuva ja looginen. Lukijaa voi huvittaa ihmisen rinnastaminen eläimeen ja se, että isä ei tarkoituksellisesti tee itsestään majavan näköistä. Puristava huppu saa isän ilmeen jähmettymään elottomaksi, sen sijaan että se olisi eläväinen, ja tekee siitä siksi koomisen. (vrt. Bergson 1994, 26–28.) Havaitsemme tilanteessa koomista, koska voimme kuvitella hetkittäin, että ihminen on eläin, vaikka järkemme sanoo toisin.

Vertauksilla voidaan siis tehdä jokin asia koomiseksi tai korostaa koomista kuvaa. Koomista voi synnyttää kuvaamalla ihmisen ilmeiden, eleiden tai toiminnan jähmettymistä ja konemaisuutta, korostamalla jonkin fyysisiä piirteitä, muuttamalla merkityksiä tai sijoittamalla asioita luokkiin tai rotuihin. Keinot koomisen tekemiseen ovat lukemattomat. Vertauskuvien osuvuus on kiinni kulttuurin tuntemisesta. Joissain Kettusen vertauksissa löytyy esimerkiksi pakinoitsijan piilotettu kommentti poliittisiin tai historiallisiin tapahtumiin: ” Jos joku yrittää keskustelua, se tyrehtyy kuin osuuskauppaliike ja synkkä odottelu jatkuu” (KTT, 206). Tässä vertauksen huumori on juuri siinä simultaanisuudessa, että kuvittelemme sekä tilanteen (odottelun) vaivaantuneen tunnelman ja samanaikaisesti ajattelemme toista todellisuudessa tapahtunutta asiaa

(osuuskaupan loppuminen). Näemme hetkellisesti niiden merkitysten rinnastuvan samaksi. Ilman tietoa osuuskauppaliikkeen historiasta vertauksen komiikka ei avaudu.

Vertauskuvilla voidaan tehdä koomiseksi ihmisen kokoa tai muita ulkoisia ominaisuuksia. Kuninkaan tyttäret –tarina on kuin parodia Shakespearen tarinasta kuningas Lear. Kettusen versiossa kuninkaalla on kolme tytärtä, jotka ovat kaikkea muuta kuin prinsessamaisia: ”Keskimmäinen tytär, Neutrela, oli iso kuin hirsistä tehty kaappikello ja muistutti kasvoiltaan tavattomasti pitkänaamaista Isä Camilloa (Neutrelalla tosin oli pitempi tukka ja viikset). Tyttäristä vanhin, Hapanela, 68, oli ruma kuin venäläinen traktori, mutta Neutrelaan verrattuna kaunotar [--] Neutrela oli kooltaan sitä luokkaa, että olisi hyvinkin voinut katkoa jäätyneitä hirviä paljain käsin polveaan vasten kahtia.” (KTT, 213.)

Tässä tarinassa arvo todella alennetaan (vrt. Bergson 1994, 98–99). Juhlavasta tehdään arkinen, kunnioitetusta alhainen ja koko kuninkuuskin paljastuu vain keinotteluksi. Parodiaa korostavat vertauskuvat, joissa ihmisen fyysiset, luonnollisesta poikkeavat ominaisuudet leimaavat koko yksilön: koko ihminen on silloin koominen. Ihmisen fyysiset ominaisuudet voidaan tehdä koomiseksi monin eri tavoin. Bergsonin mukaan näemme koomisena ilmeen, eleen tai fyysisen piirteen, joka on jähmettynyt ja ristiriidassa ihmisen elävyyden kanssa. Koomista voi tuottaa piirre, joka ikään kuin osoittaa luonnon taipumusta poiketa sen tasapainosta. Liiottelulla voidaan suurentaa entisestään luonnon epähuomiota ja vääristymää. (Kinnunen 1994, 264–268; Bergson 1994, 23–28.)

Osa vertauksista on yllätyksellisiä; niissä verrattava ja kohde ovat näennäisen etäällä toisistaan. Rinnastuksissa voidaan kuitenkin havaita asioiden samankaltaisuus. Yllätyksellisyys on Kinnusen mukaan näkökulman vaihtumista. Huvittavaan sisältyy aina jokin neutraali, joka voidaan tehdä tai nähdä koomisena eri näkökulmasta. Omaperäinen vertaus ja yllättävä rinnastus luo koomista. (Kinnunen 1994, 84–85.) Vertauksissa voidaan rinnastaa abstrakti sana konkreettiseen: ”Vaivautunut tunnelma levisi tupaan kuin kaasu.” (KTT 157). Vertaus on osuva: äänettömästi leviävä ja henkeä ahdistava kaasu kuvaa tarinassa vaivautuneen tunnelman hiljaisuutta ja epämiellyttävyyttä, joka ikään kuin

voimistuu ”levitessään”. Myös korostaminen tuottaa koomista (Kinnunen 1994, 88): vertaus vahvistaa rinnastuksella tilanteen tunnelmakuvaa niin, että se muuttuu ahdistavasta koomiseksi.

Koomisuutta voi aiheuttaa, kun abstraktiin ja ”ylevään” rinnastetaan arkinen (Bergson 1994, 98–99): ”Kalastajaperheen elämä kulki omaa rataansa kuin vesipuhveli, joka kiertää säkki silmillä ympyrää pumppukaivon aisaan kytkettynä” (KTT, 156). Ilmaisun alussa on jo kuluneen sävyn saanut metafora ”elämä kulki omaa rataansa”, jota on jatkettu ylittämiseksi vertauskuvaksi. Rinnastus tuoreuttaa tässä kliseisen metaforan. Vertauksen yllätyksellisyys saa meidät havaitsemaan kielen jähmettymisen ja samalla mahdollisuuden leikitellä sillä. Vertaus voidaan tulkita myös viittaavan tarinan teemaan: elämä köyhänä tuntuu yhtä mielettömältä kuin se, että vesipuhveli kiertää säkki silmillä pumppukaivon aisassa. Tarinassa köyhä perhe elää itsekään kuin säkki silmillä: elämä on kapeutunut ruoan saamisen ja selviytymisen tarpeisiin. Köyhä voi kuitenkin saada onnellisen lopun: mieroona lähetetty lapsi pääsee irti köyhän perheen radalta ja kohtalostaan ”pumppukaivon aisaan kytkettynä”, menestyy ja pelastaa lopulta perheensä.

Kettusen tyyliin kuuluvat neutraalien ja yllätyksellisten vertausten lisäksi mielivaltaiset ja järjenvastaiset rinnastukset. Nekin voivat tosin olla oivaltavia. Useimmiten ne kuitenkin parodioivat kuvakieltä - vertaukset ovat irrationaalisia eivätkä tarkenna kuvattua. ”Näin kostautui troglodyyttien kosto heille itselleen hirvittäväällä tavalla kuin siat” (KTT, 203). Tällaisissa vertauskuvissa on jotain irrationaalista: rinnastetaan verbi ja nomini – hirvittäväällä tavalla kostautuminen ja siat. Rinnastus on järjetön. Kettusen toisessa tulemisessa on myös tarina, jossa itse vertauskuvaa ja kielikuvien käyttöä tehokeinona on parodioitu äärimmilleen:

Zorro ratsastaa yössä kuola valuen kuin Kyra Kyrklund. Kojootit ulvoivat yössä kuin kojootit yössä. [--] miehet vain nauroivat partaansa kuin alhaiset eläimet. [--] miehet ratsastivat kuin hirvi ja välimatka Zorroon vain piteni. [--] Ryöstetty nainen huusi kuin hyeena ja hyeenat nauroivat kuin roistot jotka nauroivat kuin siat. Niin silloin! [--] Ja miehet ratsastivat kuumeisesti kuin kuumeisesti ratsastavat miehet ratsastavat. [--] Mutta roistot karauttivat pöpelikköön nauraen ja kadoten kuin sakset ja kaunis neito huusi kuin hiomalaikka. (KTT, 227–228.)

Esimerkistä löytyy sekä järjenvastaisia, irrationaalisia rinnastuksia että oivaltavia, osuvia vertauskuvia. Fiktiiviseen tarinaan on upotettu viittauksia todellisuuteemme (Kyra Kyrklund) ja huvittavia kommentteja arkielämästä (roistot katoavat kuin sakset, jotka kokemuksen mukaan todellakin tuntuvat katoavan aika usein). Ilmaisun huvittavuutta voi luoda myös sen epätarkkuus: esimerkiksi Zorro-vertauksessa kuola valuu Kyra Kyrklundin tavoin ratsastavalta Zorrolta, mutta ilmaisun voisi lukea myös ”väärin”, niin että kuola valuu kuin Kyra Kyrklund. Saksivertaus voi rinnastua myös tuttuun ”katosi kuin hohtimet kaivoon” – rinnastukseen, jolloin koominen syntyy, kun huomaamme tuon viittauksen tuttuun sananparteen. Kettunen parodioikin usein kuluneita vertauksia, sananlaskuja tai fraaseja. Tyylliltään miesten ratsastamisen vertaus on myös kiasminen virke, jossa sanat esiintyvät ensin yhdessä ja sitten vastakkaisessa järjestyksessä.

Jälleen ylhäinen rinnastetaan arkiseen, kun sadun kauniin neidon hätähuuto rinnastetaan hiomalaikan ääneen. Hyeenojen ulvomista on kuvattu semanttisilla merkitysten siirtymillä: liivatteen hyytyminen rinnastetaan veret seisauttavaan, hyytävään pelkoon, jota ääni aiheuttaa. Vertauksien ontuvuus voi perustua myös kehäpäätelemään, jolla voidaan parodioida vertauskuvaa: kojootit ulvovat kuin kojootit ja miehet ratsastavat kuumeisesti kuin kuumeisesti ratsastavat miehet ratsastavat. Vertauskuvien ylenpalttinen käyttö saa tehokeinon vaikuttamaan teennäiseltä, mutta toisaalta todellisuuden tarkastelu uudesta perspektiivistä tuoreuttaa kuluneet vertaukset ja tekee niistä hauskoja. Kettusen tyyli muistuttaa Haavikon runojen kieltä. Useissa hänen runoistaan on myös parodioitu vertauskuvia (Haavikko 1962).

Kajon metaforisista ilmauksista tyypillinen normipoikkeamatyyppi on kielikuva, joka laajenee koko pakinan kokoiseksi normipoikkeamaksi (Manninen 1987, 65). Suoperheen tarinassa köyhyys käsitteenä esitetäänkin konkreettisenä tekijänä, joka vaikuttaa asioihin, mihin se ei normaalisti voisi vaikuttaa.

Jos tilastokeskuksen laskeman kotimaisen keskikurjuuden indeksiksi asetetaan luku 100, niin suoperhe eli noin puolentoista tienoilla ja kaahasi indeksia alaspäin minkä köyhyydeltään ehti [--]. Suoperheellä oli 11 lasta, toinen toistaan vähävaraisempia. [--] Lisäksi oli äiti, joka oli niin köyhä, ettei noussut koskaan

säkistä ja mudasta tehdyttä, suonsilmässä kelluvalta makuusijaltaan. [--] Perheen sukunimi oli Ũ, niin köyhiä he olivat. Taloudellisista seikoista johtuen U:n perheen lapsille ei ollut varaa antaa edes etunimiä, vaan heidät oli numeroitu nollasta kymmeneen. [--] Äiti rallatteli puolukat korvissaan ”mammammammam” koska korvat tukossa nasaaliäänteet kuuluvat köyhienkin pään sisällä selvempinä. (KTT, 15–18.)

Tässä kielikuvassa köyhyys vaatii kiirehtimään: aika on rahaa, mutta köyhyys syö perheen ajankäyttöä ja paradoksaalisesti perheellä oli hädin tuskin köyhyytensä vuoksi aikaa köyhtyä yhä alemmas keskikurjuusindeksiä. Perheen äiti ei voi köyhyytensä vuoksi muuta kuin maata murapatjallaan. Köyhyys estää toimimasta. Köyhyys vaikuttaa myös kuuloaistiin, mutta nasaaliäänteet voi köyhäkin kuulla paremmin kuin muut. Köyhyys ei myöskään salli pitkiä sukunimiä. Tässä käsitetään rikkaus määrälliseksi ja kaikki, mikä on määrällisesti paljon, on kallista (kuten kirjaimet nimissä). Köyhyden liioittelulla otetaan tässä ehkä kantaa myös sosiaaliseen eriarvoisuuteen: siinä missä köyhät elävät ”vesililliäisillä” ja kärsivät suonsilmässä, sosiaalisesti paremmassa luokassa työskentelevillä tilastotieteilijöillä on varaa laskeskella keskikurjuusindeksejä. ”Köyhyys riippui siis heidän harteillaan kuin palkeenkieli”, ja kurjuudesta voi pelastaa vain haltijan ihme (KTT 15–20, 175–179).

3.4 Temaattiset normipoikkeamat

Temaattiseksi normipoikkeamiksi voidaan lukea tekstirakenteen poikkeamat. Temaattiset normipoikkeamat rikkovat tekstin loogista kokonaisuutta. Normipoikkeamat poikkeavat niistä säännöistä, joiden mukaan tiedotustyyllissä eri teemat yhdistellään yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Esimerkiksi eriarvoisten tai toisistaan etäällä olevien teemojen rinnastus, loogiset aukot ja travestia rikkovat tekstirakenteen yhtenäisyyttä. Ilmaustason tiivis sidosteisuus korostaa temaattisia ristiriitoja. Pakinateksti onkin usein itsessään sidosteista, jolloin tekstin sisällössä olevat aukot ja ristiriidat korostuvat. Lukija pakottautuu tällöin etsimään tekstin loogista yhteyttä ja havaitsemaan normipoikkeaman huvittavuuden. (Manninen 1987, 28.) Kettusen toisessa tulemisessa esiintyy monenlaisia temaattisia normipoikkeamia, kuten yllättävien teemojen yhdistely, loogiset aukot tai

travestia. Käsittelen tässä kuitenkin vain teoksen toistuvimpia keinoja, joilla kerronnan yhdenmukaisuutta rikotaan.

3.4.1 Kerronnan keskeyttävä kommentti ja paitsi-rakenne

Tekstin referenssi, suhde todellisuuteen, voi rakentua norminmukaisesti etenevästä kerronnasta, johon on lisätty kerronnan rikkova kommentti. Se toimii usein temaattisena normipoikkeamana. Mannisen tutkimissa ylioppilaslehden pakinoissa kommentti mukailee byrokratian, teologian tai juridiikan kielenkäyttöä tai on korostetun tieteellinen, arkaainen tai tekninen. (Manninen 1987, 310–311.) Omassa tutkimuksessani pidän kerrontaa rikkovina kommentteina myös muita, aiheeseen löyhästi liittyviä tai liittymättömiä huomautuksia.

Kommentti poikkeaa tekstin muusta kerronnasta. Kettusen toisen tulemisen tekstissä kerronnan keskeyttävä kommentti on hyvin keskeinen tyylikeino. Lyhyissä pakinoissa keskeyttävä huomautus on ikään kuin ”epäolennaisuus”, triviaali tieto tai miellelyhtymä.

Sorsavuoden ankeimpina kuukausina myös heitämme niille ruumiinravintoa ikkunasta. (Parvekkeelta ei voi heittää, kun rakennusmiehet ovat panneet sen väärälle puolelle taloa). (KTT, 136.)

Lentokoneen potkuri saattaa rikkoontua, jos lapset heittelevät potkuriin kaakelilaattoja. (Pyörivä potkuri iskeytyy kaakelilaattaan ällistytävällä nopeudella) (KTT, 110.)

Pakinoitsijan tyyli muistuttaa siten usein tajunnanvirtaa. Usein kommentointi myös johtaa siihen, että aihe vaihtuu. Osa kommenteista sijoittuu pakinassa sulkeiden sisään. Suurin osa on pakinan keskellä ja rikkoo siinä eniten tekstin yhtenäisyyttä. Pakinan loppuun sijoitetut kommentit taas suistavat usein aiheen raiteiltaan. Osa loppuun sijoitetuista lisähuomautuksista ovat ikään kuin loppukaneetteja:

Koska uusi potkuri maksaa tuhansia markkoja, sen kanssa kannattaa olla tarkkana eikä suhtautua ylimalkaisesti pyykkinaruihin ja kaakelit taskussa käyttäviin katupoikiin. Raha ei kasva puussa! (KTT, 110.)

Ja katso, sinänsä viaton vaivansäästötoimi aiheuttaa sen että automaatti tyhjenee kahdessa tunnissa. Niin karu on kohtalon sormi! (KTT, 47.)

Fiktiivisissä teksteissä kommentit ovat erityyppisiä. Usein kyseessä on kerronnan kommentointi. Rimmon-Kenan on käsitellyt kertojen roolia kerronnassa: kertojan roolia ja luotettavuutta. Kertojan luotettavuus ja näkyvyys vaikuttaa tapaan, jolla lukija ymmärtää tarinan ja asennoituu siihen. Kommentointi liittyy kerronnassa kertojan havaittavuuteen. Kommentaari voi kohdistua tarinaan tai kerrontaan. Kerrontaan kohdistuva kommentointi kiinnittää huomiota kertojaan, joka pohtii omaa kerrontaansa. Kerronnan kommentointi voi lisäksi sotia sen välittämiä tietoja vastaan ja rikkoa uskottavuutta. Esimerkiksi alanootti (esim. KTT, 59) voi korostaa tekstin taidetekoista luonnetta ja yllyttää lukijaa pohtimaan tekstin fiktiivisyyttä. (Rimmon-Kenan 1991, 120–127.)

Lyhyissä pakinoissa kommentointi on usein triviaalien tietojen jakamista tai sivuseikkojen pohdintaa. Kommentit näyttävät myös kiinnittävän huomiota pakinoitsijan tapaan kuvailla asioita ja siksi korostavan pakinoitsijan roolia. Pakinat saavat suistua raiteiltaan pakinoitsijan assosioidessa erilaisia miellelyhtymiä. Hän saa tulkita todellisuutta mielivaltaisesti. Komiikan olemukseen kuuluu, että se juuri voi leikitellä kaikilla säännöillä mielivaltaisesti. Lisäksi komiikka kiinnittää aina huomiota itseensä. Ehkä myös siksi kerrontaa keskeyttävä kommentointi voi olla koomista: se kiinnittää huomiota pakinoitsijan tapaan havaita ja tulkita maailmaa (esim. Kinnunen 1994, 262). Kommenttikin ohjaa lukijaa katsomaan maailmaa pakinoitsijan perspektiivistä. Lukijaa ohjataan omaksumaan pakinoitsijan asenne ja näkemään koomisen, jota pakinassa normipoikkeamien avulla osoitetaan. Elämän vakavuus heittää häränpyllyä – pakinan avulla lukija voi antaa itselleen ikään kuin luvan ajatella epäolennaisuuksia ja heittäytyä ”mielikuvittelemaan” pakinoitsijan tavoin. Mielikuvitus vapauttaa lukijan leikkimään ajatuksilla ja kokemaan naurun hauskuuden.

Kerronnan keskeyttävä kommentti voi olla pakinassa ikään kuin sivuhuomautus, kuten seuraavassa kertomuksessa:

Mutta voi! Normaalit olivat liian kaukana ja lauloivat fortissimo; he eivät kuulleet mitään vaikka kauppias näki heidät ihan hyvin, sillä hänellä oli vasemmassa silmässä vain miinus 0,15 ja oikeassakin vain miinus 0,25, mikä on likinäköisyydeksi häviävän pieni. (KTT, 58.)

Kommentti on upotettu kerrontaan, mutta rikkoo kuvauksen yhtenäisyyttä. Jo pelkkä virkkeen kausaliteetti on rakennettu epäloogiseksi: ”he eivät kuulleet mitään vaikka kauppias näki heidät ihan hyvin”. Kommentointi voi olla monella tapaa huvittavaa. Tässä huomio kiinnitetään tilannekuvauksesta yksityiskohtaan ja kerronnan yhtenäisyys rikkoutuu. Huomautus on korostetun tarkka numeroilmausten vuoksi. Tässä vähittäiskauppiaan huvittava persoonallisuus korostuu: tieteellisen tarkat numeroilmaukset korostavat vähittäiskauppias Y:n täsmällisyyttä ja huolellisuutta. Hahmo voidaan nähdä myös koomisena, koska epäitsekkydestään huolimatta hänen luonteessa on jollain tapaa jähmettynyt ja yksinkertainen. Katkeroitunut vähittäiskauppias on itsepäinen ja näkemyksissään ehdoton. (vrt. Bergson 1994, esim. 106–110, 145.)

Kerronnan keskeyttävä kommentti saa monia tehtäviä teksteissä. Itseen kommentoiva kertoja voi ehkä korostaa omaa asemaansa koomisen luoja. Kertoja voi korostaa asemaansa kommentoimalla omaa toimintaansa, kuten seuraavissa alanooteissa ja loppukommenteissa:

(Tämä kertomus on satu. Kaikki sen henkilöt ja tapahtumat ovat täysin keksittyjä ja kaikki mahdolliset yhteydet todellisuuteen ovat puhtaita yhteensattumia. M.K) (KTT, 59.)

*Henkilöiden sukunimet on omaisten suojelemiseksi muutettu täysin (KTT, 201).

Mielenkiintoiseksi ensimmäisen kommentaarin tekee se, että loppuun liitetyt nimikirjaimet viittaavat pakinoitsijaan, joka kommentoi kerrontaa. Onko pakinoitsija tarinan kertoja? Toisessa esimerkissä alanootti yrittää osoittaa

lukijalle, että pakinassa viitattaisi todellisuuden tapahtumiin. Alanootti viittaa usein artikkeleissa käytettyyn ”nimi muutettu” -mainintaan. Tarinan välittämät tiedot kuitenkin viittaavat täysin keksittyyn fiktion. Alanootti voi suoda lukijalle mahdollisuuden kuvitella fiktion tarinat todellisiksi. Tiedämme, että fiktio on keksittyä, mutta mielessämme voimme leikkiä sen olevan totta. Koomisen voikin ehkä havaita juuri silloin, kun annamme lapsellisille, mielivaltaisille kuvitelmaille sijan ja unohdamme järjen logiikan. Voimme leikkiä säännöillä ja ajatuksilla järjenvastaisesti, kuin unessa. (Bergson 1994, 56–58; 144– 146.)

Kerronnan keskeyttävät kommentit voivat kertomuksissa havaita myös, kun kertoja puhuttelee lukijaansa tai muuten osoittaa roolinsa kertojana:

Ukki oli siis talvisinkin varteenotettava tuotannontekijä U:n perheessä. Erheellisesti miellämme hänet keskeiseksi hahmoksi tässä kertomuksessa, joka sijoittuu aavalle, ankealle ja kylmälle suolle. (KTT, 175.)

Vaatimatonta pirttiä nyt asuvalla kalastajalla ja tämän vaimolla oli lapsia suoranainen liuta. [--] Ja hirmu köyhiä olivat, muistakaa se! (KTT, 143.)

Näissä tarinoissa kertoja korostaa kommentoinnin avulla lukijalleen tarinansa fiktiivisyyttä. Kommentti voi olla myös yleistystä matkiva, keskeyttävä kommentti. Yleistys on kommentaarin tyyppi, jonka tarkoituksena on laajentaa mainitun yksittäistapauksen merkitys koskemaan laajempaa ryhmää tai ihmistä yleensä (Rimmon-Kenan 1990, 126).

Miljonäärin nimi oli Hals-Dietrich Müller ja hän halusi heti tietää, mikä ja miksi oli räiskähtäen pongahtanut ikkunan läpi hänen syliinsä, sillä miljonääriä lähinnä on tietenkin miljonäärin oma syli. Kaikkia lähinnä on kaikkien oma syli, paitsi urologia lähinnä on lähimmäisen syli. (KTT, 67.)

Miljonäärin sylin mainitseminen miljonäärille lähimpänä on itsestään selvyys. Pakinoitsija jatkaa näennäisesti samaa teemaa yleistämällä jo hieman banaalisti täysin päivänselviä asioita: ”kaikkia lähinnä on kaikkien oma syli”, mutta suistuu jo samalla aiheestaan. Urologin maininta on sitten jo kaukana alkuperäisestä ajatuksesta, josta yleistys syntyi. Tässä kertojan rooli korostuu, kun hänen

huomionsa kiinnittyy toistuvasti epäolennaisuuksiin. Kertoja on hajamielinen ja tekee itsestään koomisen toistuvan, kaikkialle kiinnittyvän epähuomionsa kautta.

Lyhyissä pakinoissa kerronnan keskeyttävät kommentit rikkovat usein sääntöä, jonka mukaan informaation tulisi keskittyä olennaiseen. Seuraavissa huomautus perustuu arkiseen havaintoon, joka ei ole varsinaisen puheenaiheen kannalta merkitsevä:

Kivitaskun keksijä on siis ollut ulkona päiväsaikaan tai kesäisenä yönä. (Hän on esim. voinut nousta yöllä vettä heittämään. Monet ihmiset joutuvat käymään wc:ssä yöllä vaikka eivät puhukaan siitä työpaikalla muille.) (KTT, 74.)

Kaasuiskunvaimentimen käyttötarkoitukset ovat uskomattoman runsaat ja niitä voi keksiä lisää vaikka yöllä, kun ei nukuta. Monia ei nukuta joskus yöllä. Syy voi olla esim. neurologinen. (KTT, 116.)

Kivitaskun keksimistä pohtiessaan pakinoitsija pohtii analyyttisen tarkkaan kaikkia mahdollisia seikkoja, joita kivitaskun keksimiseen liittyy. Pakina on täynnä kerrontaa keskeyttäviä kommentteja: pakina muistuttaa osittain tieteellisen tarkkaa tutkimusta, mutta ajatuksen jatkuva keskeytyminen suistaa pakinoitsijan lopulta pohdiskelemaan mieleensä ”pälkähtäneitä” ajatelmia. Kettunen onkin pakinoitsijana arkifilosofinen pohdiskelija: hän ottaa etäisyyttä tavallisiin ilmiöihin ja näkee ne uudessa valossa. Olennaista eivät ole päätelmät, vaan se, mitä kaikkea ympärillään voi nähdä. Kerronnan keskeyttävät kommentit suuntaavat lukijan havaitsemaan maailman pakinoitsijan näkökulmasta. Kettunen on lapsenomaisen kiinnostunut kaikesta ympärillään olevasta: hänen huomiokykynsä kiinnittyy jatkuvasti uusiin, pieniin ja näennäisen mitättömiin seikkoihin.

Useat keskeyttävät kommentit voivat laajeta niin, että ne vievät tilaa alkuperäiseltä aiheelta, kuten sisäasianministeriötä käsittelevässä pakinassa (KTT, 230). Osa kommentteista suistaa aiheen raiteiltaan tai liittyy pakinaan vain etäisesti. Kettunen toteaa yhden pakinan lopussa, että langanpingotustöitä jakelevat anonyymit ihmiset ovat epäitsekkeitä, mutta lastensa kasvutapahtumista kertovat eivät (KTT, 170). Loppupakinan kommentti käsitteleeekin jo sitä, miten tuttavien lapsiin tulisi

suhtautua eri tilanteissa. Ainut yhteys pakinan alun ja lopun välillä on epätietoisuus, jota toisilla on, mutta toisilla ei. Pakinan yhtenäisyys roikkuu tässä ainoassa rinnastuksessa. Koomisuus syntyy epäolennaisuuksiin tarttumisesta, epäyhtenäisyydestä ja voivat myös ohjata lukijaa näkemään maailman mielikuvituksen vapaasti, samalla tavoin kuin pakinoitsija.

Osa lyhyiden pakinoiden kommentteista näyttää selkeästi vihjaavan pakinoitsijan asenteista puhuttuun:

Tarkkailijat ovat ihan oma omituinen ammattikuntansa. En tarkoita Yleisradion tarkkailijoita, joilla heilläkin totisesti on runsaat omituiset piirteensä, päivittäin. (KTT, 23.)

Teille ei liene uusi asia, että Lalli tappoi piispa Henrikin Köyliöjärven jäällä (Tapahtuma on kansallista henkistä pääomaamme, kuten masentuneisuus, arkkitehtuuri ja juopottelu.) (KTT, 36.)

Kaikille soittajille maksetaan palkkaa (myös rumpalille), muuten ne eivät suostuisi soittamaan säveltäkään [--]. Rahoja ei kuitenkaan anneta soittajille ennen konserttia (Konserttitaloissa on usein ravintola). (KTT, 196.)

Sen miehen tai naisen minä haluaisin tavata, jolla on kaikkein epäkiitollisin tehtävä vakuutusyhtiössä. (Vakuutusyhtiö on paikkakunnallanne se yhtiö, jolla on pankkien jälkeen kaikkein ikävimmät näyteikkunat). (KTT, 204.)

Ensimmäisessä esimerkissä, kirjoittaessaan erikoisista ”tarkkailijahenkilöistä” pakinoitsija viittaa kommentilla selvästi oman työpaikkansa ihmisten (häntä huvittaviin) poikkeavuuksiin. Toisessa esimerkissä pakinoitsijan kommenttiin on piilotettu ironinen viesti kaikkien luettelemiensa asioiden näennäisestä tärkeydestä. Kolmannessa esimerkissä tekstin kommentit sisältävät presupposition eli väittämän: rumpali on eriarvoinen verrattuna muihin soittajiin ja ravintolakommenteilla viitataan soittajien juopotteluun. Viimeisessä esimerkissä kommentti voi huvittaa, koska pakinoitsija pysähtyy määrittelemään kaikille melko tutun asian. Lisäksi määrittely on yllättävä ja vihjaa pakinoitsijan

suhtautumistapaan. Vakuutusyhtiöt ovat kaiken kaikkiaan ikäviä. Kommenteilla pakinoitsija osoittaa mielipiteitään ja paljastaa pakinansa naurun kohteen.

Toistuvat, kerronnan keskeyttävät kommentit ovat siis keskeinen tyylikeino Kettusen pakinan kerronnassa. Ne rikkovat sen yhtenäisyyden. Kettusen pakinat tunnistaakin usein myös jatkuvan temaattisen epäyhtenäisyyden vuoksi. Pakinat ovat enemmän ajatuksenvirtaa kuin kokonaisia tekstejä ja fiktiivisissä kertomuksissa kertoja korostaa itseään ja tekstin tarinallisuutta. Usein kerronnan keskeyttävät kommentit kiinnittävät huomiota epäolennaisuuksiin tai korostavat asioiden mahdollisia muita puolia. Kerronnan keskeyttävään kommenttiin voidaanakin luokitella myös erityinen rakenne, joka toistuu Kettusen toisen tulemisen tyyliässä. Kutsun tätä paitsi-rakenteeksi.

Paitsioilmauksella tarkoitan rakennetta, jossa jokin väite kumotaan tai kerronta keskeytetään paitsi–sanalla alkavalla ilmauksella:

Joskus sitä ajattelee, että joku liukastuisi ja meinaisi jäädä auton alle. Mutta että itse sattuisi olemaan paikalla ja olisi ripeä ja jalo ja syöksyisi ja pelastaisi sen liukastujan hengen. Niin silloin se osoittautuisikin kuuluisaksi miljonääriksi ja kutsuisi huvijahdilleen ilojuhlaa pitämään. Paitsi ei se kumminkaan kutsuisi, vaan pettäisi ja ilojuhlisi yksin sitä kun pelastui. Nauraisi vielä että tyhmä luuli että jahdille muka! ” (KTT, 92.)

Paitsi-rakenteen merkitys on usein pakinoissa sama. Pakinoissa paitsi-rakenne korostaa esimerkiksi Kettusen pessimististä asennetta rikkaita, hyväosaisia ja keinottelijoita tai muita kritisoitavia tahoja kohtaan. Se korostaa Kettusen pakinoitsijaroolia: Kettunen on hieman pessimistinen ja epäilevä, kriittisesti ympäristöönsä suhtautuva kyseenalaistaja. Hän ei niele purematta. Kettusen tyyni kyynisyys on huvittavaa. Pakinan aihe ei usein itsessään ole huvittava, vaan pakinoitsijan tapa suhtautua näkemäänsä tekee siitä koomisen.

Toisaalta paitsi-rakenteella voidaan ilmaista monia muita asioita. Seuraavassa pakinassa Kettunen pohtii sitä, miksi omalla mökillä kaikki on paremmin kuin muilla. Sukulaistenkin lempinimet tuntuvat toisilla oudoilta. Pakina suistuu tyyppilliseen tapaan pohtimaan yksityistapausta: ”Luultavasti meidän sukuumme ei

ikinä edes tule Sanna-tätiä, jota alettaisiin tuttaviemme painostuksesta kutsua Santuksi. Paitsi jos pistoolin panisivat ohimolle, niin silloin asiaa täytyisi tietysti vakavasti harkita.” (KTT, 127.) Tässä paitsi-ilmaus tekee tilanteesta koomisen. Sen arvo muuttuu hetkessä: pieni ja harmiton asia suurennetaan äkkiä vakavaksi. Koomisuus syntyy, kun lukija kuvittelee, että joku uhkailisi toista aseella vain sukulaisen nimen vuoksi. Etäisyys syyn ja teon välillä tuottaa koomisen vaikutelman.

Hyvä esimerkki kerronnan keskeyttävästä kommentista ja paitsi-rakenteesta on lyhyt pakina, jossa Kettunen pohtii jälleen nimityksiä:

Pussissa lukee että mannasuurimoita. Mitä ihmeen suurimoita! Ei kukaan puhu sillä tavalla. Pelkkää hienostelua koko suurimot. Ryynejä ne on! Ryynejä! Ei suurimoita ole olemassakaan. (Pienimöitä on. Pienimöissä on pitkiä puupöytiä, joiden ääressä esiliinapukuiset naiset pitkillä veitsillä pienivät sieniä elintarviketeollisuuden tarpeisiin, paitsi ruokatunnilla eivät pieni. Ruokatunti käytetään joko ruokailuun tai siihen, että mennään katsomaan kun eläkeläiset kokoontuvat pankkiin). (KTT, 38.)

Keskeyttävä kommentti on tässä selittävä. Ryynejä ei saa sanoa suurimoiksi, koska on olemassa vain pienimöitä. Koko käsitesekaannus luo komiikkaa merkityksillä leikittelyn avulla: suurimo käsitetään tässä vastakohtaksi pienimölle. Merkitys muuttuu ja huvittaa: suurimohan olisi sitten paikka, jossa suurennetaan jotain. Pakinan hauskuutta lisää se, kun pienimöiden toimintaa kuvataan konkreettisella kuvauksella. Esiliinapukuiset naiset, puupöydät ja veitsellä työskentely viittaavat nykyaikaa varhaisempaan ajanjaksoon (jota korostaa pakinan oheen sijoitettu kuva). Ilmauksessa voidaan havaita nostalgian kaipuuta. Se ehkä korostaa entisestään pakinoitsijan kriittistä asennetta kielellisiin ongelmiin ja kielen muuttumiseen.

Paitsi-ilmaus myös keskeyttää tilannekuvauksen ja lisää sen komiikkaa. On itsestään selvää, ettei ruokatunnilla tehdä töitä. Eläkeläisten pankkiin kokoontumista pidetään myös yhtä itsestään selvänä asiana. Itsestäänselvyyksien toistaminen voi huvittaa. Pakinoitsijan terävät havainnot ilmiöistä esitetään niin luonnollisina, että ne saavat koomisen sävyn. Ruokatunnilla mennään ehkä

oikeasti hoitamaan pankkiasioita, mutta tilanteen näkeminen epäodotuksenmukaisesta, täysin eri perspektiivistä (mennään katsomaan siellä usein nähtyjä vanhuksia) tuottaa koomisen kuvan. Toteamus ei ehkä naurata, ellei lukija ole tehnyt samaa havaintoa omassa lähiympäristössään vanhuksista. Pakinoitsija tekee tilanteen koomiseksi: voimme kuvitella toiminnan syyksi sen minkä pakinoitsija meille kuvaa, vaikka todellinen syy olisi toinen.

Kerronnan keskeyttävät kommentit voivat huvittaa lukijaa monesta eri syystä. Bergsonin teoriaa voisi kenties soveltaa temaattisiin rikkomuksiin. Kerronnan keskeyttävät kommentit voivat tehdä myös itse pakinoitsijasta koomisen. Kettusen toisen tulemisen pakinoitsija on hajamielinen ja keskittyy epäolennaisiin yksityiskohtiin ja triviaaleihin tietoihin, ikään kuin pakinoitsijan olisi vaikeaa pysytellä asiassa ja säilyttää ajatusten yhtenäisyys. Epähuomio ja jatkuvuuden rikkoutuminen voi siis tässä tuottaa komiikkaa. (vrt. Bergson 1994, esim. 14–15.)

3.4.2 Travestia ja arkaismit

Tässä luvussa käsittelen lyhyesti travestiaa ja arkaismeja. Travestiassa tyyllilaji ja teema ovat ristiriidassa keskenään (Hosiaislouma 2003, 948). Pakinoissa tyyllilajien sekoittaminen on tyypillinen normipoikkeama, joka siis on osa pakinan itsensä normistoa (Saukkonen 1984, 69). Arkaismit voidaan luokitella myös temaattisiksi normipoikkeamiksi. Arkaismeja on käytetty mm. runoudessa, mutta myös parodian tarpeisiin. (Hosiaislouma 2003, 68; Dupriez 1991, 63–65.) Arkaismeina voidaan pitää myös niitä aiemmin käsittelemiäni lausetyyppejä, joissa sanajärjestys on vanhahtava (kuten ruotsin käänteistä sanajärjestystä matkiva inversio).

Rahtu katsoo parodian olevan jäljittelemällä esitettyä ironiaa, jonka kohteena on jäljitellyn esityksen muoto tai jokin esitys- tai puhetapa. Travestia taas on parodian erityislaji. Siinä ylevä aihe esitetään epäylevästi tai päinvastoin, niin että syntyy naurettava tai huvittava vaikutelma. Bahtinin mukaan travestiassa on kyse karnevaalista; korkean ja matalan sekoittamisesta. Karnevaalissa toteutetaan vastakkaiseksi ja nurin kääntämisen logiikkaa; siihen kuuluu ylhäisen ja alhaisen vaihtaminen ja parodian ja ivamukaelman eri muodot (Rahtu 2006, 62; Bahtin

1995, 12–13). Käsitän Rahtun tavoin travestiaksi myös kielenkäytön, jossa arkinen tms. sisältö esitetään huvittavan ylevästi (Mt., 62). Tällainen travestia on tyypillistä Kettusen kielelle, kuten myös esimerkiksi Veikko Huovisen tyyliin. Travestia voi siis olla tulkintani mukaan myös ilmauksen tyylistä poikkeavat sanat tai tekstiin upotetut, tyyliä rikkovat kokonaisuudet.

Travestian keinoiksi voidaan luokitella siis myös ilmaustason tyyllirikot. Kettusen pakinoissa on paljon yksittäisiä tyylin poikkeamia. Sanaston ja lauserakenteen tasolla tyyllirikko voi toteutua esimerkiksi käyttämällä erityisen abstraktia kieltä ja pakinan muusta tyylistä poikkeavaa sanastoa. Konkreettisista ilmiöistä kertovissa pakinoissa saadaan käyttää yllätyksellisesti objektiivisia ilmauksia, persoonattomia tai passiivimuotoisia ilmauksia ja abstraktia kieltä. Tunnelmaa luovien deskriptiivisten ilmausten sekaan on saatettu sijoittaa täsmällisiä, tieteellisiä termejä (kuten aiemmissa luvuissa olen käsitellyt), yleistyksiä ja abstrahoivia ilmauksia. Verbit voivat olla poikkeuksellisen staattisia ja näkökulma yllättäen objektiivinen. (Saukkonen 1984, 35–42.)

- Liukkonen!
  - Niin, niiasi sinikravattinen naishintelä vakavana.
  - Tehän pierette kuin miehet, hymyili ylilääkäri.
  - Kiitos, ylilääkäri.
  - Mutta ette minun työhuoneessani. Tämä ei ole lätti.
  - Ei olekaan, ylilääkäri. Lätti on sian koti; sen turva, asunto ja keskeisin elinpiiri.
- Sika usein mieltää lätin koko maailmakseen. (KTT 87.)

Esimerkissä tyyllirikko syntyy, kun ujo, lääkäriä kunnioittava naishintelä käyttää ilmauksessaan lähes oppikirjamaista ilmaisua sian asuinsijoista. Seuraavassa esimerkissä ilmauksessa on jotain arkaistista, kuten ”runsaassa mitassa”. Toisaalta koko aktiivinen toiminta, ilonpito, on kuvattu passiivisella infinitiivirakenteella. Samoin myös toisessa esimerkissä, jossa kuvataan kalastusta abstraktisena ammatillisten toimien suorittamisena ja lahjan kuvaus on ilmaistu monimutkaisin sanakääntein:

Ironista tai ei, normaalit päätyivät saman aukion laitaan kuin kauppias hieman aikaisemmin ja ryhtyivät suorittamaan siellä laulua, tanssia ja karkelointia aurinkoisen päivän kunniaksi, runsaassa mitassa (KTT, 56–57).

Kun kalastaja suoritti ammattiinsa liittyviä toimia suolammella, hänen vaimonsa alkoi leipoa perheen köyhässä pirtissä marjapiirakkaa, pani sen uuniin ja ryhtyi sitten paketoimaan miehensä lahjaa, joka oli satunnaisten kulkumiesten avustuksella ja monien välikäsien kautta kiltin vähittäiskauppiaan armolahjana saatu (KTT, 145).

Toiseen tekstilajiin tai viestintätilanteeseen kuuluvat ilmaukset ovat tehokkaita normipoikkeamia. Ne tuottavat myös komiikkaa (Bergson 1994, 98–99). Tyylirokot korostuvat yhtenäisestä tekstistä:

(kalastaja): -Mistäs tällainen paketti on meille kaiken kesken tullut? Ja mitä varten? Onko tämä joku lajittelukeskus? Selitä omin sanoin lyhyesti. (KTT 147.)

Eiköpähän liene tuossa köyhän korpiasumuksen malliesimerkki, ajatteli Erikoisuudentavoittelija ja muisteli eksentrikkujen käsikirjaa (Routledge, Ashton Bradham, Los Angeles 1962) [--], hän riemuitsi pintellessään näreitä väistellen pakoon, pulssin takoessa 130 r.p.m (KTT, 150–151.)

Ensimmäisessä esimerkissä puheenparteen sekoittuu kirjallisen tehtävänannon tyyliin ilmaistu kehoitus. Toisessa esimerkissä kirjallisuusviittaus poikkeaa kerronnasta tieteellisen tarkkana ilmauksena ja pulssin ilmaukseen on sekoitettu auton kierrosluvun lyhenne. Tahallisella virheellä korostetaan tarinan fiktiivisyyttä. Erikoisuudentavoittelijan kirjallisuusviite voi viitata jopa yleiseen luuloon oppineiden erikoislaatuisuudesta ja hulluudesta. Erikoisuudentavoittelija on myös kirjastaan lukenut, että maalaisväestö suhtautuu heihin umpimielisesti (KTT, 150). Erikoisuudentavoittelija on kapeakatseinen, omiin erikoisuuksiinsa kiertynyt ja sosiaalisesti sopeutumaton ja ehkä siksi koominen (vrt. Bergson 1994, 152): hän näkee tavallisen ilmapumpunkin ufona, toimii kapeakatseisesti ja onnistuu aiheuttamaan köyhän perheen tuhon. Hänen koomisuutensa korostuu myös siksi, ettei erikoisuudentavoittelija itse tiedä olevansa koominen (vrt. Bergson 1994, 116).

Tyylistä poikkeavat ilmaukset korostavat kertomuksen fiktiivisyyttä ja kertojan asemaa: hän tekee ja näkee tilanteet koomisiksi. Lukija havaitsee kertojan osoittaman komiikan, jota fiktion henkilöt taas eivät näe. Tekstin fiktiivisyys korostuu, kun kertoja osoittaa lukijalleen koomisen – esimerkiksi travestian keinoin. (Kinnunen 1994, 178, 183, 194– 195, 262.) Tyyllirikot osoittavat usein lukijalle, miten puhuttuun tulee suhtautua ja miten sen kuvaamat asiat suhteuttaa todellisuuteen.

Travestia voi toteutua pakinoissa eri tavoin. Tekstin yhtenäisyyttä rikkovien toisen tyyllilajin ilmausten lisäksi kokonaiset pakinat voivat olla ivamukaelmia jostain tarinasta tai tekstilajista. Esitän seuraavassa kaksi esimerkkiä. Kettunen kritisoi eräässä pakinassaan taloyhtiönsä ongelmia. Pakina on muutettu mukailemaan radio-ohjelmaa: sisältö implikoi pakinoitsijan ärtymystä taloyhtiön putkiston kautta kuuluvaan metelöintiin, mutta kritiikki on piilotettu ohjelmarungon tyyliin:

Talon vesiputkikeskusradion ohjelmisto on suunnilleen seuraavanlainen. Yleisohjelma: Päivän lähetys alkaa klo 6.58 B-rapun pikkupianistilla, joka soittaa Keinumme näin pilviä päin 144.usinta. [--] Iltapäivällä koko talo seuraa A-rapusta lähettävää jännityskuunnelmaa Keittiöremontti – uhka avioliitolle. [--] Myöhäisillasta lähetetään A ja E-rapun ohjelmaa Alkoholi ja ihmissuhteet (stereo). [--] Rinnakkaisohjelma: Jazzradio – tauoton konsertti asunnosta E2. Oikeudet ohjelmanmuutoksiin pidätetään. (KTT, 182.)

Tässä travestian keinoin saadaan tuotettua huvittava sävy. Pakinan ironia on piilotettu radio-ohjelmarunkoon. Taloyhtiön tapahtumat on mukailtu ohjelmanimiä muistuttaviksi ja artisteina toimivat eri rappujen naapurit. Ilta- ja yöohjelmisto on tietysti äänekkäintä. Oikeuden pidättämisen ilmauksella vihjataan vain turhautumiseen: asukkaista on ”ilman mitään erityisempiä ponnisteluja” tullut DX-kuuntelijoita (DX-kuuntelulla tarkoitetaan perinteisesti kaukaisten radio- ja TV-asemien lähetysten kuuntelemista radio- tai TV-vastaanottimella). Ironista on se, että ”ilman mitään erityisempiä ponnisteluja” tarkoittaa toisin sanoen sitä, että ”radiota” (asuntojen lämpöpattereita) ei voi sulkea. Naapureille lienee turhaa edes valittaa melusta.

Useat Kettusen toisen tulemisen kertomuksista muistuttavat satuja. Niissä on sadunomaisia elementtejä ja jopa juonirakenteet muistuttavat perinteisiä kansansatuja tai eläintarinoita. Sadulle on ominaista vakiintunut juonirakenne: kerrotaan maagisista ilmiöistä, sankarien yliluonnollisista seikkailuista ja tapahtumista, joista selvittää onnellisesti (Hosiaisuusluoma 2003, 827). Aiemmin mainitsemani satu ”Kuninkaan tyttäret” (KTT, 213–221) on parodia Shakespearen tarinasta Kuningas Lear. Tämän Kettusen sadun tyylikeinona on travestia. Satu alkaa tyypillisellä fraasilla ”olipa kerran”, mutta sen jälkeen tulee käännösviite ”engl. three”, joka on ensimmäinen tyyllirikko ja viittaa sanakirjan tai tieteellisen tekstin tyyliin.

Sadunomaisuutta yritetään luoda prinsessojen kuvauksella, mutta banaalit vertauskuvat irvailevat prinsessa-ideaalille: ”Esim. prinsessa Neutrela oli kooltaan sitä luokkaa, että olisi hyvinkin voinut katkoa jäätyneitä hirviä paljain käsin polveaan vasten kahtia” (KTT, 213). Sadussa on samat rakennetekijät kuin Shakespearen tarinassa: kuningas; kolme tytärtä ja valtakunnan perimisen päämäärä. Vain toiminnan suorittajat on vaihdettu. Kuningas-isä antaa tehtävän, josta ensimmäisenä suoriutunut perisi kruunun. Satu ei kuitenkaan pääty samoin: myöhemmin prinsessoille paljastuu, että isä on ostanut kuninkuuden Reijolta ja kaikki perintörahat tuhlautuivat titteliin paperilapulla:

(kuningas): – Sinä perit juuri kruunun ja olet nyt kuningatar Imelda I.

(Imelda): [--] – Minkä kuningatar minä olen?! Minkä kuningas sinä olit?

(kuningas): – Ei me niin siihen puututtu Reijon kanssa. Sovittiin vain vähän niin kuin yleisesti siitä minun kuninkuudestani.

(Imelda): – Se on ihan paskapaperi tämä sinun lappusi, sanoi Imelda väsyneellä äänellä. (KTT 217.)

Prinsessan alatyylinen kielenkäyttö kruunaa koko sadun suuren huijauksen. Lopulta kuningas on vanhainkodissa ja prinsessat ”kituuttivat unista vanhuuttaan kansaneläkkeensä varassa kaksiossa” (KTT 219.) Koko kuninkuus on pelkkää suurta pilaa. Myös ”kuninkaan” toverin nimi muistuttaa espanjan kielen kuningasta tarkoittavaa sanaa ”rey”. Reijo on kuvitellut ehkä perineensä kuninkuuden nimessään, niin kuin kruununperilliset ja onnistuu keinottelemaan itselleen rahaa oveluudellaan. Kertomuksen ivamukaelmalla nauretaankin ehkä

tavallisille ”reijoille”, ihmisille, jotka tavoittelevat rikkauksia ja mainetta. Kettunen nauraa tässäkin ihmisen halulle olla ”jotain” suurempaa. (vrt. KTT, 22.) Reijollekin kuninkuus oli kuitenkin toisarvoista verrattuna rahaan.

Sadun onni on travestiassa illuusio: prinsessat ovatkin karskeja eläkeläisakkoja ja kuningas-isä vain holtiton tuhlari, joka määrätään holhouksenalaisuuteen kuten kuningas Lear. Sadun parodian kruunaa kuninkuuden myynyt Reijo, joka ryyppää seurahuoneella ja Asemaravintolassa, joutuu linnaan ja kuolee laskuhumalassa. Koomisuus syntyy kaiken arkistamisesta ja rikkauden arvonalennuksesta (vrt. Bergson 1994, -998 106- 109). Ylevä kuninkaallisuus muutetaan keskiluokkaisuudeksi ja sosiaalisiksi ongelmiksi, kruunu on kahvipaketin paperia ja hallitsijan valtakunta rajoittuu ”itseän ja omaisuuteen”, eli kaksioon ja paikkaan siirtolapuutarhatonttijonossa. Sosiaalisesti syrjäytyneet kuningas ja hänen tyttärensäkin ovat vain rumia ylhäisen irvikuvia. Samoin kuninkuus on vain humalassa kirjoitettu titteli seurahuoneen ravintolalaskun kääntöpuolella ja koko tarinan hieno monarkia vain yksi suuri ”maalaisten kusetus”.

4. Päätäntö

Olen tutkielmassani tarkastellut Kettusen kielen keskeisiä tyylipiirteitä ja niiden tuottamia efektejä. Olen tutkinut tekstejä poimimalla niistä toistuvia kielellisiä tyylipiirteitä ja pohtinut niiden vaikutuksia tekstin viestinnän kannalta. Tutkielmani on yksi esimerkki siitä, millä tavoin tekstin tyyliä voi tarkastella. Moniaineksinen teksti on haastanut minut eivätkä tutkimukseeni eivät mahtuneet ne kaikki piirteet, jotka Kettusen tyyliä voisivat määrittää. Työni käsittelee teoksen tyyliä normipoikkeama-näkökulmasta ja esittelee sen perusteella tyyliä keskeisimmin kuvaavia piirteitä. Tutkimukseni aikana olen hahmottanut teksteistä myös Kettusen pakinoitsijaroolia ja löytänyt teksteistä yhteneväisyyksiä, joiden perusteella olen voinut luokitella tekstejä eri pakinatyyppeihin. Tyyli on teksteissä usein sama, mutta eri pakinatyyppit rakentuvat erilaisista tavoista käyttäen kielellisiä tyylikeinoja osoittamaan tekstin keskeistä viestiä. Tutkimukseni aikana olen päättänyt käsittelemään myös sitä, miten tyylikeinot rakentavat tekstiin komiikkaa ja miten normipoikkeamat kytkeytyvät teoksen huumoriin. Pakinoitsija luo kielellisten keinojen avulla tekstiin komiikkaa ja pyrkii niiden avulla osoittamaan huumoriaan lukijalle. Kettusen teosta tarkastellessa huumoria ei voi erottaa tulkinnasta, sillä huumorin näyttää olevan teoksen yksi keskeinen normipoikkeamien efekti.

Kettusen eri kielellisten tyylikeinojen yhteisenä nimittäjänä olen pitänyt normipoikkeamaa: tekstin eri kielelliset keinot poikkeavat asiatyyllisestä tekstistä ja rakentavat siten pakinatyyliä. Kettusen tyyli on tutkimukseni perusteella tunnistettavissa hänelle ominaiseksi tavaksi kirjoittaa tiettyjen piirteiden perusteella. Teksteissä toistuvat tietyt kielelliset leikit ja kielenkäyttö: deskriptiiviset sanat, poikkeava sanajärjestys, hyperbola ja kerronnan keskeyttävät kommentit sekä muut käsittelemäni piirteet.

Normipoikkeamat palvelevat tekstin viestinnällisiä tarkoituksia. Ne toimivat siis signaaleina, jotka osoittavat lukijalle sen, miten teksti tulee suhteuttaa ympäröivään todellisuuteen. Normipoikkeamat vahvistavat tekstien teemoja ja keskeisiä aiheita ja rakentavat pakinan tyyppiä – normipoikkeamat korostavat pakinan kritisoivaa, filosofista, analyttistä tai mielivaltaista hypoteettisuutta.

Normipoikkeamat kiinnittävät teoksessa lukijan huomion tekstiin ja sen viestiin sekä siinä implikoituihin asenteisiin ja arvoihin. Ne osoittavat myös sen, mille lukijan tulisi tekstissä nauraa. Pakinoitsija voi saada normipoikkeamien avulla lukijan samaistumaan omaan näkökulmaansa ja huvittumaan siitä. Pakinoita yhdistävät niiden samankaltaiset normipoikkeamat. Pakinoiden lukija voi vähitellen oppia ymmärtämään, mitä erilaisilla kielellisillä leikeillä tavoitellaan: pakinoiden jatkuvuus ja tyyllinen koherenssi voivat opettaa lukijan tulkitsemaan pakinoita juuri kirjoittajan haluamalla tavalla ja ymmärtämään niiden huumorin.

Poikkeaminen vakiintuneista kielenkäytön tavoista voi rakentaa monella tavoin tekstiin sen tavoittelemaa komiikkaa. Normipoikkeama ei kuitenkaan aina naurata. Usein nauru on kuitenkin seurausta kekseliästä kielellisestä leikittelystä. Kettusen pakinoissa keskeisin naurun aiheuttaja ei kuitenkaan ole itse poikkeama vaan se näkökulma, josta pakinoitsija aiheuttaa tarkastelee. Normipoikkeamien tehtävänä on osoittaa lukijalle pakinoitsijan perspektiivi ja siten mahdollistaa siitä huvittuminen. Analyysini perusteella Kettusen pakinoiden tarkoituksena voi olla pyrkimys saada lukija näkemään maailma uudesta, usein huvittavan hullunkurisesta näkökulmasta. Toisin kuin uutisessa, olennaista ei ole informaatio, vaan se, millä tavoin kaiken tavallisen ja mielenkiinnottoman voi nähdä. Pakinoiden tarkoituksena näyttäisi olevan ainakin niiden hullunkuristen mielteiden esitleminen lukijalle tavalla, joka voisi saada hänet huvittumaan.

Kettusen pakinatyylin keskeisinä rakentajina ovat ainakin deskriptiiviset sanat, uudissanat, vierassanojen käyttö ja poikkeava sanajärjestys. Puhkielisyys ja affektiiviset ilmaisut sekä sanojen merkityksillä leikittely, liioittelevat ilmaukset ja runsas vertauskuvien käyttö ovat myös keskeisiä piirteitä. Tekstikokonaisuudessa tyyliä rakentavat myös erilaiset tekstin yhtenäisyyttä rikkovat rakenteet, kuten kerronnan keskeyttävä kommentti ja Kettuselle ominainen paitsi-ilmausrakenne. Tekstin tyylin yhtenäisyyttä rikkovat myös travestiat ja vanhahtavat ilmaukset.

Tutkimukseni tuo esille, että erilaiset kielelliset tyylipiirteet toimivat monissa eri funktioissa pakinatekstissä. Erilaiset sanastolliset normipoikkeamat osoittavat lukijalle tekstin alussa usein sen, millä tavoin tekstiä tulee lukea. Kyse on pakinasta. Samalla sanastolliset poikkeamat voivat korostaa puheena olevan

aiheen tai kohteen koomisuutta ja osoittaa sen, mille pakinassa nauretaan. Deskriptiiviset sanat voivat vahvistaa lukijan käsitystä pakinoitsijan asenteista. Ne myös värittävät ja elävöittävät tekstiä. Koloratiivikonstruktiolla vahvistetaan usein pakinoitsijan asenteen ilmaisua ja toisaalta kuvatun asian koomisuutta. Uudismuodosteet ja poikkeavat yhdyssanat, kuten toisaalta myös deskriptiiviset sanat voivat taas rakentaa uutta näkökulmaa todellisuuden tarkasteluun ja ohjata lukijaa näkemään maailma Kettusen erikoisesta perspektiivistä. Erilaiset uudismuodosteet voivat myös olla vihjeitä siitä, mille tekstissä nauretaan, esimerkiksi kaikenlaiselle turhalle tärkeilylle. Samaa tieteellisyyden irvailua korostavat myös kirjainyhdistelmien käyttö nimien sijasta, sekä numeraalien, akronyymien ja sivistyssanojen (ts. vierassanojen) käyttö. Tieteellisten termien käyttö arkisten asioiden käsittelyssä on myös tavallaan yksi travestian keino, joka myös osoittaa käsitellyn asian koomisuutta. Myös teksteissä kuvatut ihmiset voidaan kuvata koomisiksi ja korostaa sanavalinnoin hahmon naurettavuutta. Useimmiten erilaiset sanastolliset normipoikkeamat osoittavat ainakin pakinoitsijan näkökulmaa ja asennetta puhuttuun.

Lauserakenteen poikkeamat, kuten sanajärjestysanomaliat ja inversio voivat vahvistaa pakinassa sen keskeistä viestiä ja sitä, miten puhuttuun suhtaudutaan. Sanajärjestys kertoo lauseen informaatorakenteesta ja voi osoittaa lukijalle myös vihjeitä siitä, mitä ilmauksessa tahdotaan painottaa. Painotus voi korostaa pakinoitsijan perspektiiviä tai toisaalta jossain esimerkeissä vain kuvatun henkilön sanomana hänen omintakeista puhetyyliään. Sanajärjestyksellä huomio voidaan kiinnittää puheena olevaan aiheeseen. Se myös viestittää lukijalle tekstilajista. Sanajärjestys voi vahvistaa lukijan käsitystä kirjoittajan asenteista puhuttuun. Sanajärjestyksen vaihtaminen voi osoittaa puhutun asian tai kohteen koomisuutta ja toisaalta sanajärjestyksellä leikittely voi itsessään olla hauskaa ja puhdas kielellinen leikki. Tyylikeinona sitä on käytetty myös esimerkiksi erilaisissa viihdeohjelmissa, sillä poikkeavalla tavalla puhuva henkilöahmo on usein koominen.

Sanajärjestyksen inversio voi tuottaa myös mielikuvan vanhahtavasta kielestä. Arkaistiset ilmaukset voivat luoda siis myös tyyllisiä ristiriitoja, jotka epäyhtenäistävät tekstiä ja lisäävät normipoikkeamina pakinan huvittavuutta.

Arkaismeilla voidaan parodioida henkilöitä tai aiheita ja toisaalta etäännyttää lukija havaitsemaan tekstin fiktiivisyys, hahmojen koomisuus tai aiheen vakavuudelle naureskeleva pakinoitsija. Sanajärjestyksen vaihtuminen on analyysini mukaan yksi tunnistettavimpia tyylikeinoja Kettusen kielenkäytössä, sillä tyyliin toistuu hyvin usein ja sanajärjestyksen inversio on usein toistuvasti samanrakenteinen. Sen painotus on poikkeava ja voi myös siksi jäädä lukijan mieleen ja vahvistaa ehkä siksi käsitystäni sen merkityksestä tyylin keskeisenä piirteenä.

Affektiiviset konstruktioit tuottavat lisämerkityksiä ilmaukseen. Ne toimivat teoksessa normipoikkeamina vain osana lyhyiden pakinoiden tyyliä, sillä fiktiivisissä kertomuspakinoissa ne kuuluvat osana kerronnan keinoihin referoidun puheen aineksena. Affektiiviset ilmaukset ovat Kettuselle tyyppillisiä pakinan tyylikeinoja. Ne viestittävät Kettusen asenteista puhuttuun ja korostavat teksteissä (esimerkiksi dialogia referoivissa pakinoissa) fiktiivisten puhujien asenteita. Ne korostavat usein henkilöiden mielipiteitä, vastakkainasettelua ja toisaalta henkilöidenkin mielipiteiden kautta pakinoitsijan asennetta.

Affektiivisiä ilmauksia näyttää olevan erityisen paljon kriittisissä pakinoissa ja osoittavan asenneperspektiiviä, mutta kuten muitakin normipoikkeamia, affektiivisiä konstruktioita voi esiintyä myös muissa pakinatyypeissä. Affektiiviset ilmaukset ovat usein ironisia ja voivat luoda pakinaan usein myös koomisen sävyn. Ilmauksissa voidaan myös liioitella pakinoitsijan mielipiteitä ja toisaalta korostaa pakinoissa esitettyjen fiktiivisten henkilöiden mielentilaa. Affektiiviset konstruktioit vahvistavat myös Kettusen pakinoitsijaroolia. Hän on muiden yläpuolella ja sivustaseuraajana voi arvostella toisten ”mielitteitä” ja tapoja, ympäröivää maailmaa ja ihmiskuntaa. Affektiivisillä keinoilla Kettunen voi korostaa pakinoitsijan rooliaan ja siinä oman näkökulmansa oikeellisuutta.

Semanttiset normipoikkeamat– kielikuvat, vertaukset ja hyperbola– toimivat pakinateoksessa tilannesignaaleina ja osoittavat tekstin pakinanomaisuutta. Ne osoittavat usein myös naurun suuntaa, sen kohdetta, lukijalle. Kielen semantiikalla leikkittely on myös itsessään huvittavaa. Ne voivat myös tehdä asian koomiseksi. Usein semanttiset poikkeamat ovat yllätyksellisiä ja siksi koomisia. Merkityksillä

on myös usein ristikkäisvaikutus, sillä kiinnitämme huomiota sanojen tai kielikuvien monimerkityksisyyteen, esimerkiksi niiden alkuperään ja uuteen versioon tai abstraktiin ja konkreettiseen merkitykseen simultaanisesti. Merkityksillä leikittely voi luoda myös mielikuvia muusta ”huvittavasta” tapahtumisesta, kuten esimerkiksi toistosta.

Semanttiset normipoikkeamat tuottavat komiikkaa, koska voimme tulkita niitä vaihtelevasti eri näkökulmista. Semanttiset normipoikkeamat voivat myös vahvistaa pakinan viestiä, korostaa siinä kuvattua aihetta tai vahvistaa pakinoitsijan perspektiiviä. Niillä voidaan korostaa sitä näkökulmaa, josta pakinoitsija kirjoittaa tai hänen asenteitaan puhuttuun. Sanoilla leikittely voi olla meistä huvittavaa myös siksi, että häilyvät merkitykset keskittävät huomion kielen ontuvuuteen. Toisaalta hauskuus voi perustua kielen suomiin mahdollisuuksiin leikkiä kielen virheillä tai jähmettyneisyydellä. Sanoilla leikittely voi myös etäännyttää lukijan havaitsemaan (erityisesti fiktiivisten kohdalla) tekstin takana olevan pakinoitsijan ja siirtämään huomion pakinoitsijaan ja hänen kerrontaansa.

Hyperbolalla voidaan pakinoissa korostaa tekstin keskeistä viestiä tai teemaa ja pakinoitsijan näkökulmaa sekä asenteita. Sillä voidaan myös korostaa kohteen piirteitä, sen ärsyttävyyttä tai naurettavuutta. Hyperbolalla voidaan tuottaa komiikkaa liioittelun, äärimmäisten kontrastien ja karrikoinnin keinoin. Erilaiset vertauskuvat ovat myös tyypillisiä normipoikkeamia Kettusen teoksessa. Niissä tapahtuu usein merkityksen siirto. Ne voivat huvittaa ja yllättää lukijaa sekä osoittaa myös asioiden suhdetta todellisuuteen – kielelliset leikittelyt on nähtävä piiloisena kommenttina tai pyrkimyksenä huvittaa lukijaa kekseliäisyydellä ja yllätyksellisyydellä. Vertauskuvien avulla voidaan myös tehdä jokin koomiseksi rinnastamalla yhteenkuulumattomia ja toisistaan etäällä olevia asioita tai muuttamalla niiden keskinäisiä suhteita, esimerkiksi kääntämällä arvojärjestykset ylösalaisin. Usein irrationaaliset ja mielivaltaiset rinnastukset osoittavat pakinoitsijan asennetta puhuttuun. Ne myös huvittavat järjettömyydellään.

Temaattiset normipoikkeamat toimivat myös samankaltaisissa tehtävissä kuin muut normipoikkeamat. Ne korostavat usein tekstin pakinanomaisuutta, osoittavat,

mille tekstissä nauretaan ja vahvistavat pakinoitsijan näkökulmaa lukijalle. Kommentointi voi kiinnittää lukijan huomion tekstiin tai sen tekijään ja huomaamaan sen taidetekoisuuden. Tekstin koherenssin rikkominen esimerkiksi triviaaleilla tiedoilla kiinnittää lukijan huomion pakinoitsijan tapaan havaita maailmaa. Epäolennaisuuksiin tarttuminen voi saada lukijan myös näkemään maailmaa kuin pakinoitsija – ihmettelemään epäolennaisuuksia. Pakinan tarkoitus voi olla huvittaa lukijaa ja siksi mielivaltainen ajatusleikki voi vapauttaa myös lukijan ajattelemaan asioita, jotka järkiajattelu voisi kieltää. Lukijakin voi rikkoa oletuksia siitä, että vain olennaisia asioita tulee ajatella.

Pakinoitsijasta itsestään tulee myös lukijalle huvittava, sillä hänen epäyhtenäinen ajattelunsa rikkoo odotukset siitä, mitä asioita ja millä tavoin tai järjestyksessä puhuttua tulisi käsitellä. Kommentit voivat sisältää myös piilotettuja viestejä ja presuppositioita, joita lukijan tulee tulkita ymmärtääkseen pakinan viestin ja kritiikin. Teoksessa havaitsemani erityinen paitsi-rakenne toteuttaa usein samoja tehtäviä kuin muu kerrontaa keskeyttävä kommentointi. Se voi myös tehdä usein kuvatuista tilanteista koomisia juuri ilmausten esitetyn luonnollisuuden, yllätyksellisyyden tai oivaltavuuden vuoksi. Näissäkin ilmauksissa koomisuus voi syntyä myös rinnastamalla etäällä olevia asioita toisiinsa.

Kettusen keskeisiin normipoikkeamiin kuuluvat myös travestia ja arkaistiset ilmaukset. Teoksen kuvitus korostaa tyylien rikkoa entisestään. Travestia korostaa pakinoitsijan asenteita ja tekee puhutusta naurettavaa, eli osoittaa naurun suuntaa lukijalle. Tyyliirikko voi myös korostaa pakinoitsijan asemaa ja kiinnittää huomiota tekstin taiteellisuuteen. Teksti osoittaa lukijalle, miten puhuttuun tulee suhtautua. Travestia käyttää usein ironiaa keinonaan; tällä tavoin pakinoitsijan piilotettu kritiikki ja asenne puhuttuun tuodaan esille pukemalla se ironian asuun.

Normipoikkeamat toimivat teoksessa monissa eri tehtävissä. Huomionarvoista on, että normipoikkeamat näyttävät Kettusen pakinoissa vahvistavan myös pakinoiden yllättäviä, totutusta poikkeavia näkökulmia. Norminrikkomus vahvistaa pakinoiden keskeistä piirrettä, epäodotuksenmukaista ajatuksenkulkua. Normien ylitys on rinnastettavissa Kettusen pakinoiden tunnusomaiseen piirteeseen: sovinnaiten ja totuttujen ajatusmallien kääntämiseen pääläelleen.

On otettava huomioon, että erilainen tarkastelutapa voisi tuottaa täysin toisenlaisia tutkimustuloksia. Oma tutkimukseni on siis vain yksi mahdollinen tulkinta kielellisten keinojen merkityksistä tässä pakinateoksessa. Työni kuluessa olen havainnut, että eri norminrikkomukset palvelevat tekstin keskeistä viestintää: ne osoittavat eri pakinoissa tekstin pakinanomaisuutta, vihjaavat naurun suuntaa, vahvistavat pakinoitsijan näkökulmaa ja osoittavat puhutun suhdetta todellisuuteen. Tutkimukseni kannalta olisi kiinnostavaa tietää, mitkä muut tyylipiirteet normipoikkeaman lisäksi vaikuttavat pakinan tulkintaan ja osallistuvat sen viestintäprosessiin. Tyylin perusteellinen tarkastelu myös muusta kuin normipoikkeaman näkökulmasta voisi olla siksi hedelmällistä.

Tutkimukseni kuluessa myös pakinoitsijatyypin ”Kettunen” on hahmottunut teoksen tekstien kautta. Kettunen puolustaa maalaisjärkeä, hän arvostelee muita ja maailmaa kärkkäästi ja uskaltaa kyseenalaistaa itseäänselvyyksiä. Kettunen on arjen filosofi: hän tarkastelee maailmaa sivullisena ja jaksaa ihmetellä niitäkin asioita, mitä emme tulisi edes ajatelleeksi. Kettunen ei sanojensa mukaan lakkaa ihmettelemästä ympäristöään. Elämän arkisuuden vastapainoksi ja aikansa kuluksi Kettunen näyttää kuvittelevan myös täysin mielikuvituksellisia asioita. Kaikkien pakinatekstien tavoitteena näyttäisi olevan lukijan huvittaminen niin kielenkäytön kuin poikkeavien näkökulmienkin avulla. Toisaalta tekstit voivat myös virkistää lukijaa, tarjota uusia näkökulmia maailman tarkasteluun ja myös opettaa ymmärtämään elämää ja toisaalta nauramaan sille – ottamaan elämä hieman kevyemmin.

Koska tutkimuksessani en voinut perehtyä kaikkiin Kettusen tyyliä mahdollisesti rakentaviin piirteisiin, tutkittavaa riittäisi jatkossa ainakin kerronnan keinojen kuten vapaan epäsuoran esityksen ja toiston sekä tekstin puhekielisyys osalta. Tutkimusta voitaisiin tehdä myös kielitieteellisin menetelmin, esimerkiksi tarkastelemalla pakinoitsijan kieltä sanaston ja lauserakenteen tarkalla kvantitatiivisella analyysillä. Tyylin tutkimuksessa voidaan edetä hyvin erilaisin menetelmin ja erilaisista tutkimuskysymyksistä käsin ja teoksen moniaineksisuus voisi tarjota vielä monia hyviä tutkimusaiheita niin tyylin kuin esimerkiksi

teemojen osalta. Esimerkiksi myös Kettusen pakinateosten maailmankuvan ja pakinoitsijaroolin tutkimus olisi kiintoisaa.

Koska pakinatutkimus on Suomessa yhä edelleen vähäistä, laaja suomalaisen pakinan kehityksen tutkimus nykypäivään saakka olisi mielestäni aiheellista. Sen yhteydessä olisi kiinnostavaa tarkastella myös Kettusen pakinoita ja niiden tyyliä osana suomalaista pakinan lajia. Kettusen teoksia tutkimalla voitaisiin myös selvittää se, onko Kettusen pakinatyypeillä merkittäviä tyylillisiä eroavaisuuksia. Tyylin rakennusaineina voi toimia hyvin monet eri tekstin elementit. Tutkimuksessa voitaisiin tarkastella, eroavatko eri tyyppisiä edustavat pakinat normipoikkeamien ja signaalijärjestelmiensä tai muiden tyyliä muodostavien piirteiden perusteella toisistaan. Näin voitaisiin selvittää, millä tavoin normipoikkeamat vaikuttavat koko pakinan viestintään.

Lähteet

Tutkimusaineisto:

KTT= Kajo, Markus (1992): *Kettusen toinen tuleminen*. Helsinki: WSOY

Painetut lähteet:

Atkinson, Ronald (1993): *Humour in Philosophy*. Oxford: Intellect, 10-20

Asplund, Janika (2003): Huumori Kettusen pakinoissa: koomisen keinot ironia, parodia, yllätyksellisyys. Pro Gradu-työ. Tampereen yliopisto: Taideaineiden laitos, yleinen kirjallisuustiede

Bahtin, Mihail (1995): *Francois Rabelais. Keskiajan ja renessanssin nauru*. Helsinki: Taifuuni

Bergson, Henri (1994): *Nauru. Tutkimus komiikan merkityksestä*. Helsinki: Loken kirjastot

Dupriez, Bernard (1991): *A dictionary of literary devices*. New York: Harvester Wheatsheaf

Enkvist, Nils Erik (1983): Tyylintutkimuksen käsitteistä ja menetelmistä. Teoksessa Marja-Liisa Nevala (toim.) *Kirjallisuudentutkimuksen menetelmiä*. Helsinki: SKS

Freud, Sigmund (1983): *Vitsi ja sen yhteys piilotajuntaan*. Helsinki: Love kirjastot

Eronen, Riitta (2007): *Uudissanat. Rötösherrasta Salarakkaaseen*. Helsinki: Otava

Haavikko, Paavo (1962): *Runot 1951-1961*. Helsinki: Otava

Hakulinen, Auli (1983): Sanajärjestyksen eri tehtävistä. Teoksessa Auli Hakulinen ja Pentti Leino (toim.) *Nykysuomen rakenne ja kehitys I. Näkökulmia kielen rakenteisiin*. Tietolipas 93. Helsinki: SKS, 295–304

Hakulinen, Lauri (2000): *Suomen kielen rakenne ja kehitys*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.

Hosiaislouma, Yrjö (2003): *Kirjallisuuden sanakirja*. Helsinki: WSOY

Hutcheon, Linda (1995): *Irony's edge. The theory and politics of irony*. Routledge, London.

Kantokorpi, Mervi (1990): Proosan runousoppia. Teoksessa Kantokorpi, Mervi; Lyytikäinen, Pirjo; Viikari Auli (toim.) *Runousopin perusteet*. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Kinnunen, Aarne (1985): *Draaman maailma: villiintynyt puutarha*. Helsinki: WSOY

Kinnunen, Aarne (1994): *Huumorin ja koomisen keskeneräinen kysymys*. Helsinki: WSOY

Kivimäki, Arto (1999): *Summa Summarum*. Hämeenlinna: Karisto

Knuuttila, Seppo (1992): *Kansanhuumorin mieli. Kaskut maailmankuvan aineksena*. Helsinki: SKS

Knuuttila, Seppo (1982): Kaskut ja vitsit. Teoksessa Järvinen, Irma-Riitta; Knuuttila Seppo (toim.) *Kertomusperinne. Kirjoituksia proosaperinteen lajeista ja tutkimuksesta*. Tietolipas 90. Helsinki: SKS

Knuuttila, Seppo (1989): Paluu nykyisyyteen. Teoksessa Korhonen, Teppo & Räsänen Matti (toim.) *Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti*. Helsinki: SKS

Leech, Geoffrey N. (2007): *Style in fiction: a linguistic introduction to English fictional prose*. Harlow, England: Pearson Longman

Linna, Väinö (2004): *Tuntematon sotilas*. Helsinki: WSOY

Lyytikäinen (1990): Mitä kirjallisuus on? Teoksessa Kantokorpi, Mervi; Lyytikäinen, Pirjo; Viikari, Auli (toim.) *Runousopin perusteet*. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Manninen, Kirsti (1987): *Ollista Bisquitiin. Ylioppilaslehden pakinat 1913–1968*. Helsinki: Otava.

Rahtu, Toini (2006): *Sekä että. Ironia koherenssina ja inkoherenssina*. Helsinki: SKS

NS= Sadeniemi, Matti (päätoim.) (2002): *Nykysuomen sanakirja*. Helsinki: WSOY

Saukkonen, Pauli (1984): *Mistä tyyli syntyy?* Helsinki: WSOY

Palander, Marjatta (1991): Puhe- ja kirjakielen sanajärjestyseroja. *Virittäjä*. – 95. s. 235–254

PS=*Suomen kielen perussanakirja* (1990). Helsinki: Kotus

Sivula, Jaakko (1989): Deskriptiiviset sanat. Teoksessa Vesikansa, Jouko (toim.) *Nykysuomen sanavarat*. Helsinki: WSOY

Taanila, Hannu (1970): Pakina. Teoksessa Kuusi et al. (toim.) *Suomen kirjallisuus* 8. Helsinki: SKS: Otava

Toivonen, Y. H (1955): *Suomen kielen etymologinen sanakirja*. Suomen suvun julkaisuja III. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen seura

Vesikansa, Jouko (1989): Yhdyssanat. Teoksessa Vesikansa, Jouko (toim.) *Nyky-suomen Sanavarat*. Helsinki: WSOY

Viikari, Auli (1990): Lyriikan runousoppia. Teoksessa Kantokorpi, Mervi; Lyytikäinen, Pirjo; Viikari, Auli (toim.) *Runousopin perusteet*. Helsingin yliopisto. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.

Painamattomat lähteet:

VISK = Ison suomen kieliopin verkkoversio

URL

<http://scripta.kotus.fi/visk/etusivu.php>

(tarkistettu: 20.8.2010)

Kokko, Karri (2009): Avokyyhky, Lattiaheroiini

URL

<http://www.lulu.com/product/paperback/avokyyhky-lattiaheroiini/1957788/?showPreview>

(tarkistettu 22.8.2010)

URL

<http://www.hs.fi/viihde/artikkeli/Markus+Kajo+Huumorissa+pit%C3%A4%C3%A4+olla+melankoliaa/1135232390724>

(tarkistettu 25.8.2010)

URL

<http://wsoy.fi/yk/authors/show/54>

(tarkistettu 25.8.2010)

URL

<http://www.tampere.fi/kirjasto/pirkanmaankirjailijat/kajo.htm>

(tarkistettu 25.8.2010)

URL

http://fi.wikiquote.org/wiki/Pasila#Rauno_Repomiehen_sitaatteja_1._tuotantokaudella

(tarkistettu 25.8.2010)

URL

<http://web.ukonline.co.uk/thursday.handleigh/humour/monty-python/poor.htm>

(tarkistettu 22.8.2010)

URL

http://fi.wikipedia.org/wiki/James_Potkukelkka

(tarkistettu 20.10.2010)

Pasilan 1.tuotantokausi [dvd-levy] Filmitoimisto 2007.

Pulttibois tripla-DVD [dvd-levy] Subtv Oy 2004.

LIITE 1.

Lyhyet pakinat luokiteltuina

Filosofiset	Hypoteettiset	Kritisoivat	Analysoivat
s. 11	s. 9	s. 26	s. 21
s. 35	s. 10	s. 36	s. 22
s. 37	s. 12	s. 38	s. 23
s. 78	s. 25	s. 47	s. 24
s. 100	s. 50–51	s. 52	s. 49
s. 102	s. 60	s. 61	s. 74–75
s. 111	s. 63	s. 62	s. 88
s. 116	s. 91	s. 64	s. 101
s. 126	s. 92	s. 77	s. 104–105
s. 127	s. 103	s. 140	s. 106
s. 128	s. 110	s. 161	s. 136
s. 137	s. 113	s. 166	s. 172
s. 138	s. 114–115	s. 180	s. 205
s. 139	s. 163	s. 181	s. 206–207
s. 165	s. 164	s. 182	
s. 170	s. 171	s. 184	Yhteensä 14
s. 196–197	s. 204	s. 194	
s. 89	s. 208–209	s. 195	
	s. 223	s. 198	
Yhteensä 18	s. 224	s. 210	
	s. 230–231	s. 229	
	s. 232		
		Yhteensä 21	
	Yhteensä 22		